

KARLS KYRKORUIN
I UPPLAND

AV

RUNE NORBERG

OCH

INGEBORG WILCKE-LINDQVIST

På omslaget:
Karls kyrkoruin.
Foto S. Hallgren 1965.

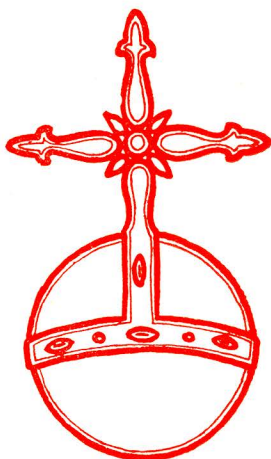
SVERIGES KYRKOR

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

PÅ UPPDR. AV K. VITT. HIST. O. ANT. AKAD.

UTGIVET AV SIGURD CURMAN

OCH ARMIN TUULSE

UPPLAND

BAND V. HÄFTE 7.

LYHUNDRA HÄRAD

NORDÖSTRA DELEN 2.

AV

RUNE NORBERG

OCH

INGEBORG WILCKE-LINDQVIST

SVERIGES KYRKOR

föreligger i följande delar 1967:

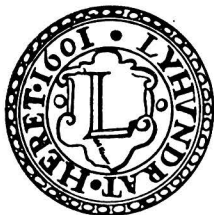
- BLEKINGE. (22) Band I, h. 1. *Östra härad*. Pris 6: 50.
» (36) Band I, h. 2. *Medelsta härad*. Med register till Bd I. Pris 7 kr.
» (51) Band II, *Bräkne och Listers häraden*. Med register till Bd II. Pris 6: 60.
» (59) Band III, h. 1. *Fredrikskyrkan i Karlskrona*. Pris 2: 50.
» (65) Band III, h. 2. *Trefaldighetskyrkan eller Tyska kyrkan i Karlskrona*. Pris 4 kr.
» (86) Band III, h. 3. *Amiralietetskyrkan i Karlskrona*. Med register till Bd III. Pris 25 kr.
» (85) Band IV, h. 1. *Ronneby*. Pris 25 kr.
» (87) Band IV, h. 2. *Karlshamn*. Pris 17: 50.
» (93) Band IV, h. 3. *Sölvesborg*. Med register till Bd IV. Pris 40 kr.
» (90) Band V, h. 1. *Översikt av landskapets kyrkokonst*. Pris 30 kr.
» (106) Band V, h. 2. *Generalregister till Blekinge, Bd I—V*. Pris 15 kr.
- BOHUSLÄN. (57) Band I, h. 1. *Västra Hisings härad*. Pris 4 kr.
» (104) Band I, h. 2. *Inlands Södra härad, sydvästra delen*. Pris 25 kr.
» (112) Band I, h. 3. *Inlands Södra härad, nordöstra delen*. Med register till Bd I. Pris 40 kr.
» (95) Band II, h. 1. *Inlands Nordre härad, södra delen*. Pris 25 kr.
- DALARNE. (6) Band I, h. 1. *Leksands och Gagnefs tingslag*. Pris 4: 50.
» (9) Band I, h. 2. *Falu domsagas norra tingslag*. Pris 12 kr.
» (37) Band I, h. 3. *Falu domsagas södra tingslag*. Med register till Bd I. Pris 8 kr.
» (52) Band II, h. 1. *Falun*. Pris 6: 25.
- DALSLAND. (34) Band I, h. 1. *Sundals härad*. Pris 5 kr.
- GOTLAND. (3) Band I, h. 1. *Lummelunda ting (utom Tingstäde)*. Pris 4 kr.
» (21) Band I, h. 2. *Lummelunda ting (Tingstäde)*. Pris 2: 75.
» (31) Band I, h. 3. *Bro ting*. Pris 6 kr.
» (33) Band I, h. 4. *Endre ting*. Pris 6 kr.
» (35) Band I, h. 5. *Dede ting*. Med register till Bd I. Pris 5 kr.
» (42) Band II. *Rule setting*. Med register till Bd II. Pris 8 kr.
» (54) Band III. *Hejde setting*. Med register till Bd III. Pris 13 kr.
» (61) Band IV, h. 1. *Lina ting*. Pris 6 kr.
» (66) Band IV, h. 2. *Halla ting, norra delen*. Pris 9 kr.
» (68) Band IV, h. 3. *Halla ting, södra delen*. Pris 10 kr.
» (84) Band IV, h. 4. *Kräklinge ting, nordvästra delen*. Pris 25 kr.
» (97) Band IV, h. 5. *Kräklinge ting, sydöstra delen*. Pris 34 kr.
» (101) Band IV, h. 6. *Tillägg, rättelser samt register till Bd IV*. Pris 15 kr.
» (105) Band V, h. 1. *Garde ting, södra delen*. Pris 25 kr.
- GÅSTRIKLAND. (39) H. 1. *Gävle stads kyrkor*. Pris 5 kr.
» (44) H. 2. *Landskyrkorna*. Med register. Pris 8: 50.
- HÄRJEDALEN. (91) Band I, h. 1. *Svegs tingslag, nordvästra delen*. Pris 23 kr.
» (103) Band I, h. 2. *Svegs tingslag, södra delen*. Pris 15 kr.
» (107) Band I, h. 3. *Svegs tingslag, östra delen samt register till Bd I*. Pris 20 kr.
- MEDELPAD. (30) H. 1. *Njurunda och Sköns tingslag samt Sundsvalls stad*. Pris 5 kr.
» (47) H. 2. *Indals, Ljustorps och Västra Domsagens tingslag*. Med register. Pris 8 kr.
- NÄRKE. (46) Band I, h. 1. *Örebro stads kyrkor*. Pris 6 kr.
» (63) Band I, h. 2. *Örebro härad*. Pris 10 kr.
» (92) Band I, h. 3. *Glanshammars härad, sydvästra delen*. Pris 41 kr.
- SKÅNE. (38) Band I, h. 1. *Kävlinge kyrkor i Harjagers härad*. Pris 1: 25.
» (96) Band II, h. 1. *Luggude härad, sydvästra delen*. Pris 38 kr.
- SMÅLAND. (48) Band I, *Jönköpings och Huskvarna kyrkor*. Med register till Bd I. Pris 6 kr.
- STOCKHOLM. (17) Band I, h. 1. *Storkyrkan*. 1. Församlingshistoria. Pris 5: 50.
» (24) Band I, h. 2. *Storkyrkan*. 2. Byggnadshistoria. Pris 7: 50.
» (25) Band I, h. 3. *Storkyrkan*. 3. Inredning och inventarier. Med register till Bd I. Pris 10 kr.
» (28) Band II, h. 1. *Riddarholmskyrkan*. 1. Byggnadshistoria. Pris 10 kr.
» (45) Band II, h. 2. *Riddarholmskyrkan*. 2. Fast inredning, inventarier och gravminnen. Med register till Bd II. Pris 19 kr.
» (5) Band III, h. 1. *Kungsholms kyrka*. Pris 4: 50.
» (10) Band III, h. 2. *Headvig Eleonora kyrka*. Med register till Bd III. Pris 14 kr.
» (26) Band IV, h. 1. *Jakobs kyrka*. 1. Församlingshistoria. Pris 6: 50.
» (32) Band IV, h. 2. *Jakobs kyrka*. 2. Konsthistoria. Pris 6: 50.
» (40) Band IV, h. 3. *Johannes kapell och kyrka, S:t Stefans kapell*. Med register till Bd IV. Pris 5 kr.
» (20) Band V, h. 1. *Adolf Fredriks kyrka*. Pris 6: 25.
» (55) Band V, h. 2. *Gustav Vasa kyrka*. Pris 2: 75.
» (60) Band V, h. 3. *Matteus kyrka*. Pris 2 kr.
» (23) Band VI, h. 1. *Klara kyrka*. 1. Församlingshistoria. Pris 6 kr.
» (27) Band VI, h. 2. *Klara kyrka*. 2. Konsthistoria. Med register till Bd VI. Pris 6 kr.
» (41) Band VII, h. 1. *Maria Magdalena kyrka*. Pris 6 kr.
» (56) Band VII, h. 2. *Katarina kyrka*. Pris 8 kr.
» (89) Band VII, h. 3. *Sofia kyrka*. Pris 12: 50.
» (109) Band VII, h. 4. *Högalids kyrka*. Med register till Bd VII. Pris 20 kr.

(Forts. på omslagets 3:e sida)

KARLS KYRKORUIN
I
UPPLAND

av

RUNE NORBERG och
INGEBORG WILCKE-LINDQVIST

SVERIGES KYRKOR
KONSTHISTORISKT INVENTARIUM
VOLYM 113. UPPLAND BAND V:7

*på uppdrag av Kgl Vitterhets Historie Antikvitets Akademien
utgivet av Sigurd Curman och Armin Tuulse*

GENERALSTABENS LITOGRAFISKA ANSTALTS FÖRLAG
STOCKHOLM 1967

UTGIVET MED ANSLAG FRÅN
STATENS HUMANISTISKA FORSKNINGSRÅD

*På omstående sida: Lyhundra härads sigill 1601
(J. E. Almquist, Domsagor och häradshövdingar i
Stockholms och Uppsala län, Sthlm 1946, s. 18).*

INNEHÅLL

Karls kyrkoruin	865
Rättelser och tillägg till band V	910
Register till band V	939

VOLYMEN REDIGERAD AV RAGNHILD BOSTRÖM
FOTOGRAFIERNA ÄRO, DÄR EJ ANNAT ANGIVES, TAGNA AV
RUNE NORBERG 1934—1937, MARIANNE BRATT-GUSTAFSON
1957—1963 OCH SÖREN HALLGREN 1965—1966
UPPMÄTNINGARNA ÄRO UTFÖRDA AV J. SÖDERBERG 1962
BILDMATERIAL, ANTECKNINGAR OCH EXCERPTER
FÖRVARAS I ATA

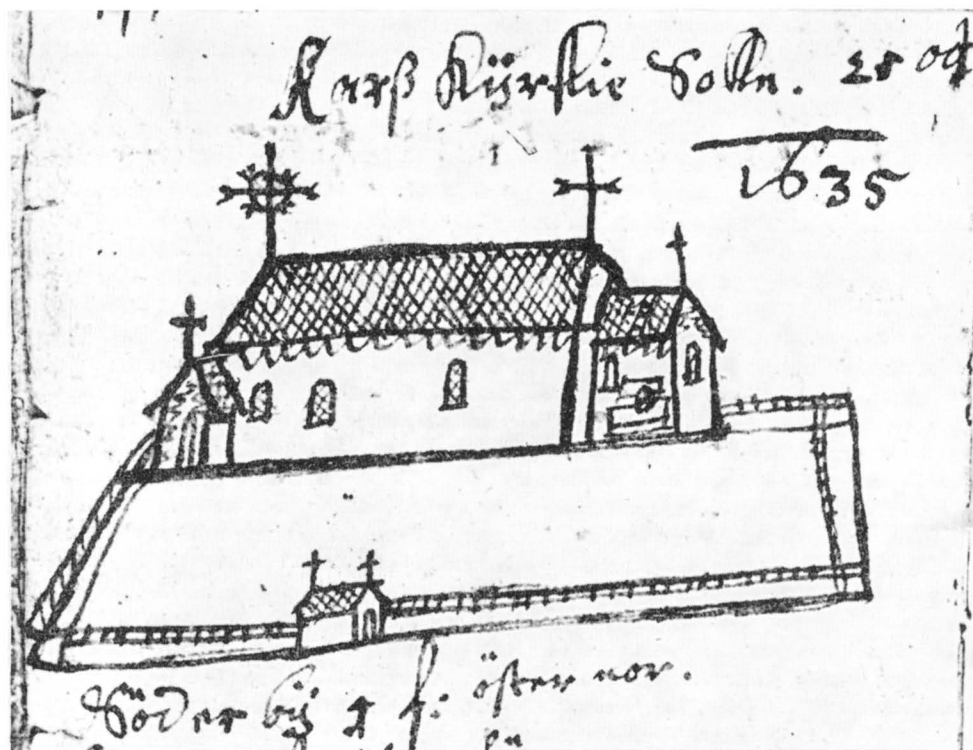

Fig. 756. Karls kyrka år 1635. Bläckteckning av I. H. Rhezelius (förstoring), KB. Karls Kirche 1635. Federzeichnung (Vergrößerung). Karl Church, 1635; pen drawing (enlargement).

KARLS KYRKORUIN

UPPLAND, STOCKHOLMS LÄN, LYHUNDRA HÄRAD
 LYHUNDRA STORKOMMUN, UPPSALA ÄRKESTIFT
 LYHUNDRA KONTRAKT, SÖDERBY-KARLS SOCKEN

av

Rune Norberg och Ingeborg Wilcke-Lindqvist
 Beskrivningen avslutad i juni 1965

TRYCKTA KÄLLOR: RHEZELIUS¹ s. 38 (helgonskrin, fana, vapen, avb.), 143 (kyrkan avb.), 144.
 — RANSAKNINGAR I:1 s. 86. — RADLOFF II s. 134. — KLINGSPOR I:2 s. 70. — LUNDBERG I s. 398,
 399 (planritn.), 406, 587. — UNESTAM passim, men särskilt s. 149—181. — GOTTFRID CARLSSON, Sankt
 Karlung i Roden (Kyrkohist. årsskr. 20, 1919, s. 343). — N. AHLNUND, Karlskyrka (Oljoberget och
 Ladugårdsgårde, Sthlm 1924, s. 72). — J. SAHLGREN, Sankt Karlung (Ups. Nya Tidn. julnr 1937, s. 8).
 — A. SCHÜCK, S:t Karl unge (SvD 2/12 1955).

¹ Under jämförelse med handskriften (F c 6) i KB.

HANDSKR. KÄLLOR OCH AVB.SAML.: RA: kgl brev 18/11 1693 (Riksreg.). — KB: ELIAS HELLMAN, En liten anledning at efterfråga någre gl monumenter i Edsbro sockn och Söderby, uti Roslagen belägne, 1723 (sign. V s 6, Hyltén-Cavallius saml.). — ATA: HILDEBRAND, Ö. Uppl. s. 13 a; avskrifter ur VHAA:s DAGBOK rör. Karls kyrkoruin 20/11 1832, 29/1 1833, 16/11 1875, 18/1 1876; akvarellkopior, osign. o. odat., av muralmålningar (Sohlmans saml.); tuschteckn., sign. G. Lovén 1887, föreställande ett på en sten inristat fyrfotadjur (Schürer v. Waldheims saml.); fyra blyertsskisser, osign. o. odat.: plan, S-fasad o. samma mur sedd inifrån, tvärsnitt vid skiljemuren mellan kor o. långhus (Sohlmans saml.); »Rekonstruering af Carls f. d. kyrka, Uppsala stift, efter skisser och uppmätningar af Eric Ersson i Wik» (utom kyrkans plan o. byggnaden sedd från olika håll även en planritn. över hela kyrkplatsen med bogårdsmur, klockstapel o. klockargård), reproduktioner efter ritn. av C. A. EKHOLM 1908 (sign.); beskrivn. av en 1908 omgjuten klocka, 1910; brev från kh FRANSSON t. O. Janse 11/9 1917 rör. ruinen; tuschteckn. av kyrkan »Innan den nedsprängdes på 1880-talet . . . teckn. ur minnet 1923 av Gust. LOVÉN»; tuschteckn., rekonstr. av kyrkans fasader o. plan, av G. LOVÉN under ledning av Erik Ersson d. ä. i Vik o. Joh. Andersson i Igelsta [1923];¹ 5 bl. uppmät.n.ritn. (skärning av koret o. planer, samt skiss av den kvarstående resten av S kormuren), sign. THUNBERG 1923; planskiss av kyrkplatsen av B. BERTHELSON, 1929; flera PM o. skr. från B. BERTHELSON rör. kyrkplatsens iordningställande o. ruinens konservering, 1929—31; brev från kh UNESTAM, 1929—34; handl. rör. år 1941 inlämnade grävningsfynd; tuschteckn. av S. Karlungs kista, rekonstruktion efter Rhezelius, sign. H. FAITH-ELL 1951; fotografier tagna före o. efter restaureringen på 1930-talet, m.m.² — BSt: ÖIÄ »Afgjorda mål före 1811. Kyrkor. Stockholms län.» (Innehåller: 1/ utdrag ur Karls församlings st.PROT. 6/6 1790, 2/ prot.utdrag från ÖIÄ:s sammanträde 3/3 1791. Båda dessa handlingar röra kyrkans planerade ombyggnad); »Dessein till utvidgande af Carls Kyrka i Roslagen och Stockholms län» (sydfasad o. plan), osign. o. odat., sannolikt den vid ÖIÄ:s kontor upprättade ritn., som omtalas i sistnämnda prot.-utdrag. — LSt: Karta över skatterusthållet Sebende av GABR. BODING 1775 (A 101: 25¹). — UB: PALMSK. SAML. nr 275 s. 525 v., 531; NORDIN 1910: 62 (ärkeb. vis. 1641); NORDIN vol. 39 fol. :5. Upböörden 1531 s. 25³. — ULA: Lyhundra härads dombok A I 1, tingsprot. 4/2 1692. — LUNDS UNIVERS. KONSTH. INST.: Mandelgrenska saml., ser. 5, avd. 1.

KYRKANS ARKIVALIER (i ULA; förekomma dels i kyrkans egna, dels i Söderby och Söderby-Karls kyrkböcker): RÄK. 1688—1817;⁴ st.PROT. 1675, 1688—1700, 1740—1812 (några år förekomma inga eller endast med Söderby gemensamma sockenstämmor); INV. 1695 (?)⁵—1815; VIS.PROT. 1697—1789; kontrakt med murmästaren GJÖRGEN HELLMICK 1695 (ingår i st.PROT.).

¹ Dessa rekonstruktioner, liksom de av Ekholm ritade, ha — helt naturligt — icke i allo senare bekräftats.

² Under korrekturläsningen har även OTTO JANSES i ATA förvarade arkiv utnyttjats (nr 95, 121). J. besökte Karls kyrkoruin 1923 och gjorde därvid en noggrann undersökning av de murrester, som då voro synliga. Hans iakttagelser bestyrka utgrävningsresultaten.

³ Härvid lämnades från Karls kyrka:

»En klocka mitt annan Copar vogh tilhopa.	1 Sk(ep)p(un)d iiii lispu(n)d
Silff.	viii löd(ig)e marc
penning.	1 marc
penningar för tionde.	v marc
penning för affr(ad).	v m(ar)k iii öre
penning aff kistone	xxxv m(ar)k»

⁴ SPECIALRÄK. saknas för åren 1719—1783. HUVUDRÄK. t. o. m. 1748 lämna dock ofta goda upplysningar.

⁵ Detta INV. är odaterat. INV. 1730 säges vara upprättat med ledning av INV. 1695. Något daterat INV. från d. å. finnes emellertid ej i kyrkböckerna och man vågar därför gissa, att årtalet gäller det ovannämnda odaterade, i synnerhet som inventering skedde i moderförsamlingen Söderby 1695 vid kh Printz' tillträde.

Till samlingarna i hembygdsmuseet *Erikskulle* finnes en handskriven KATALOG.

DOMKAP. HANDL. (i ULA tills. m. handl. ang. Söderby under signum E V 124: 1—2) innehålla bl. a. flera brev från senare delen av 1600-talet rörande kyrkans då mycket förfallna tillstånd. För innehållet i dessa brev redogör UNESTAM utförligt s. 152—154. Från år 1654 finnas några handlingar rörande en kyrkbänksträta mellan Stensta och Karlösa. Vidare märkas synehandlingar från 1745 och 1748 samt handlingar rörande sammanslagningen med Söderby. I E VI 5: 1 bl. a. prot. från prosteting 1715.

I motsats till Söderby, som synes ha varit en utpräglad bondsocken, hade Karlskyrka socken två medeltida sätesgårdar, *Stensta* och *Karlösa*, senare tidvis brukade som landbogods. Till dessa gårdar och deras frälsebönder hörde en stor del av socknens areal, skattebönderna voro få. I texten nämnda gårdar och byar: *Aspsund*, *Galltorp*, *Norra Jerssjö* och *Sebende*.

Ruinen av Karls kyrka ligger strax NV om ett gammalt skolhus i Sebende, helt nära stora landsvägen, ungefär halvvägs mellan Estuna och Söderby-Karls kyrkor. Karls eller Karlskyrka socken var förr annex till Söderby. Sedan församlingen 1796 begärt och erhållit K. Maj:ts tillstånd att förenas med Söderby om en kyrka och gudstjänst sista gången hållits 19 jan. 1812 i den gamla sockenkyrkan fick denna förfalla och nedbröts slutligen på 1880-talet. — »Karlungskirkia» nämnes tidigast i ett testamente 1287 (DS nr 949) och var då tydligen kapellförsamling, eftersom dess kapellan ihågkommes i testamentet. I sexårsgården 1314 (DS nr 1946) nämnes socknen ej uttryckligen, men grannförsamlingen Söderby säges ha ett annex och detta måste ha varit Karls kyrka. På 1300-talet nämnes kyrkan flera gånger som »karlungs kyrkia» (med varierad stavning). 1423 och 1431 kallas socknen Karlösa,¹ vilket skulle kunna tyda på att kyrkan (kapellet) ursprungligen varit gårdskyrka till den närbelägna sätesgården med samma namn² (jfr s. 875). 1463 omtalas »sancte Karlwngs kirkia sokn»,³ — »S. Michaelis dagh håls K(yrko)messa», berätt-

¹ C. G. STYFFE, *Skandinavien under unionstiden*, 3. uppl., Sthlm 1911, s. 375.

² UNESTAM påpekar s. 77, att »kyrkan måste vara en s. k. stormanskyrka», eftersom i Karls sn jord saknas till prästens underhåll. S. 212 säger U., att ägaren till Stensta »på 1200-talet [1287] kallar Karlskyrkan för *sin kyrka*». I själva verket kallar han den och Markim för *sina sockenkyrkor* (ecclesiis meis parochialibus), vilket icke behöver innebära, att Karlskyrkan hörde till hans gård. Däremot visar det, att Karls sn då existerade.

³ Pergamentsbrev 27/12 1463, RA.

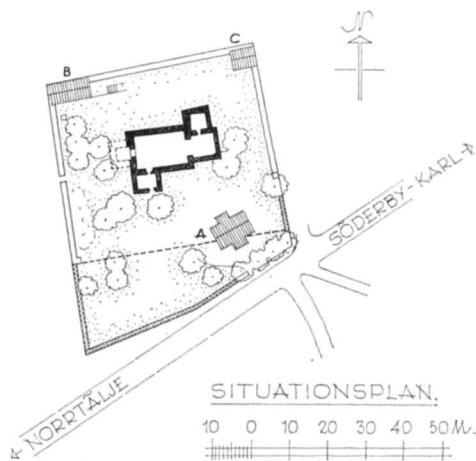

Fig. 757. Situationsplan, 1 : 2 000. Uppm. J. Söderberg 1962. — A. Skolhus. — B. Uthus. — C. Källare. — Den streckade linjen betecknar den rivna S kyrkogårdsmuren.

Lageplan. — A. Schulhaus. — B. Nebengebäude. — C. Keller. Die gestrichelte Linie bezeichnet die abgerissene S Friedhofsmauer.

General plan. A. School. B. Storehouse. C. Cellar. The broken line marks the demolished S churchyard wall.

tar RHEZELIUS s. 39, och denna dag torde alltså ha varit kyrkans invigningsdag, möjligen var också Mikael dess skyddshelgon.

Ännu närmare knutet till kyrkan var ett annat helgon — ett tämligen obemärkt bygdehelgon — nämligen »Sancte Karlungh i Rodhen», som han kallas i två handlingar från år 1502. I dessa omtalas en vallfärd, som fru Birgitta Tordsdotter (Bonde) företog som ställföreträdare för sin sjuke frände, marsken Svante Nilsson (Sture). Helgonets kult var knuten dels till dess relik, som förvarades i kyrkan i ett skrin, inneslutet i en ekkista (fig. 785), dels till en källa i närheten.¹ Allmogon visste ännu på 1600-talet berätta om dessa: »Så at de seija, dem hafua blefuet hulpne som dijt drogo, uhr huadh nödh the hafua varit stadde, hafua the och haft Järnfängzle på sigh då hafuer thet fallit af dem och mycket annat» (RHEZELIUS s. 39). Kistan stod på eller kanske snarare vid sidan av altaret på en bår med bärstänger (s. 896). RHEZELIUS har dels avbildat denna »Kars eller Kaluns beenkista» (fig. 785), dels på en avritning av kyrkan antytt hur kistan var uppställd i koret (fig. 756). Även av det mindre skrinet inuti kistan har han gjort en liten summarisk teckning. »Et lijtet been är quart», tillfogar han (med ritning). De övriga skelettresterna hade en pastor vid namn Pär² kastat ned i en grav. RHEZELIUS refererar också en berättelse av den vanliga legendtypen om hur, när Karlungs lik skulle föras till Söderby kyrka för att där begravas, likföljet måste stanna först »der Kaluns Kella nu är, huilken då opsprang», och sedan, när man vände om för att bege sig till Estuna kyrka, »wid Cappalet : /där nu kars kyrka står : / där måste dhe då begrafuan». Därefter hade kyrkan byggts och fått namn efter Karlung, helgonets ben hade grävts upp och lagts i ekkistan. Karlung berättades ha bott i »Kalöstby» (= Karlösa). Ännu på 1700-talet levde denna sägen. Komminister Elias Hellman i Sollefteå har hört den och refererar den i ett ms från 1723.³ Den hade då ändrats något och ytterligare utsmyckats med målande detaljer. När helgonets lik skulle föras till Söderby kyrka och likföljet kommit halvvägs, stannade hästarna och »stodo i hwit skum», berättar Hellman, men när man vände tillbaka gick det fort. Ärkebiskop Laurentius Paulinus Gothus förmanade vid sin visitation 1641 »folket (att) affskaffa den affguden Karlung, som de en gång om åhret dyrka, hwilkens been i Karlz kyrkia liggia wthi en skrijn, honom skulle de upbränna». ⁴ Skrinet fanns likväl kvar ännu på 1670-talet (RANNSAKNINGAR s. 86).

Den som först framdrog uppgifterna om S. Karlung i de båda nämnda breven från 1502 var GOTTFRID CARLSSON.⁵ NILS AHNLUND har sedan utförligt redogjort för hela

¹ *Källan* låg och ligger ännu vid Galltorp. Se vidare RANNSAKNINGAR, s. 86.

² Torde vara PETRUS OLAI ANGERMANNUS, kh i Söderby och Karls församlingar, som 1577 underskrev prästerskapets beslut att antaga liturgin och 1593 Uppsala mötes beslut (HERDAM.).

³ Ms med signum V s 6, KB.

⁴ Nordin 1910: 62, ms i UB.

⁵ GOTTFRID CARLSSON, Sankt Karlung i Roden, Kyrkohist. årsskr. bd 20, 1919, s. 343.

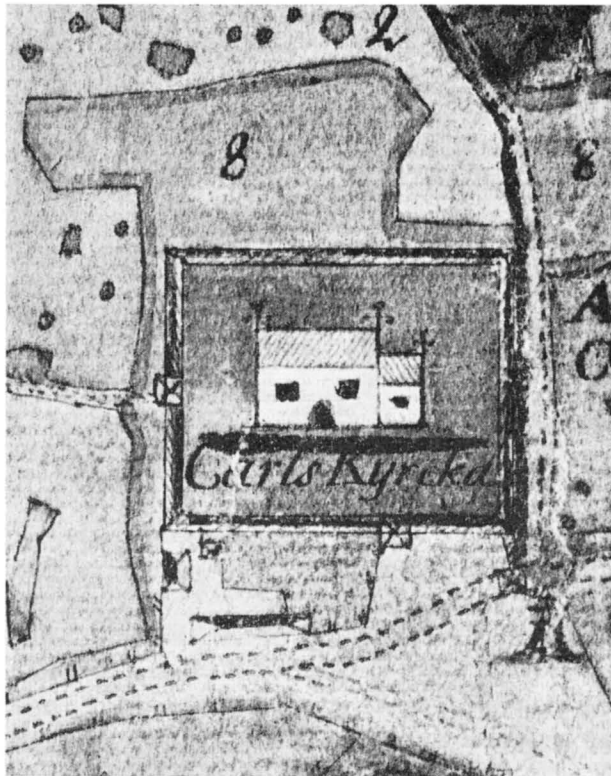

Fig. 758. Detalj av karta från 1775 av Gabr. Boding (LSt). — I bildens nedre högra hörn, S om landsvägen, ser man klockstapeln.

Detail einer Karte von 1775. — In der untersten rechten Ecke des Bildes, südl. vom Landsweg, sieht man den Glockenstapel.

Detail of map, 1775. The bell tower can be seen in the lower right hand corner.

det sparsamma källmaterialet i uppsatsen »Karlskyrka».¹ Se även UNESTAM s. 57 ff, s. 70 ff (med redogörelse för olika förklaringsförsök). Medan CARLSSON fattade Karlung som ett blodsvittne från missionstiden vill AHNLUND — i ljuset av vad vi veta om baltiska sjörövertåg till den svenska ostkusten (se s. 701, not 1) — snarare se honom som en ledare av försvaret, vilken stupat i spetsen för sin skara och sedermera kommit att dyrkas som helgon. Senare har ADOLF SCHÜCK² föreslagit, att S. Karlung skulle vara identisk med den i en korsridarstrid mot litauerne år 1260 stupade Karl Ulvsson (enligt Schück kallad Karl unge³ till åtskillnad från sin farfar, Karl Bengtsson). Det är en

¹ N. AHNLUND, Oljoberget och Ladugårdsgärde, Sthlm 1924, s. 72.

² ADOLF SCHÜCK, S. Karl unge, SvD ²/₁₂ 1955. — Se även UNESTAM s. 386, not 99.

³ Namnet *Karlung* är dock känt från äldre medeltid (N. AHNLUND, a. a., s. 83).

gammal och tydlig populär vorden föreställning, som SCHÜCK här tar upp. Den förste, som säger, att Karl Ulvsson blivit dyrkad som helgon, är väl JOHANNES VASTOVIUS¹, ehuru han, som LAGERBRING² uttrycker det, »behagat sammansmälta två personer i en». Då VASTOVIUS emellertid tydliggen efter eget skön tilldelat en mängd kända historiska personer helgonvärdigheten, så vågar man icke tro, att han stöder sig på någon tradition. F. ö. sätter varken han eller LAGERBRING helgonet »Karl Folkunge» i samband med Karlskyrka eller »S. Karlung i Roden» (det göra däremot andra författare, t. o. m. före Lagerbring). SCHÜCK stöder sitt antagande bl. a. på den omständigheten, att en medlem av Ulv-ätten (en gren av samma Folkungaätt, som Karl Ulvsson tillhörde) på 1400-talet hade Stensta till sätesgård (jfr s. 904). Men Stensta tillhörde före 1463 helt andra ätter.³ Karl Ulvssons dödsår, 1260, för också ned kyrkobyggnaden till en alltför sen tidpunkt, eftersom det måste ha dröjt åtminstone något årtionde, innan hans ben kunde skrinläggas.

KYRKOGÅRDEN

BOGÅRDSMUR Kyrkogården omges på tre sidor av en 1930 kompletterad och delvis omtäckt gråstensmur. På den fjärde sidan (i S) hade den tidigare rivits. Före reparationen befunno sig såväl kyrkoruinen som dess närmaste omgivning i ett bedrövt tillstånd. Kyrkoherde Gustaf Unestam berättar i ett brev till BSt 20/8 1929 (ATA), att stora träd växte i själva bogårdsmuren och att en ladugård var uppförd inne på kyrkogården. Tack vare hans energiska ingripande ändrades emellertid snart förhållandena. Sommaren 1930 röjdes det upp på kyrkogården och bogårdsmuren lagades och återuppbyggdes, där så var behövt (utom på sydsidan), allt med frivillig arbetskraft. Konserveringsarbetet leddes av antikvariern B. Berthelson. — I äldre tider hade bogårdsmuren tak, såsom överallt var vanligt. 1785 beslöt man att sälja den del av taket, som då ännu fanns kvar, på auktion (ST.PROT.).

INGÅNGAR I V bogårdsmuren, som var delvis raserad, påträffades vid murens lagning en öppning, som tydliggen haft omfattning av tegel och förmodligen också tegelgolv. »De öppningen omfattande tegelpelarnas baser hava kunnat fastställas», skriver Berthelson i ett PM (ATA); de äro nu påbyggda med tegel. En enkel järngrind är insatt i öppningen. — I den nu bortrivna S muren har funnits en stiglucka med sadeltak (fig. 756) och invid denna ett vigvattenskärl, förmodligen en stenskål. RHEZELIUS berättar s. 39: »Nota. Om funtkaret wid söder K(yrko)gårdzporten där dhe hafua haft wigt watn uthi, och när the ginge i K(yrkan) hafua the dupat finger uti och dröpt på hufuudet, så och när the uthgingo». Att döma av en karta från 1775 (fig. 758) hade båda stigluckorna tak.

¹ JOHANNES VASTOVIUS, Vitis aquilonia, sive Vitae sanctorum regni Sveo-gothici, ny uppl. utg. av E. Benzelius d. y., Ups. 1708, s. 73. — Vastovius var konung Sigismunds hovkaplan i Krakau.

² SVEN LAGERBRING, Swea rikets historia, D. 2, Sthlm 1773, s. 803.

³ Benäget medd. av fil. dr HANS GILLINGSTAM.

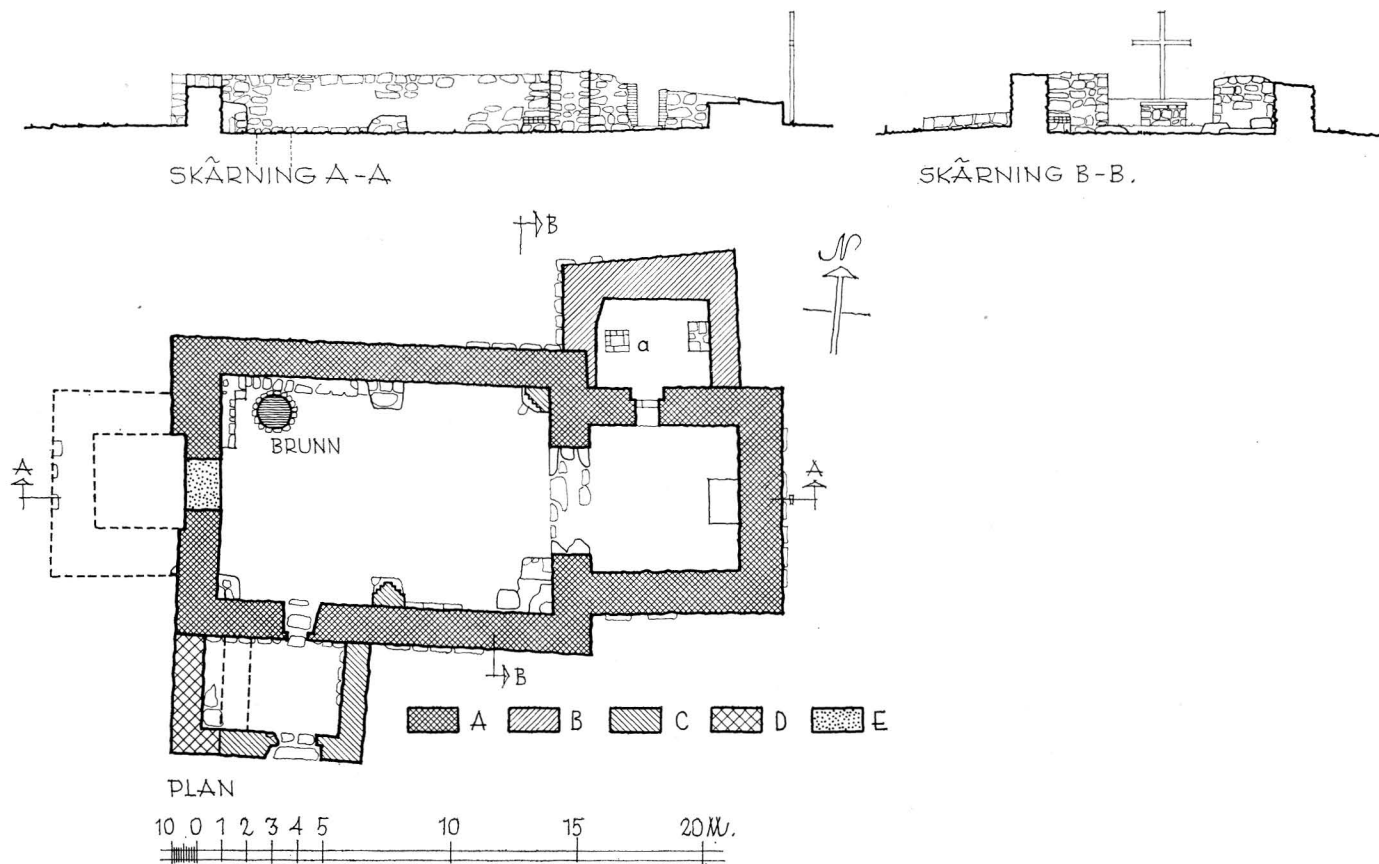

Fig. 759. Plan, 1: 300. Uppm. J. Söderberg 1962. Sedan vegetationen avlägsnats har torngrunden och vapenhusets S hörn kompletterats 1965 av R. Norberg. — Vid a en nu igenlagd vinkällare. Tornet, av vilket nu blott grunden återstår, var ursprungligt, dvs hörde till per. A. — Längdsnitt mot N, tvärsnitt genom långhuset mot Ö, 1: 300. Uppm. J. Söderberg 1962.

Plan. Bei a ein jetzt zugeschütteter Weinkeller. Der Turm, von welchem jetzt nur noch der blosse Grund vorhanden ist, war ursprünglich, d.h. gehörte zur Per. A. — Längsschnitt gegen N, Querschnitt durch das Langhaus gegen O.

Plan. a wine cellar, now filled up. The tower, of which only the foundations now remain, was original, i.e. belonged to period A. Longitudinal section looking N, cross section of nave looking E.

Fig. 760. Ruinen före utgrävning. Foto B. Berthelson 1929.
 Ruine vor der Ausgrabung. The ruin before excavations.

KLOCKSTAPEL En klockstapel var 1733—34 uppförd (eller ombyggd med nya svillar och stödband) av klockaren i Estuna (RÄK.). Den låg S om landsvägen (se fig. 758). I början på 1800-talet var den alldeles obrukbar.

RUINEN

Ruinen frilades och restaurerades 1934—35 under ledning av till en början antikvarien B. Berthelson och därefter av amanuensen fil. lic. Rune Norberg. Församlingens kyrkoherde, G. Unestam, var därvid en intresserad medarbetare och har sedermera beskrivit ruinen och med ledning av bevarade kyrkböcker och andra arkivalier samt tidigare litteratur berättat kyrkans historia i ett omfångsrikt, här ofta citerat verk (se Källor).

PLAN

Byggnaden bestod vid sin anläggning under äldre medeltiden av rektangulärt långhus, smalare, rakt avslutat kor och i V ett torn. Det är numera på grund av i hörnen påslaget bruk och cement mycket svårt att se, om koret ligger i förband med långhuset. På ett ställe i korets SV hörn tyckes dock en sten i kormuren tydligt gå in i långhusmuren. Vid restaureringen 1935 kunde man med större säkerhet iakttaga, att förband

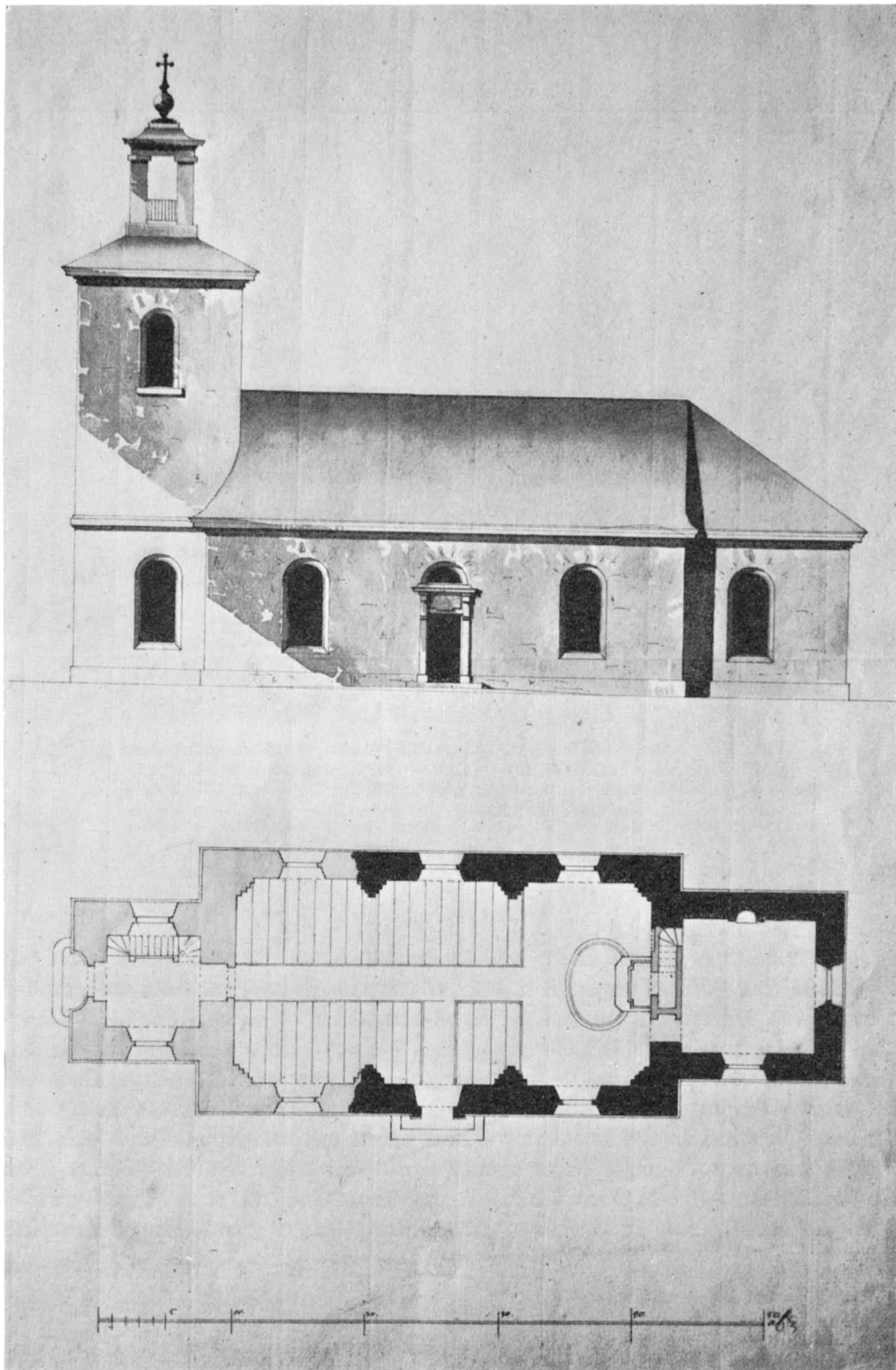

Fig. 761. »Dessein till utwidgande af Carls Kyrka». Omritad vid ÖIÄ:s ritkontor 1791 (ej utförd). Skala ca 1: 300 (BST).

Entwurf zur Erweiterung der Karls Kirche. Umgezeichnet in ÖIÄ:s Zeichenkontor 1791. Drawings for a proposed extension of Karl Church, 1791.

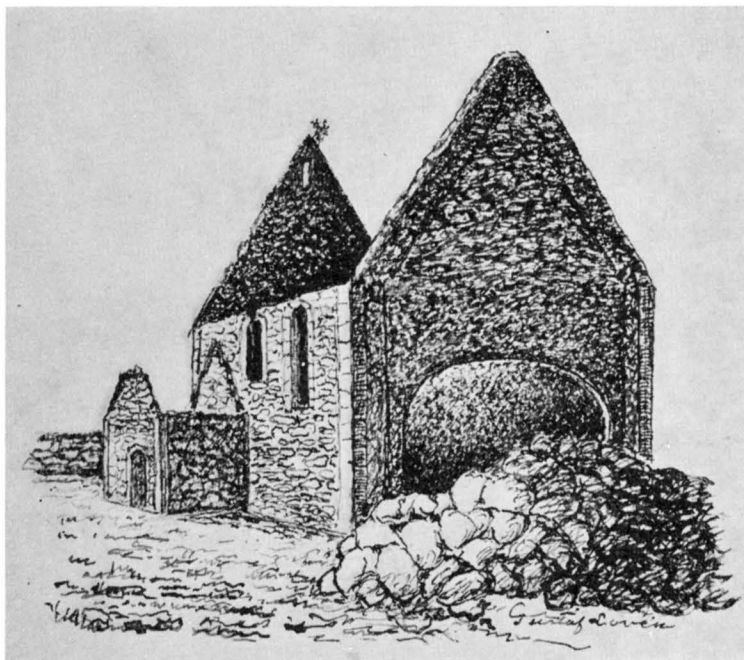

Fig. 762. Ruinen efter korets ras på 1860-talet, tecknad ur minnet av G. Lovén 1923. Tuschteckning (ATA). — Den form, som givits triumfbågen och fönstren i S muren är något missvisande, jfr. fig. 764, 766.

Die Ruine nach dem Sturz des Chores in den 60:er Jahren des 19. Jahrh. Rekonstruktion 1923. Federzeichnung. Die Form, die dem Triumphbogen und den Fenstern in der S-Mauer gegeben wurde, ist irreführend, vgl. Abb. 764, 766.

The ruin after the collapse of the chancel in the 1860's. Reconstruction. Pen drawing 1923. The shape of the rood arch and the windows in the S wall is misleading, cf. figs. 764, 766.

verkligen föreligger. Senare under medeltiden tillfogades sakristia intill koret och vapenhus framför S ingången. Tornet är nu fullständigt nedrivet, men torngrunden är framgrävd. Av kyrkans övriga delar stå murarna kvar till omväxlande höjd (i långhuset ca $2\frac{1}{2}$ à 3 m). Triumfbågen var låg (fig. 766) och visar nu en bredd av omkring 4 m. Den har varit något trängre — skoningen har brutits bort. Tornbågens bredd är ca 2 m. Den ursprungliga kyrkans plan är påfallande lik Lohärad kyrkas (jfr fig. 515, där den nuv. förhallen i V innehåller resterna av ett instörtat torn). Koret i Lohärad är dock proportionsvis något längre; triumfbågen där är vidgad på 1700-talet (s. 584). Karlskyrkan är emellertid större (ca 3 m längre) än Lohärad, vilket är förvånande med tanke på att socknen är så mycket mindre än samtliga grannsocknar.¹ Sannolikt

¹ Karlskyrka sn räknade omkring år 1800 enligt RADLOFF endast $16\frac{1}{2}$ mantal, därav mer än hälften frälsejord, medan Söderby räknade 55, Estuna 75, Lohärad $36\frac{2}{3}$, Husby $38\frac{2}{3}$, Edsbro 28, Ununge $28\frac{3}{4}$ och Roslags-Bro ej mindre än $106\frac{1}{4}$ mantal.

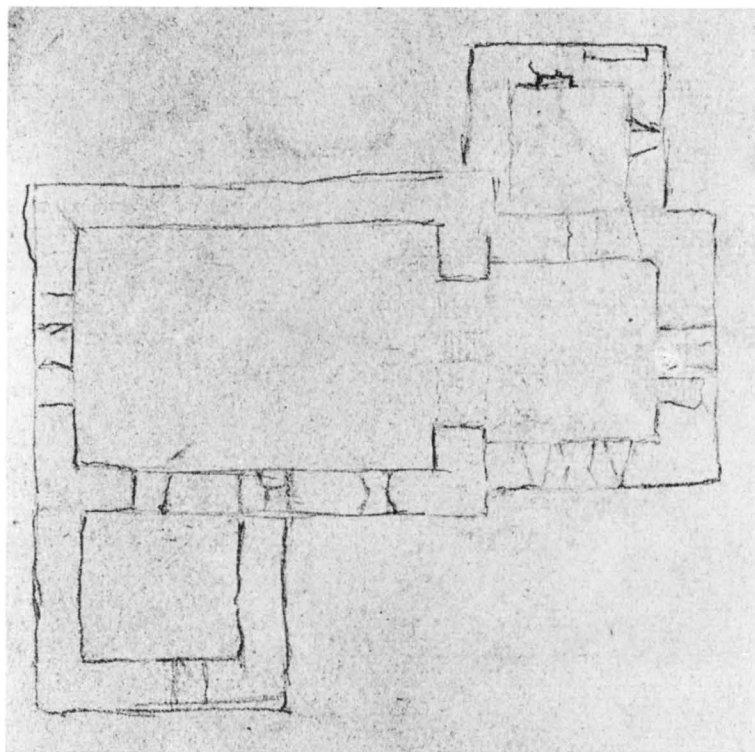

Fig. 763. Plan. Blyertsskiss. Omkr. 1850? (Sohlmans saml., ATA). — Fig. 763—766 och 782 troligen av konstnären J. A. Malmström, som i sin ungdom arbetade åt Sohlman. Jfr. s. 719, not 2.

Plan. Bleistiftskizze. Um 1850?

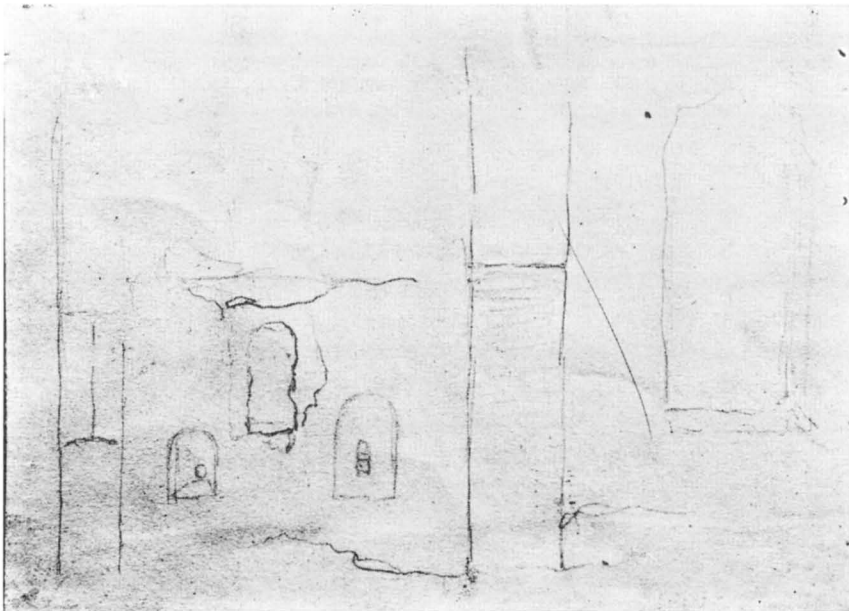
Plan. Pencil sketch, ca. 1850 (?).

betyder det att kyrkan uppförts på initiativ och bekostnad av en enskild, förmögen och framstående person och kanske ursprungligen varit gårdskyrka, i så fall väl närmast knuten till Karlösa (jfr s. 867). Kulten av S. Karlung kan ha varit en bidragande orsak till kyrkans uppförande (s. 868).

Materialet har till större delen bestått av vald gråsten, men även huggen sten (mest brun sandsten) har använts, särskilt i hörnkedjor och i de omfattningar, av vilka rester äro bevarade. Förbandet är vårdat med regelbundna skiftgångar och tunna fogar (här fränses senare påslaget bruk och cement). Märk, att ytterlivet i stor utsträckning rekonstruerats vid restaureringen 1935, beroende på att stenmaterialet där varit mer begärligt och därför lösbrutits och bortförts.¹ Sandstenarna i hörnkedjorna

MATERIAL

¹ I hur stor utsträckning detta tydligen skett, framgår av OTTO JANSES undersökning 1923 (O. Jan- ses arkiv, ATA, nr 95).

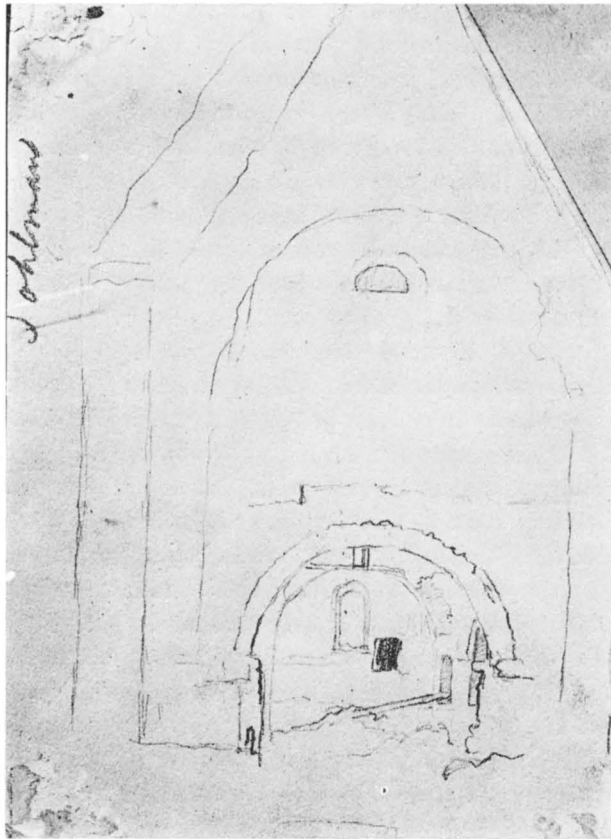

Fig. 766. Tvärsnitt framför triumfbågen. Blyertsskiss. Omkr. 1850? (Sohlmans saml., ATA). — Den svarta fyrkanten t. h. om fönstret torde vara en nisch (piscina?).

Querschnitt vor dem Triumphbogen. Bleistiftskizze. Um 1850? Das schwarze Viereck rechts vom Fenster dürfte eine Nische (Piscina?) sein.

Cross section in front of rood arch. Pencil sketch, ca. 1850(?). The black rectangle to the right of the window is probably a niche (piscina?).

Fig. 764. Sydfasad. Blyertsskiss. Omkr. 1850? (Sohlmans saml., ATA).

Südfassade. Bleistiftskizze. Um 1850?
South front, pencil sketch, ca. 1850 (?).

Fig. 765. Korets S vägg och angränsande del av långhusets S vägg, sedda inifrån. Blyertsskiss. Omkring 1850? (Sohlmans saml., ATA).

S-Wand des Chores und der angrenzende, südl. Wandteil des Langhauses von innen gesehen. Bleistiftskizze. Um 1850?
S wall of chancel and adjacent part of S wall of nave, seen from inside. Pencil sketch, ca. 1850 (?).

och portalen lågo nedfallna och ha återförts till sina platser.¹ Ingen eller mycket obetydlig skolning av murverket förekom, vilket tydligt syntes vid restaureringen, fogarna visade sig då utgöras av enbart murbruk av tydligen mycket god kvalitet. UNESTAM återger s. 170 en berättelse, att då man vid kyrkans rivning på 1880-talet använde dynamit för att spränga murarna, så sprungo stenarna sönder, men murbruket höll.

MURARNAS
INSIDOR

Kyrkan var invändigt putsad; rester av putsen iakttogos vid restaureringen. Därvid fann man på några ställen på murarnas insida (S korväggen och N långhusväggen) rester av kvaderristning (mycket små kvadrar, fig. 774) samt (endast på S korväggen) i putsen ristade kors med kryssade armar (fig. 774). Alla spår härav, liksom av senare överputsningar, äro nu fullständigt försvunna.

FÖNSTER

Vid rekonstruktionen av kyrkans utseende före rivningen har man hjälp av några på 1850-talet utförda teckningar ur Sohlmans saml. (ATA).² RHEZELIUS' avritning (fig. 756) visar kyrkans utseende 1635, men är icke fullt tillförlitlig. Den visar tre fönster i långhusets S mur. På MALMSTRÖMS ritning av S murens exteriör (fig. 764) finnas två fönster och fler kunna knappast ha fått plats. Det mindre av dessa, ovanför vapenhusets Ö mur, påminner både genom sin placering och genom form och proportioner mycket om ett fönster i Malsta, fig. 580. Det var säkerligen ursprungligt. Det större fönstret hade vid en reparation av kyrkan 1695 ommurats och betydligt förstörats (RÄK.). Att korets Ö fönster förstörats är även arkivaliskt bestyrkt. 1699 förärade nämligen grevinnan Oxenstierna³ två fönsterrutor »med Grefweskapetz Wapn uppå» till kyrkans pryddande, vilka fingo sin plats »uti Östra gafwelens fönster», men som »detsamma fönsterholet . . . tillförende mycket ljitet war» blev det samma år »till en stoor dehl» upphugget (RÄK.). Det framgår av uttryckssättet liksom av RHEZELIUS' ritning, att även före 1699 blott ett fönster fanns i korets Ö vägg. Ett fönster på V-gaveln upptogs 1785 (RÄK.). De två fönster »av ringa höjd», som funnos ovanför detta (UNESTAM s. 161), måste ha varit äldre (men givetvis dock upptagna först sedan tornet rasat, s. 884). I N funnos inga fönster att döma av VIS.PROT. 1789.

HAGIOSKOP

På korets S sida, ungefär i höjd med det därvarande fönstrets underkant, funnos två små gluggar. I den ena var själva dageröppningen cirkelrund, i den andra hade den formen av ett helt litet, rundbågigt fönster (se fig. 764, 765). Genom dem kunde man se rakt in mot altaret och S. Karlungs skrin (s. 868). Dessa tittgluggar, s k hagioskop,⁴

¹ På en sådan sten, som 1919 tillvaratogs och nu är upprest på Erikskulle, är namnet *Karl* ristat med runor. »Ristningen har av allt att döma utförts i sen tid», säges i SV. RUNINSKR. bd 7: 2 (1943—1946), s. 472.

² Dessa teckningar äro med stor sannolikhet utförda av konstnären AUG. MALMSTRÖM, då han som elev vid Konstakademien (från 1849) bl. a. ritade av detaljer av 1200-talsmålningarna i Estuna (s. 674, not 1 o. s. 719, not 2) för P. A. F. SOHLMANS räkning. Sohlman var då professor vid Konstakademien, se SvK Bo I, s. 110, not 2.

³ CHRISTINA OXENSTIERNA AF SÖDERMÖRE, f. 1651, † 1711, g. m. GABRIEL OXENSTIERNA AF CRONEBORG (s. 842, not 2), ägare till *Stensta*. Enär greve Oxenstierna såsom diplomat mestadels vistades utomlands, blev det grevinnans sak att intressera sig för sockenkyrkans angelägenheter.

⁴ Se härom A. TUULSE, Bönkamrar och hagioskop, Festskr. t. S. Karling. Sthlm 1966, s. 11 ff.

Fig. 767. Översiktsbild (ruinen sedd uppifrån mot NV). Foto S. Hallgren 1965.
 Gesamtansicht der Ruine gegen NW. The ruin from above, looking NW.

måste ha varit avsedda för dem som av någon anledning — t. ex. för att de voro bannlysta eller ledö av någon smittosam sjukdom — icke kunde tillåtas att gå in i kyrkan, men vilka sålunda ändå kunde få betrakta helgedomen. Fromma vägfarande stannade väl också här en stund för bön och kontemplation. Efter kyrkans rivning fann man i stenröset på kyrkogården »tre infattningsstenar till rundfönster, alla lika varandra till form och storlek» (UNESTAM s. 160 efter berättelse av G. Lovén). LOVÉN trodde, att

Fig. 768. Ruinen från NV med torngrunden framför. I V muren den igenmurade tornbågen. Foto R. Norberg 1937. — Då detta foto togs, framträdde torngrunden tydligare än nu.

Ruine von NW mit dem Turmgrund davor. In der W-Mauer der zugemauerte Turmbogen. Als diese Photo gemacht wurde, trat der Turmgrund deutlicher als jetzt hervor.

The ruin from NW with the tower foundation in the foreground. Blocked-up tower arch in W wall. When this photograph was taken, the tower foundation could be seen more distinctly than now.

bägge gluggarna varit cirkelrunda och att alltså en omfattningssten saknades, men så behöver ej ha varit fallet, eftersom den ena gluggen enligt ritningen i Sohlmans saml. var ett rundbågefönster. Endast två av dessa stenar finnas numera kvar och förvaras i ruinens vapenhus. De ha under en mellanperiod nyttjats som trappstenar och blivit omhuggna och förslitna (UNESTAM s. 160). På den ena stenen finns en ristad bild av ett fyrfotadjur (lejon eller ulv, fig. 772). Ritningen fig. 773 visar den i bättre bevarat skick. Det är en ganska enkel ristning, se vidare s. 892. Denna sten har varit botten i den runda (östliga) gluggen.

INGÅNG Ingången till långhuset, belägen i S, är blott ca 75 bred, med dageröppningen i murens ytterliv. Endast dess nedre del återstår: den omfattas av huggna sandstenar.

YTTERTAK Yttertaken voro spånklädda. En flöjel med årtalet [17]53 ('17' saknas, men flöjelns typ är karakteristisk för 1700-talet) förvaras nu i museet Eriksskulle.

VALV Långhuset hade tegelvalv, vilka nedbrötos 1833 (UNESTAM s 168). Att döma av murpelarnas baser, av vilka ett par äro bevarade (av andra endast gråstensgrunden) voro de stjärnvalv av samma typ som i Söderby-Karl. De torde ha inslagits på 1400-talet. — Något trapphus fanns icke, utan man kom upp på kyrkvinden genom en lucka i något av valven (jfr t. ex. Ununge, SvK Up III, s. 486). 1699 betalades kyrkvårdarna för att de »gjordt en döör åth håhlet up i hwallwet» (RÄK.). I kor, sakristia och vapenhus

Fig. 769. Korets NV hörn med nymurad ingång till sakristian. Foto R. Norberg 1937.

NW-Ecke des Chores mit dem neugemauerten Sakristeieingang. NW corner of chancel. New brickwork in entrance to vestry.

finnas inga grunder till murpelare. Korets och sakristians valv, som omtalas på några ställen i kyrkböckerna, kunna därför ha varit ursprungliga. Även i dem var materialet säkerligen tegel.¹ Om korvalvet varit av stenflis som i Estuna (s. 696), hade det sannolikt varit hållbarare än vad som framgår av handlingarna. I ett brev från kh Joh. Krutenius till DOMKAP. ²⁰/₄ 1689 berättas, att bönderna, då socknens herrskaper icke tycktes benägna att göra något för kyrkans reparation, »allareda hafwa stödt hool på Chorhwalfwet och willia slå det neder», något som icke varit så lätt, om det varit ett gråstensvalv. Det förstärktes sedan med en träkonstruktion (»trähwalfwet», RÄK. 1689). Jfr UNESTAM, s. 154. Sedan valven i Karls kyrka 1833 nedbrutits, såldes vapenhuset teglet för 16 rdr, teglet i koret för 24 rdr 36 sk. och teglet i själva kyrkan för 36 rdr (UNESTAM s. 168). Teglet i koret måste ha härrört från valvet. — Att ett ursprungligt gråstensvalv vid något tillfälle skulle ha utbytts mot tegelvalv, då det icke skedde i samband med en utbyggnad av koret eller med triumfbågens vidgande, förefaller orimligt. Däremot är det kanske möjligt, att koret ursprungligen haft platt trätak eller öppen takstol (jfr

¹ Att tegel och sandsten kunde användas samtidigt, visar äldsta kyrkan i Skederid, som har hörnedjor av sandsten, men tegelmurat ursprungligt fönster (s. 442).

Fig. 770. S ingången, sedd inifrån långhuset. Genom dageröppningen ser man stenblock ur grunden till vapenhusets S mur. Foto S. Hallgren 1965.

S-Eingang vom Langhausinnern gesehen. Durch die Öffnung sieht man Grundmauern des Waffenhauses. S entrance seen from nave. Through the opening can be seen stones from the foundations of the S wall of the porch.

Husby-Sjuhundra, s. 513), ehuru det bör ha varit svårt att slå in ett sekundärt valv utan användande av valvpelare.

GOLV

Golvet var möjligen, åtminstone i långhuset, till stor del stampat jordgolv ända till 1752, då man beslöt att inlägga trägolv (ST.PROT). En golvnivå (vid nuv. marknivå) påträffades 1935. Men golvet måste väl ha höjts redan under medeltiden, eftersom mur-

Fig. 771. Samma ingång som fig. 770, sedd från vapenhuset. Foto R. Norberg 1937.

Der gleiche Eingang wie Abb. 770, vom Waffenhause (Vorhalle) aus gesehen. Same entrance as in fig. 770, seen from the porch.

pelarnas oregelmässiga gråstensgrunder resa sig ett gott stycke över den nuv. marken. 1691 gjordes en »kyrkiogång»¹ av trä (RÄK.), vilket väl måste betyda, att varken tegelgolv eller trägolv då funnos. — I långhusets NV hörn, under kvinnfolksbänkarna, fanns en brunn. Vid vis. 1641² observerades den av ärkebiskopen, som kallade den »en stygg brunn». Den var då vattenförande, men övertäckt med »gambla brädher». Brunnen frilades 1937 och befanns då vara 290 djup och ha en cylindrisk stenläggning, som når ända till botten (fig. 781). I brunnen gjordes en del fynd, mynt och annat (s. 905). Den hade tydligen använts som offerbrunn. — Sakristian hade gammalt tegelgolv (fig. 780).

OFFERBRUNN

Å fig. 766 synes t. h. om fönstret i korets Ö mur en fyrkantig svart fläck, som väl måste tydas som en murnisch. Sannolikt var det denna nisch, som vid Otto Janses besök i ruinen år 1923 av hans sagesman kallades »offerkistan». Enligt Janse var denna ett fyrkantigt hål i muren, i vars botten fanns en fördjupning (förmodligen var det en piscina).

PISCINA

¹ Härmed måste väl menas stora gången mitt i kyrkan.

² NORDIN 1910: 62, ms i UB.

Fig. 772. Sandstensblock med ristad bild (stympad) av ett fyrfotadjur, del av omfattning till entittglugg (hagioskop) i korets S mur. Foto R. Norberg 1935.

Sandsteinblock mit eingeritztem Bild (verstümmelt) eines vierfüßigen Tieres. Teil der Umfassung zu einem Guckloch (Hagioskop) in der südl. Chormauer.

Block of sandstone with carved figure (mutilated) of a four-footed animal, part of the surround of a squint in S wall of chancel.

Sagesmannen uppgav djupet till »väl en fot». Han berättade, att man tagit upp därur en hop kopparslantar, som lämnats till skolläraryn (Jansearkivet i ATA, nr 121). Antagligen hade, sedan offerbrunnen i långhuset på 1600-talet igenlagts (s. 883), allmogen i stället börjat använda den medeltida piscinan vid sitt »offrande».

TORN Tornet, av vilket nu blott stenar ur grunden synas (hörnen dock säkert iakttagna),¹ nedrevs fullständigt först 1785 (ST.PROT., se vidare UNESTAM s. 159). Det hade fått förfalla, sedan dess övre del långt tidigare rasat. Detta skedde troligen före 1635, eftersom kyrkan på RHEZELIUS' avritning (fig. 756) är tornlös. Då i ett TINGSROT. $\frac{4}{2}$ 1692 säges, att tornet och en stor del av valvet »nederfallit», kunde det förefalla, som om raset skulle ha skett först i ett senare skede av 1600-talet. RHEZELIUS' teckning är emellertid så utförlig (med det i koret synliga helgonskrinet!) att man har svårt att tro, att han skulle ha uteglömt tornet (i fråga om fönstrens antal är han dock otillförlitlig, s. 878). Å andra sidan kan raset knappast ha skett under medeltiden. Med den tillsynes goda ekonomi kyrkorna i regel hade, innan Gustaf Vasa drog in kyrkotionden — och med hänsyn till Karlskyrkans egenskap av vallfartskyrka! — skulle man säkerligen då ej försummat att återuppbygga tornet eller att på annat vis återställa kyrkan i värdigt skick. — Vid torngrundens framgrävande 1934—35 visade sig, att denna låg i förband

¹ Se även fig. 768.

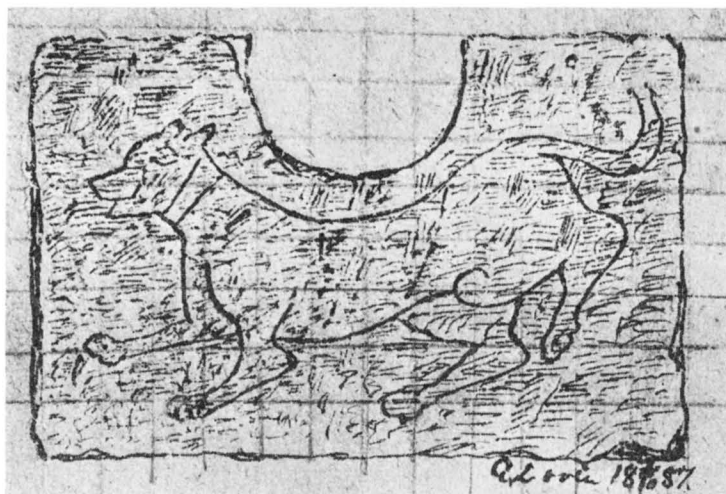

Fig. 773. Samma sten som fig. 772 (här fullständig), avritad 1887 av G. Lovén (ATA). Varje ruta har en sida av 5 cm.

Gleicher Stein wie Abb. 772 (hier vollständig), 1887 abgezeichnet. Jedes Viereck hat eine Seite von 5 cm.

The same stone as in fig. 772, here complete, drawn 1887. Each square is equivalent to 4 sq. inches.

med långhuset, vilket f. ö. också framgår av ST.PROT. 1785. Tornet hörde alltså till den ursprungliga anläggningen. Tornbågen (B 195) har kanter av huggen sandsten (delvis kompletterad med gråsten). Den hade igenmurats, vilket att döma av murbruket i den bevarade nedersta delen av igenmurningen skett på 1500- eller 1600-talet (väl strax efter raset). De huggna sandstenar, som förekomma i igenmurningen, härröra säkerligen från tornets hörnkedjor. G. LOVÉN berättade, att »innan kyrkan raserades, hade dess västra gavelvägg på yttersidan ännu kvar en båge av utstående stenar» (UNESTAM s. 159, not 69). Detta tyder på att tornets bottenvåning täcktes av ett ursprungligt tunnvalv av sten (eftersom stenarna voro »utstående» kan ej tornbågen avses). Tornets sandstensomfattade ljudgluggar voro kanske delade av kolonetter. Det förefaller nämligen sannolikt att några nu i museet Eriksskulle förvarade sandstensfragment, hörande till sådana torngluggar, stamma från Karls kyrka. Dessa äro:

En grovt huggen kolonnettbas (eller möjligen kapital) av sandsten (fig. 777), på tre sidor med hålkälsprofil, den fjärde sidan i det närmaste rak. Fyrsidigt bottenplan (34 × 36). H 18. — Ett verkstykke ur omfattningen till en ljudglugg (fig. 776). Sandsten. Överkanten och underkanten släthuggna för att passa mot anslutande block; det svagt svängda partiet, som tyder på att blocket hört till omfattningen till ett fönster eller en glugg, är likaledes släthugget. I övrigt är blocket rått. Om fönstret varit rundbågigt eller spetsbågigt kan knappast avgöras. Storleken 23 × 25. — Dessa arkitekturdetaljer sägas ha anträffats 1910, då utrymmet under Söderby-Karls sakristias golv

Fig. 774. Putsrester med kvaderristning och kors på korets S vägg. Foto R. Norberg 1934.
 Putzreste mit Kreuz- und Quaderritzung auf der südl. Chorwand. Remains of plastering with tooled ashlar walling and crosses, on S wall of chancel.

utgrävdes för en värmekammare (UNESTAM s. 145, not 51—52).¹ Såsom s. 798 omtalats, hade här funnits en källare, som efter vis. 1789 igenfylldes. Det tidigare Ö fönstret i Söderby kyrka hade 1748 ersatts av de båda nuvarande; det ligger nära till hands att gissa, att bitar av dess infattning blivit liggande på kyrkogården och att några av dem hamnat i fyllningen. Intet av de båda verkstyckena har emellertid fals för glas och det är tekniskt omöjligt att de kunnat höra till ett fönster nere i kyrkan. Däremot passa de väl för en tornglugg med mittkolonnett. Men Söderby kyrka har aldrig haft något torn. Det har däremot Karls kyrka haft. 1784 beslöt man borttaga den vid denna kyrkas V-gavel »liggande nedfallna tornmuren» och sannolikt funnos i rasmassorna rester av torngluggarnas omfattning. 1789 fanns ännu sten och grus kvar på kyrkogården och ärkebiskop v. Troil uppmanade enligt vis. PROT. d. å. kyrkoherden att låta bortföra gruset och så mycket som möjligt sammanföra stenarna. Det kan

¹ Härom hade UNESTAM fått muntliga upplysningar. Av museet Erikskullens handskrivna katalog ser det emellertid ut, som om de båda verkstyckena kommit till museet vid olika tidpunkter och från olika håll. Kolonnbasen (nr 703) säges där vara kommen från Söderby-Karls kyrka och kallas »huggen sandsten afrundad upptill med firsidig fot upptagen under sakristian. . . 1910». Från Karls kyrka uppges däremot ha kommit »1 huggen sandsten (valfsten i fönster)», nr 191. Av sammanhanget förefaller det, som om den skulle ha inkommit efter antikvarien OTTO JANSSES undersökning av ruinen 1923. — Märk, att katalognumren 189—194 följa omedelbart efter nr 705. I katalogens början gälla de förstnämnda numren helt andra föremål.

Fig. 775. Parti av omfattningen till en tittglugg med starkt skrånande smyg. Sandsten. Foto S. Hallgren 1965.

Ein Teil der Umfassung zu einem Guckloch (Hagio-skop) mit besonders schräger Leibung. Sandstein.

Part of the surround of a squint with widely splayed opening. Sandstone.

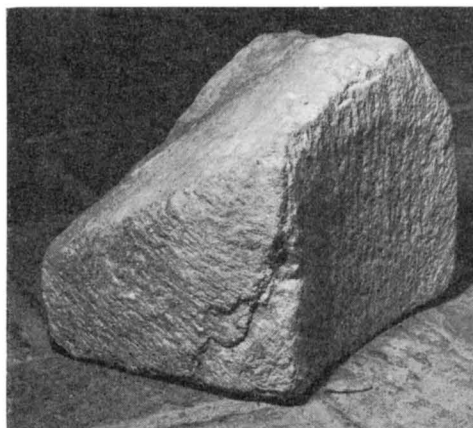

Fig. 776. Sandstensblock, del av omfattningen till en ljudglugg. Foto M. Bratt-Gustafsson 1963.

Sandsteinblock, Teil der Umfassung zu einer Schallöffnung.

Block of sandstone, part of surround of sound hole.

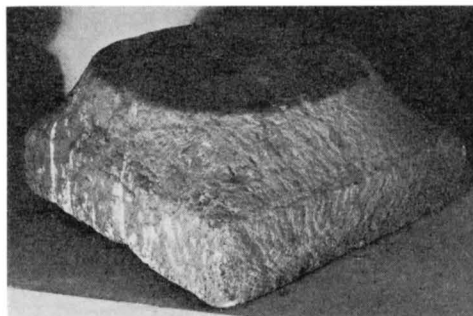

Fig. 777. Kolonnettbas av sandsten. Foto M. Bratt-Gustafsson 1963.

Kolonettenbasis aus Sandstein.

Base of a colonnette, sandstone.

Fig. 778. Interiör av ruinen mot Ö. Foto S. Hallgren 1965.
Innes der Ruine gegen O. Interior of ruin looking E.

tänkas, att vid källarens igenfyllning i Söderby samma år ett lass sten körts över från Karls kyrka och att alltså båda stenfragmenten härröra från sistnämnda kyrka.

DATERING

Det är givetvis svårt att med säkerhet datera en byggnad, av vilken nästan endast grunden återstår. Planens nära överensstämmelse med Lohärads gör dock en datering till 1200-talets förra del ganska trovärdig. Jfr s. 594. Om de i korets S mur befintliga tittgluggarna in mot altaret och S. Karlungs skrin (s. 878) voro ursprungliga — vilket förefaller troligt — så måste kyrkan ha uppförts först sedan helgonets skrinläggning ägt

Fig. 779. Interiör av ruinen mot V. Foto S. Hallgren 1965.
Inneres der Ruine gegen W. Interior of ruin looking W.

rum. Detta överensstämmer ju rätt nära med vad en folktradition på 1600-talet förmäler (s. 868). Kyrkans storlek och dess proportioner pekar i samma riktning.

Storleken betingades kanske av de rikare kyrkliga ceremonier, processioner m. m., som kulten av lokalhelgonet medförde, kanske också av en önskan att överglänsa kyrkan i Lohärad, som måhända tidigare var byggd eller åtminstone påbörjad. Man förstår lätt, att det varit mycket svårt för den lilla församlingen att underhålla denna stora kyrka.

Fig. 780. Parti av tegelgolvet i sakristian, delvis rekonstruerat. Mot Ö muren grunden till ett altare.
Foto R. Norberg 1937.

Ein Teil des Backsteinbodens in der Sakristei, teilweise rekonstruiert. Gegen O-Mauer der Grund zu einem Altar. Part of brick floor in vestry; partly reconstructed. Base of an altar by E wall.

Långhusets proportioner närma sig en och en halv kvadrat och diagonaler dragna från korets inre hörn till långhusets mötas c:a 50 cm V om triumfbågens mitt, alltså nära den punkt vid mitten av triumfbågens V kant, som visat sig karakteristisk för ett stort antal romanska landskyrkor.¹ Byggnadens skevhet gör exakta proportionsjämförelser svåra, men långhusets betydande storlek och byggnadens på de olika äldre avbildningarna (fig. 766) framträdande gotiska resning antyda att Karls kyrka byggts under den romanska periodens slutfas.

¹ IWAR ANDERSON, Kyrkorna i Stenåsa och Halltorp, Antikv. Arkiv 14, 1960, s. 37 ff., särskilt fig. 38, samt muntl. medd. av IWAR ANDERSON.

Fig. 781. Brunn i långhusets V del, utgrävd 1937. Foto R. Norberg 1937.

Brunnen im westl. Langhaus- Well in W part of nave, ex-
teil, ausgegraben 1937. cavated 1937.

Kyrkan har emellertid tidigare på andra grunder daterats till 1100-talets slutskede. UNESTAMS datering s. 150 av den ursprungliga kyrkan, för vilken han även söker stöd hos ERIK LUNDBERG,¹ bygger på flera skäl. Bland dessa är den trånga ingången i S det starkaste.² Även användningen av sandsten i murhörn och omfattningar är ett ganska starkt skäl. Detta material, så använt, förekommer ju i flera fall just i 1100-talskyrkor. Det är emellertid icke uteslutet, att också Lohärad har hörnkedjor av sandsten eller att i varje fall dess torn haft det, jfr s. 589. I alla händelser har Skederids äldsta kyrka (=nuv. koret där), som uppfördes under senare hälften av 1200-talet, hörnkedjor av sandsten (s. 442). Kvaderristningen är ett mindre starkt skäl för en datering till 1100-talet. Sådan förekommer nämligen just i dessa trakter på byggnader,

¹ UNESTAM säger s. 151: »I anledning av sina iakttagelser daterar L. kyrkan till slutet av 1100-talet, närmare bestämt till tiden omkr. 1170». Icke på något av de ställen, där LUNDBERG I enligt ortsregistret omtalar Karlskyrka, kan man emellertid finna en så precis datering. S. 398 i LUNDBERG I sammanställs Karlskyrka i tiden med Semibyzantios på ett tämligen vagt sätt.

² Märk dock, att dörröppningen i några av grannskapets 1200-talskyrkor är trång: i Rö knappast 90, i Roslags-Bro ca 85. Ingången i Roslags-Bro (SvK Up II fig. 105) säges visserligen i LUNDBERG I s. 398 vara flyttad från en äldre kyrka, men bevisningen är icke stark. Den vilar på en jämförelse med sakristieingången i Väte kyrka, Go. (som dock visar en helt annan, ålderdomligare ornamentik, se J. ROOSVAL, Die Steinmeister Gottlands, Sthlm 1918, Abb. 125).

som med säkerhet kunna dateras till 1200-talet, i vissa fall rentav till århundradets slut (Riala, SvK Up. I s. 643, fig. 632; Husby-Sjuhundras sakristia, s. 514, fig. 461; Estuna V-gavel, s. 706, fig. 627). Möjligen tyder kvaderristningen i dessa fall på gotländskt inflytande, jfr s. 314, not 1 och s. 698. Men det kan också vara så, att denna teknik inom vissa områden ärvts från 1100-talet. I Lohärad har ingen kvaderristning iakttagits. Vad tornet beträffar, så förekomma sådana lika väl på 1200-talet som på 1100-talet. Lohärads torn (se fig. 515) var lika slankt som Karlkyrkans. Den ovannämnda djurbilden (fig. 773, s. 880) har också betecknats som ett indicium för att kyrkan tillkommit redan under 1100-talets senare hälft, men detta 'lejon' tyckes trots sin primitiva karaktär ha mer anknytning till gotländska och t. ex. småländsk-östgötska paralleller (Burseryds- och Appunafuntarna)¹ från 1200-talet. Man måste emellertid starkt understryka, att det enda vi ha att rätta oss efter är en avritning från sen tid, originalet är nämligen så förstört, att det icke kan säga oss stort mer än att det är just denna sten, som avritats av LOVÉN. Som dateringsmedel är stenen därför knappast riktigt användbar.

SAKRISTIA

Sakristian är tydligt tillbyggd intill koret. Ingången, delvis bevarad, var tegelomfattad. Av golvet, som var av tegel, lagt i mönster, fann man 1935 rester (fig. 780). Vid Ö väggen finns ännu grunden till ett litet altare av gråsten. Över detta har funnits ett litet fönster (UNESTAM s. 161). I sakristians NV hörn har funnits en liten tegelmurad vinkällare, iakttagen vid restaureringen. På utsidan av N muren fanns på obetydlig höjd över marken en bred nisch med en ur väggen utskjutande stenhäll som botten (UNESTAM s. 149). Sakristian rasade på samma gång som koret i slutet av 1860-talet (G. LOVÉN, underskrift till teckning ur minnet 1923, ATA, se fig. 762).

VAPENHUS

Även vapenhuset är senare byggt intill kyrkan. Det var ursprungligen mindre än vad det nu stående murverket ger vid handen, men har vid något tillfälle utvidgats åt V — skarven var vid restaureringen 1935 tydligt synlig. Ingångens läge förklaras genom denna utvidgning.

REPARATIONER
PÅ 1600-
O. 1700-TALET

På 1690-talet reparerades den då mycket förfallna kyrkan ganska grundligt. Se härom UNESTAM s. 154 f., jfr s. 878. Till denna reparation erhöles kollekt från stiftet (kgf brev 18/11 1693). Grevinnan Oxenstierna på Stensta (s. 878, not 3) bidrog med 78 daler kmt, därav 18 daler »till det stora fönstret i Kyrckian wijd Predikstohlen» (RÄK.). Även vid mitten av 1700-talet ägde vissa reparationer rum (UNESTAM s. 156 f.). Ca 40 år

FÖRESLAGEN
OMBYGGNAD
1790-91

senare var frågan om kyrkans reparation åter aktuell. Vid just. av ST. PROT. 6/6 1790 beslöts att till ÖIÄ insända de förslag till total ombyggnad, som uppgjorts av byggmästare Loell från Gävle. Dennes »2ne project Ritningar» synas ha gått ut på: 1) att göra det gamla koret till sakristia, placera predikstolen över altaret, taga upp fönster i N och normalisera alla fönstren, riva den gamla sakristian och vapenhuset och taga upp ingång i V, samt på den gamla torngrunden uppföra ett nytt torn, vars bottenvåning kunde användas till vapenhus; 2) att förlänga kyrkan åt V och lägga ett nytt

¹ Om Burseryds- och Appunafuntarna, se DOPFUNTAR I STATENS HISTORISKA MUSEUM (Sthlm 1917), s. 52, resp. 48. — Se även R. NORBERG, rec. i Fornv. 1961 s. 149 ff.

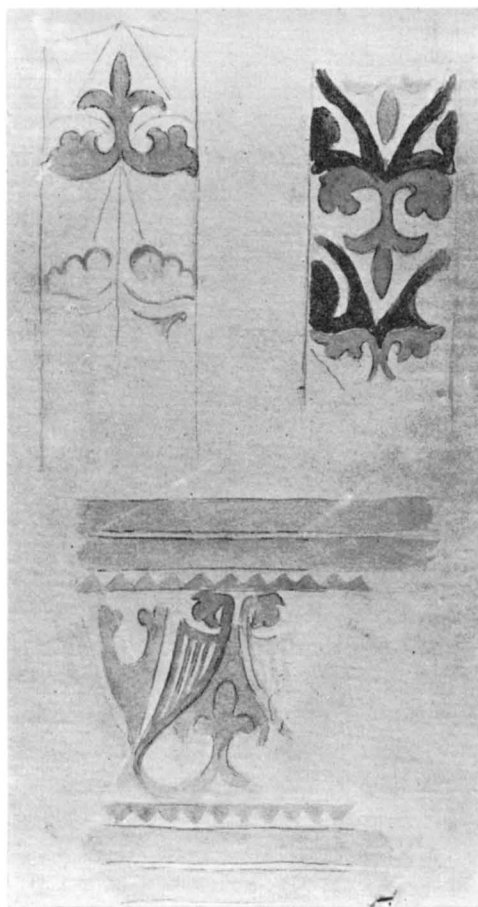

Fig. 782. Akvarellkopia av kalkmålningar i koret. Omkr. 1850? (Sohlmans saml., ATA). UNESTAM fig. 57 är en färgbild av samma akvarell.

Aquarellkopie, um 1850?, Watercolour copy of
der Kalkmalerei im Chor. paintings in chancel. Ca.
1850(?).

torn framför V gaveln samt i övrigt vidtagna samma förändringar av kyrkan som enligt det första projectet. Det är ingen tvekan om att församlingen och kyrkoherden önskade det första förslaget genomförande. Men man har tydligen icke lyckats klargöra detta för ÖIÄ, ty i dess prot. $\frac{3}{3}$ 1791 står att läsa: »Föredrogs en wid Contoiret [dvs ÖIÄ:s ritkontor] upprättad Dessein till utvidgande af Carls kyrka i Roslagen, hwartill flere alternativer blifwit upgifne uti en till Öfver Intendents Embetet inlämnad ritning

åtföljd utaf Soknstämo-Protocoll,¹ hwilket upplyser att Församlingen beslutit antaga det projectet som föreslås, gamla Sacrestians och wapenhusets borttagande samt kyrkans tillökning wid wästra gafwelen hwarest äfwen framdeles Torn komer att uppföras». Den av ritkontoret utförda omritningen (fig. 761) av Loells förslag kom givetvis aldrig till utförande, då den icke motsvarade församlingens önskemål. Kort härefter blev dessutom frågan om sammanslagning med Söderby aktuell (s. 867).

KYRKANS
FÖRFALL

Sedan den sista gudstjänsten hållits i Karls kyrka ¹⁹/₁ 1812 lämnades kyrkan att förfalla och dess ägodelar förskingrades. Härom och om ruinens restaurering på 1930-talet berättar UNESTAM utförligt s. 166 ff.

Koret rasade redan i slutet på 1860-talet och låg sedan som en ruinkulle framför den då ännu kvarstående triumfbågen (fig. 762, jfr brev från kh Fransson till O. Janse 1917, ATA). Långhuset nerbröts på 1880-talet.

KALKMÅLNINGAR

Kyrkan har haft medeltida kalkmålningar. En akvarellkopia från 1850-talet visar några bårder av en typ, som kan dateras så tidigt som till slutet av 1200-talet (fig. 782).² UNESTAM s. 150, not 10, påpekar, att de måste ha varit väggmålningar, eftersom valven nedbrutits — förmodligen fullständigt — redan 1833—34. Antag igen voro de placerade som i Skepptuna (SvK Up IV fig. 194—195). Dessa målningar voro säkert ej utförda på den kvaderristade putsen (s. 878), utan på ett övre putslager. — Vid restaureringen 1935 voro alla spår av målningar försvunna.

¹ Utdrag ur ST.PROT. ⁶/₆ 1790. Av detta i BSt förvarade utdrag framgår dock mycket tydligt, att församlingen icke önskade tillbygga kyrkan i V, utan endast på den gamla torngrunden uppföra ett vapenhus, som senare kunde påbyggas till ett torn.

² I MANDELGRENSKA SAMLINGEN i Lunds universitets konsthistoriska institution (ser. 5: avd. 1) finnas några anteckningar från år 1850, rubricerade »Söderby-Carls kyrka». Den första av dem måste dock avse Karls kyrkoruin, eftersom den lyder: »Den gamla kyrkan står till Ruin, här finnes under kalken i koret målningar från 12 à 1300talet, som böra aftecknas nästa år» (eller 1851).

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

Inredningen, sådan den var kort innan kyrkan övergavs, i den mån det är möjligt att rekonstruera den, har utförligt behandlats av UNESTAM s. 162 ff. Han har i detta sammanhang även berättat om bevarade och förlorade lösa föremål och om deras öden efter 1815, då det sista inventariet för Karls kyrka upprättades. Föremål, som flyttats till Söderby-Karls nuv. kyrka och ännu finnas där eller i museet Eriksskulle behandlas i nämnda kyrkas beskrivning. Här lämnas därför endast en kort, kompletterande översikt.

Altaret var ursprungligen fristående, men hade antagligen redan på 1600-talet flyttats intill korets Ö vägg (s. 824). Det var enligt INV. 1815 och föregående INV. av sten. Det påträffades vid ruinens utgrävning och var bevarat till en höjd av två stensnitt samt visade sig vara ihåligt. Altaret är nu återuppfört och täckes av den medeltida altarskivan, en stor sandstensskiva med fem kors, som länge legat som trappsten i Söderby-Karls klockargård. — Strax framför 1600-talsaltaret synes gråstensgrunden till det ursprungliga, fristående altaret. — Ö om koret, rakt bakom altaret, är sedan ruinens återställande upprest ett högt kors av tjärad ek (nygjort 1965).

ALTARE

I museet Eriksskulle förvaras ett föremål (fig. 783), som antages vara en del av altarringen från Karls kyrka. Av furu och målat i gråvitt. På sidostyckena äro bevarade några i trä skurna ornament av samma typ som ornamenten på en rad kyrkliga inredningsföremål, vilka utförts av N. J. Dahlström, en skicklig och av Roslagsförsamlingarna mycket anlitad hantverkare, verksam huvudsakligen på 1760-talet (s. 598, not 1). Pjäsen är nu för liten för att vara en altarring, men det ser ut som om den hopsatts av delar av en sådan för att tjäna ett nytt ändamål; den lär ha använts som brödlår, innan den kom till Eriksskulle (UNESTAM s. 163, not 95). Jfr fig. 783 med planen fig. 761.

ALTARRING

Om altarprydnaden säger INV. 1749: »1 st. gammal Altartafla, förgyld med gamla bilder» och INV. 1786: »Altartafla förgyld och målad doch g(amma)». Av dessa beskrivningar får man intrycket att altarprydnaden varit ett medeltida altarskåp. INV. 1815 (liksom också INV. 1809) uttrycker sig mer kortfattat. Där står: »Altartafla målad, gammal» och i marginalen »Försåld».¹

ALTAR-
PRYDNAD

Ett stycke av en vimperg med väl arbetat massverk (fig. 784), troligen från 1400-talets förra del, härrör antingen från det ovan antagna altarskåpet eller från något annat medeltida skåp. Av ek. Rester av grön färg med silverstjärnor. H 29, nuv. B 13. I museet Eriksskulle.

STYCKE AV
VIMPERG

¹ En envis tradition uppger, enligt UNESTAM s. 163, att Karls kyrkas altartafla inköpts av en bonde, då kyrkans överflödiga ägodelar auktionerades bort, och att den skulle vara identisk med en gammal målning, som finnes i en gård i Massum, Väddö. Målningen, som föreställer Kristi förfäder och inom målade ramar händelser ur Gamla och Nya testamentet, är tydligen av holländskt ursprung — den har språkband med holländsk inskrift — och utförd omkr. 1700. Beskrives utförligt av UNESTAM s. 163, not 93, och avbildas där fig. 110. Denna målning kan dock knappast vara identisk med den i INV. 1749 och INV. 1786 (visserligen summariskt) beskrivna altartaflan, som dessutom i VIS.PROT. 1786 säges vara »ganska skröplig».

SIDOALTARE I långhusets SÖ hörn finnes gråstensgrunden till ett sidoaltare. Den har senare påbyggts med en stor flat sten, som utgjort underlag för predikstolen. — INV. 1749 upptager ett bordtäckte, »gl: och söndrigt på offer altaret» (i INV. 1748 kallat »Kakaltaret», se s. 258, not 2). Offeraltaret hade troligen — såsom oftast var fallet — sin plats norr om triumfbågen, fastän man nu icke har funnit något spår av det.

KARLUNGS SKRIN Av korets medeltida inredning i övrigt fanns ännu vid mitten av 1600-talet mycket kvar till fasa för ärkebiskop Laurentius Paulinus Gothus, då han 1641 på väg till visitation i moderförsamlingen Söderby¹ tittade in i kyrkan. Där stod då bredvid altaret Marias bild med påskrift »Help Maria». Även Karlungs skrin (s. 868) fanns där. I sitt förmaningstal till sockenborna nämner ärkebiskopen »den affguden Karlung. . . hwilkens been i Karlz kyrkia liggia uthi en skrijn». Med skrinet menar han tydligen den s. 868 omtalade ekkistan. Inuti denna stod ju ännu vid RHEZELIUS' besök 1635 ett litet silverskrin,² men detta har ärkebiskopen förmodligen icke sett — han tycks icke ha vetat, att endast ett litet ben fanns kvar. Silverskrinet hade husform med sadeltak och att döma av RHEZELIUS' avbildning möjligen takkam. Ekkistan, inuti vilken silverskrinet stod (för dem båda se fig. 785) hade också formen av ett hus med genombruten takkam av palmetter. En liknande kam följde takfoten. Långsidorna ornerades av rundbågiga treklöverbågar, gavlarna av fyrpass och däröver trepass (?), takets sidor av stora cirklar, förbundna av smärre sådana. Denna kista måste ha härrört från 1200-talet, snarast dess senare del. Den var »fastgiordt vid en Bäär att två kunna det bära»³ och har väl alltså burits i procession vid de kyrkliga festerna eller åtminstone på helgonets egen dag.⁴ Bärstängerna synas på RHEZELIUS' teckning. Kistan var uppställd på eller kanske snarare vid sidan av altaret (fig. 756).

TRIUMF-KRUCIFIX Även det medeltida triumfkrucifixet fanns kvar, möjligen liksom i Lohärad (s. 608) upphängt framför den låga triumfbågen. Det var nämligen ganska stort, kanske av manshöjd. Det är också möjligt, att det liksom i några Gotlandskyrkor stod i triumfbågen på fattigstocken (s. 898). Enligt en uppgift, som dock senare förnekades av sagesmannen, skulle krucifixet ha sålts till Väddö (vid auktionen 1821?). Troligare är att det — såsom andra uppgiva — blivit stående i Söderby klockargård och sedan på okänt sätt förkommit (UNESTAM s. 165 med not 127, s. 167 med not 146).

MEDELTIDA SKULPTUR INV. 1749 upptager utom det stora krucifixet två mindre sådana (processionskrucifix?) samt Jungfru Marias bild — densamma som 1641 förskräckte ärkebiskopen! — och »3 små gamla bilder». I INV. 1815 har efteråt antecknats, att av dessa

¹ LAURENTIUS PAULINUS GOTHUS' visitationer i Roslagen 1641, prot. (NORDIN 1910: 62, ms i UB).

² I RHEZELIUS' ms s. 173 är ordet 'silfue' fullt tydligt och kan alltså icke tydas som 'sielfue' (= själva). Kanske var silverskrinet av trä, men beslaget med silver. Det är förvånande, att det undgick Gustav Vasas konfiskation.

³ RANNSAKNINGAR s. 86.

⁴ Såsom UNESTAM s. 79 påpekat, omnämnes »S(anc)te Karlu(n)x dag» åtminstone en gång, nämligen i ett tingsprot. från 1551 (EDLING—SVENONIUS, Långhundra härads dombok 1545—1570, Uppl. domböcker VII, Upps. 1946, s. 53).

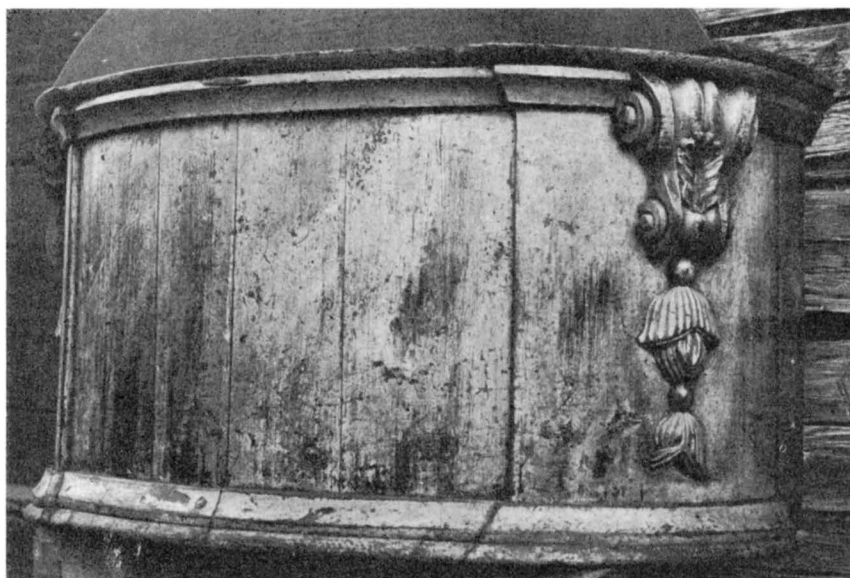

Fig. 783. Rester av altarring, hopsatta till en brödlår. Foto 1923.

Reste der Altarschranke; zu einem Brotkasten Remains of altar rails, made into a bread bin.
zusammengefügt.

medeltida skulpturer triumfkrucefifixet, Mariabilden och de tre små helgonbilderna försålts.

Till kyrkans medeltida inredning hörde även dopfunten, vars fot är bevarad och nu står i vapenhuset i Söderby-Karls kyrka (s. 836). Funten synes ha varit av en redan på 1200-t. vanlig typ. Den anskaffades förmodligen till stenkyrkan (kapell hade ej doprätt). Ännu i INV. 1749 upptages en »gl: grå kåpa kring fonten», som alltså då stod inne i kyrkan, samt handkläde till densamma.

DOPFUNT

INV. 1749 upptager »1 st. gl. pulpet med fot, 2 st. d^o på altaret». Ännu i INV. 1815 upptagas dessa, här med tillägget »försåldt». De två pulpeterna (bokstöden?) på altaret voro antagligen medeltida bokstolar (jfr s. 340), avsedda att användas vid textläsningen under gudstjänsten. Eftersom det var två stod tydligen den ena på 'evangeliesidan' (i N), den andra på 'epistelsidan' (i S). Vad den tredje pulpeten använts till är ovisst; sannolikt avses den »pulpet med hyende deruppå», som enligt INV. 1730 skänkts av Berge Brant (s. 752, not 5). De båda pulpeterna på altaret upptagas ej i INV. 1730. Sannolikt ansågos de ej värda att fästa något avseende vid.

BOKSTOLAR

Bevarat till vår tid är ett skåp (fig. 786), troligen ursprungligen avsett till förvaring av sakramenten. Av liknande att döma torde det i alla händelser ha varit en kyrklig möbel. Ek och furu, med järnbeslag. 1400-talet. Säkerligen identiskt med det ekskåp,

SKÅP
(SAKRA-
MENTSUS ?)

Fig. 784. Rest av vimperg från medeltida altarskåp. Foto M. Bratt-Gustafsson 1963.

Wimperg, Rest eines mittelalterlichen Altarschreines. Remains of gable from medieval triptych.

som upptages i INV. 1748. Köptes (på auktion på för kyrkan obehövlige föremål?) i början på 1800-talet av bonden Carl Andersson i Igelsta, vars initialer äro inskurna på insidan av en av dörrarna. Genom några mellanhänder kom skåpet 1902 till NordM (inv.nr 92608). Se vidare UNESTAM s. 166, not 140. H 202, B 66—67, Dj. 49..

MEDELTIDA
FATTIG-
BÖSSOR

Från slutet av medeltiden härrörde tydligen den »bööss stok», som RHEZELIUS s. 38 omtalar och som bar ett målat vapen (fig. 787) med en pil på blå botten. Sköldens form

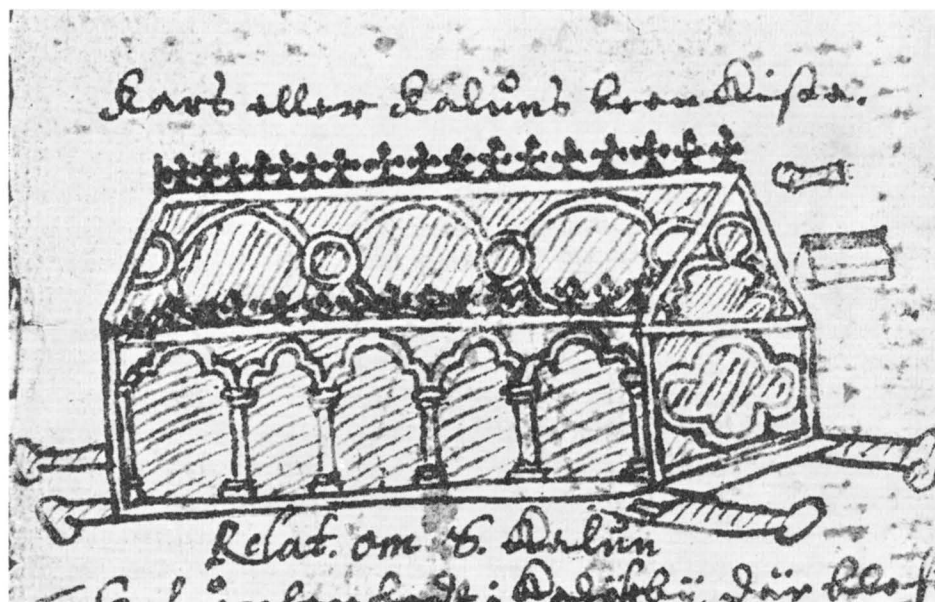

Fig. 785. S. Karlungs skrin, bläckteckning av I. H. Rhezelius 1635 (förstoring), KB. — T. h. en summarisk teckning av det lilla silverskrin, som stod inuti kistan, samt av det ben, som vid Rhezelius' besök var enda återstoden av relikerna.

Schrein des Heiligen Karlung. Federzeichnung 1635 (Vergrößerung). Zur Rechten eine summarische Zeichnung des kleinen Silverschreines, der in dem Sarg lag, sowie des Knochens, der beim Besuch von Rhezelius, das einzig übriggebliebene Stück der Reliquien war.

St. Karlung's shrine, pen drawing, 1635 (enlarged). Right, sketch of the small silver shrine which was inside the large one, and of the bone, which was the only remaining part of the relics when Rhezelius visited the church (1635).

är den under Sturetiden vanliga. Böss-stocken var förmodligen en fattigbössa i form av en träpelare, kanske placerad i triumfbågen som postament för triumfkrucifixet.¹ — RHEZELIUS omtalar också »blå ek ståken. Fotn röd.» Även denna bar ett vapen (fig. 787); sköldmärket är en vilddjurstass på vit botten. Sköldens form medger liksom den nyssnämndas en datering till senmedeltiden. Vad denna stock tjänat för ändamål är obekant. — Dessa båda »stockar» torde vara gåvor av personer, som fört de på stockarna anbragta vapnen. Det behöver icke ha varit sockenbor — vapnen ha ingen påvisbar anknytning till ägare av gårdar i socknen — utan kan lika gärna ha varit personer, som vallfärdat till S. Karlungs helgedom. — INV. 1749 upptager »en fattigbössa på sin arm» — då brukades tydligen den medeltida böss-stocken ej mer.

Även fränsett de katolska inslagen fann ärkebiskopen vid sitt besök 1641 kyrkans tillstånd högst otillfredsställande. Han säger, att »ther ganska älendigt tillstodh, bådhe medh Predikestolen, bänkiarna och annadt».

PREDIKSTOL

¹ Triumfkrucifixet i Stånga (Go) och dess piedestal, som tillika tjänstgjort som fattigbössa, är det bästa exemplet på en sådan anordning (J. ROOSVAL, Triumfkrucifixet i Stånga, Gotländskt arkiv 1930, s. 3).

med någon ny, även på 1700-talet säges den vara gammal och skröplig (INV. 1748, VIS.PROT. 1786). Den var enligt en syneförrättning 1748 (DOMKAP.HANDL.) »af Snickarewärke efter gammalt mode», enligt INV. 1749 »omålad af furu», ännu i INV. 1815 säges den vara omålad. Så länge den var i bruk hade den sin plats i långhusets SÖ hörn. Det är icke antecknat, att den sålts, förmodligen höggs den upp till ved.

BÄNKAR

Det synes ha dröjt rätt länge, innan kyrkan fick en i huvudsak enhetlig, slutna bänkinredning. Åke Carlsson Månesköld på Karlösa (†1626) hade redan i början av 1600-talet byggt kyrkbänkar för sin gård. Däremot tycks Stensta ännu 1654 icke ha haft egna bänkar.¹ 1707 planerades tydligen en slutna bänkinredning, ty gångjärn till »de nya bänckarna» anskaffades. 1709 betalades Pehr Olofsson »för det han giordt 24 dörar med standare och inlagdt syllarna» samt för bänkar i sakristian (»kladd»-RÄK.). I HUVUDRÄK. för samma år talas om »de Nya Bänckarna i kyrckian och Sacerstijan» och om »planckorna som äro lagda till kyrckiogolfwet». Dessa plankor måtte ha utgjort golv i bänckarna, ty vid en syneförrättning 1745 (DOMKAP.HANDL.) säges »en Ekebielcke wara nödig på hwarthera sidan emot gången, samt en dito på hwarthera sidan emot långmurarne, therutinnan bänckstolarne, som nu woro mäst förlorade, kunde fästas». 1728 tyckas åtskilliga bänkar ännu ha varit enkla säten, att döma av VIS.PROT. d. å. (se s. 830). »Bänckstolarne» voro, såsom UNESTAM s. 156 förmodar, antagligen flyttbara, ty 1752 beslöts — i samband med att man med ryttaren Nottberg ackorderade om ny bänkinredning — att inga lik hädanefter skulle få begravas under bänckarna. 1752 års slutna bänkinredning var kvar så länge kyrkan användes. Därefter överflyttades en del bänkar till läktaren i Söderby-Karls kyrka. En bänkdörr, som nu finnes i museet Eriksskulle, har en enkel rektangulär fyllnad och hör säkert till den av Nottberg utförda bänkinredningen. Om en annan bänkdörr i samma museum (s. 828, fig. 725), kanske hörande till en herrskapsbänk, kan man icke med säkerhet säga, om den ursprungligen tillhört Karls kyrka eller Söderby. Enligt museet Eriksskules katalog kan den ha kommit från Karlösa gård (och väl i så fall dit från Karls kyrka). Jfr dock s. 828. I alla händelser är den säkert äldre än Nottbergs bänkinredning.

Om orgel eller läktare finnas enligt UNESTAM inga uppgifter i kyrkböckerna.

Då Karlskyrkas inventarier sista gången förtecknades skilda från Söderbys (1815), upptogs följande silverföremål (efter socknarnas sammanslagning överförda till Söderby-Karl):

¹ Bland DOMKAP.HANDL. finnas några från 1654, som handla om en kyrkbänksträta mellan socknens båda huvudgårdar. På Karlösa bodde då fru Ingeborg Ulfsparre, svägerska till Åke Carlsson. Hustrun till greve Oxenstiernas (s. 902, not 1) gårdsfogde på Stensta hade trängt sig in i »wälb(or)ne fruuns på Charlösa pijgho bänck» och »stött och sköflat hennes gårdzfogdes hustru nedan för sikh». Fogden på Stensta förklarade sedan, att de ej handlat på eget beråd, utan på grevens befallning; denne hade sagt sig »willia kasta fruuns bänkiar affsijdhes, och byggia åt sikh bänkiar i samma stelle». Vid rannsakingen härom i sockenstugan var det, som »gamble män» berättade, att salig Åke Carlsson, som fordom bott på Karlösa, byggt manfolks- och kvinnfolksbänkar i kyrkan. I en annan handling från 1654 rörande samma kyrkbänksträta, sägas bänckarna ha byggts »til Carlösa gårdh för 40 åhr sedhan». ÅKE CARLSSON MÅNESKÖLD var fogde i Lyhundra 1614—1616.

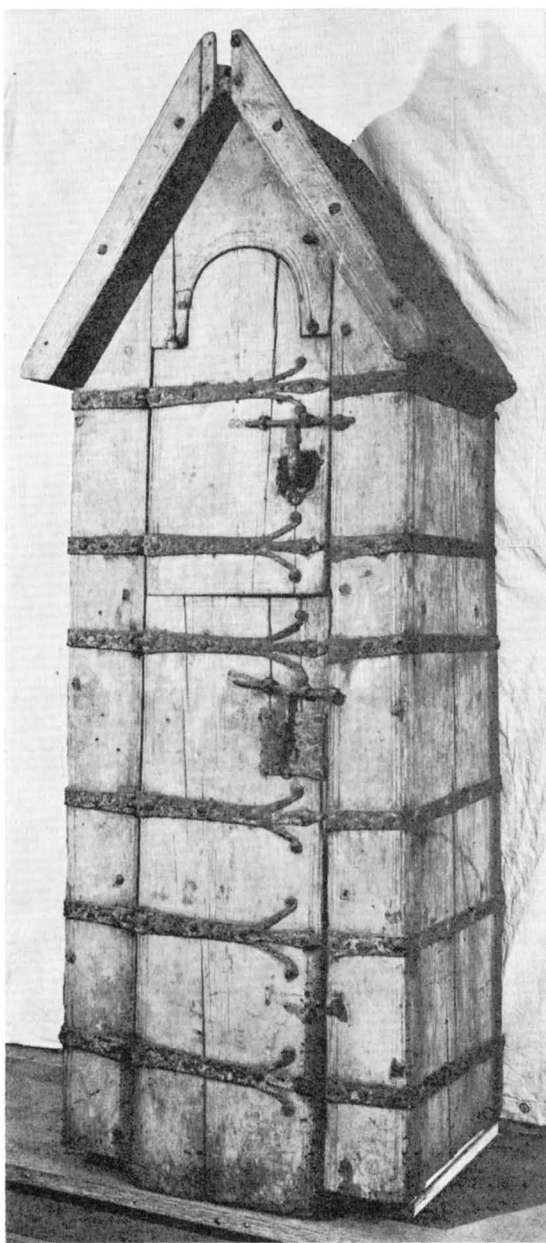

Fig. 786. Sakramentshus. 1400-talet. Foto NordM.
Sakramentschrank. 15. Jahrh. Sacrament cupboard, 15th
century.

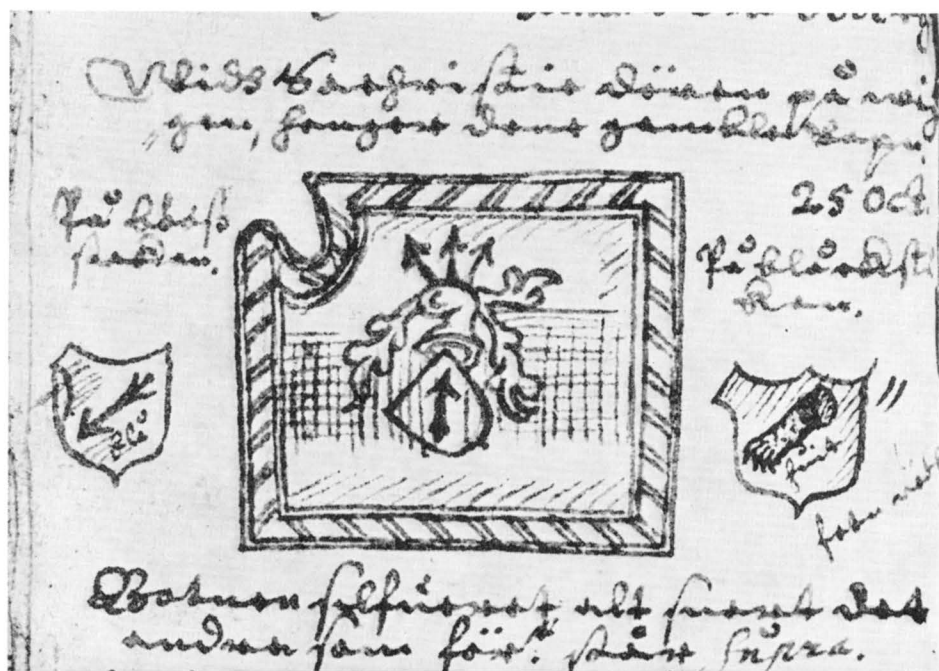

Fig. 787. Medeltida begravnings-sköld samt målade vapen på fattigbössor, bläckteckning av I. H. Rhezelius 1635 (förstoring), KB.

Mittelalterliche Begräbnisstartsche sowie auf die Almosenbüchse gemalte Waffen. Zeichnung 1635 (Vergrößerung).

Medieval funeral coat-of-arms and painted arms on poor-boxes, pen drawing, 1635 (enlargement).

NATTVARDSSILVER

En förgylld kalk med paten. Säges i INV. 1749 vara märkt med ett vapen, bokstäverna T.O.B.L. (= *Ture Oxenstierna — Beata Leijonhufvud*)¹ och året 1662, då den alltså tydligen skänktes av de nämnda givarna. Lämnades 1832 som dellikvid vid beställningen av en ny stor vinkanna till Söderby-Karl (s. 839). — En sockenbuds-kalk med paten, troligen härrörande från 1731/32 (RÄK.). INV. 1748 upptager nämligen ett sockenbudstyg, som omgjorts av en gammal kalk och paten, och den enda post i RÄK., som kan avse detta omgörande, förekommer 1731/32. Ersattes 1846 av ett nytt (s. 841). — En oförgylld sked ingick 1832 i betalningen för den nya kannan (se ovan!). — Kanna och oblatask, skänkta 1790 från Norra Jerssjö. Dessa äro ännu bevarade (s. 838—840). — Dessutom fanns en oblatask av förgyllt bleck. Den saknades redan 1824 enligt INV. d. å.

Det kyrksilver från Karls kyrka, som på 1550-talet indrogs till Gustaf Vasas skattkammare, levererades tydligen tillsammans med moderförsamlingen Söderbys (s. 841;

¹ TURE OXENSTIERN AF CRONEBORG, f. 1614, † 1669, landshövding i Stockholms och Uppsala län 1641—45, guvernör över Ingermanland, och hans maka i andra giftet, BEATA LEIJONHUFVUD, f. 1626, † 1692. Ägde *Stensta*.

Fig. 788. Processions- eller begravningsfana. Omkr. 1480. Bläckteckning av I. H. Rhezelius 1635 (förstoring), KB.

Prozessions- oder Begräbnisfahne. Um 1480. Procession or funeral banner, ca. 1480. Pen drawing, 1635 (enlarged).

se KÄLLSTRÖM s. 267). Detta är — i motsats till de fylliga uppgifterna från många andra håll — mycket summariskt redovisat. Det skulle annars varit av stort intresse att få veta vilka föremål, som lämnades. Sannolikt funnos i vallfartskyrkan i Karls sn många votivgåvor av ädelmetall. En del hade antagligen avlämnats redan 1531 (s. 866).

Kyrkans förnämsta ljuskrona, skänkt 1695 av greveparet Oxenstierna på Stensta LJUSREDSKAP (s. 842, not 2), hänger nu i Söderby-Karls kyrka (s. 842). Detsamma är förhållandet med en ljusarm i barockstil med tre armar (s. 843), skänkt någon tid före 1730 av arrendatorn på Stensta, Anders Åkerblad, och ett par tennstakar (s. 846). De ljusstakar av malm, som kh Hambræus (s. 844, not 1) gav till Karls kyrka på 1730-talet och vilka 1815 överflyttades till Söderby-Karl, äro däremot — efter vad det synes — förkomna (s. 845 f).

Inga textilier från Karls kyrka äro bevarade. De, som funnits där, omtalas utförligt TEXTILIER av UNESTAM s. 162—164. Intressant är uppgiften om en katolsk processionsfana (?), som förekommer i INV. 1749 (men icke senare): »1 st. Crucifix med J(ungfru) Mariæ och Johannes bild, målat på lärft med underskrift: Sancta Maria ih̄s x̄us [dvs Jesus Kristus] Sancte Johannes».

Fyra delar av en runsten förvaras i ruinens vapenhus. Om dessa se SV. RUNINSKR. RUNSTEN bd 7: 2 (1943—46) s. 471. Om en sten med namnet Karl i runor se ovan s. 878, not 1.

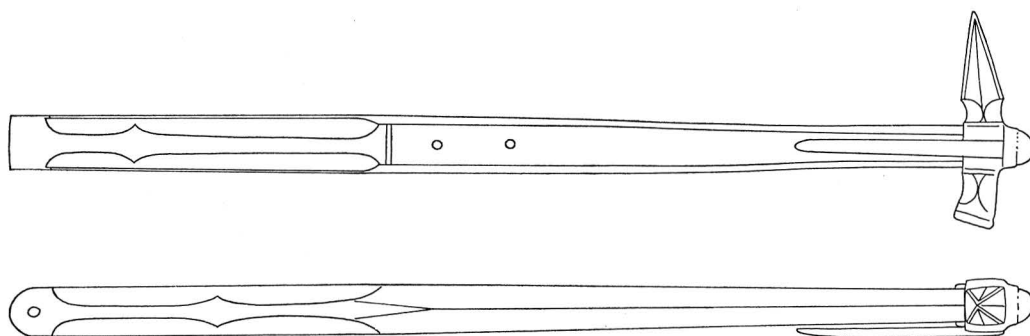

Fig. 789. Stridshammare. 1400-talet. Funnen i brunnen fig. 781. B. Händel del. 1965.
 Streithammer. 15. Jahrh. Gefunden im Brunnen Abb. 781. Battle-hammer, 15th century. Found in the well fig. 781.

BEGRAV-
 NINGS-
 MINNEN

RHEZELIUS har avbildat några föremål, som bäst kunna förklaras som begravningsminnen. Fig. 787 föreställer en sköld (tartsche, alltså sannolikt från senare delen av 1400-talet) med en pil som sköldemärke, möjligen samma släktvapen, som omtalas s. 807, 898, ehuru pilen är annorlunda utformad.¹ »Botnen silfueret, alt suart det andra», säger RHEZELIUS, som också s. 38 anger, att skölden hängde på väggen vid sakristiedörren.² — Fig. 788 föreställer en fana. Den var målad på lärft och målningen föreställde S. Lars med sitt halster, hållande fram en vapensköld. Sköldemärket är en tillbakaseende ulv och fanan torde väl därför ha förts i begravningsprocessionen, då en medlem av den kända släkt, som förde detta vapen, begrovs. Eftersom sköldformen kan dateras till medeltidens slut bör den döde ha varit riddaren Staffan Ulvsson,³ som 1463 kallar Stensta sin sätesgård; han omtalas som död 1484.⁴ »Botn gull, Wallen grøn, diuret blott, Munkens cornet⁵ liusgrönt, rödh kåpa, huijt underkiortell», säger RHEZELIUS s. 38. Han anger också, att lärftstycket, varpå bilden var målad, var »slaget» på S kyrkväggen.

¹ Utformad på alldeles samma vis är däremot pilen i ett på muren målat vapen i grannkyrkan Roslags-Bro (RHEZELIUS fig. 93). RHEZELIUS tyder det där som ett ankare. Färgerna äro emellertid andra.

² Om medeltida sköldar, som förts i begravningsprocession och sedan upphängts i en kyrka, se N. LAGERHOLM, Den svenska stormaktstidens högadliga begravningskick, VHAAS:s handl, Antikv. ser. d. 16 (1965), kap. 1 och där anf. litt.

³ STAFFAN ULVSSON (tillbakaseende ulv), riddare, riksråd, lagman i Västmanland, g. m. SIGRID KARLSDOTTER (Bonde).

⁴ PERGAMENTSBRIV 27/12 1463 och 1/2 1484 (RA). — ELGENSTIERNA bd I, s. 513 uppger felaktigt, att det *Stensta*, som var STAFFAN ULVSSONS sätesgård, låg i Fellingsbro sn, Västmanl.

⁵ *Cornet* = huva el. mössa. Antagligen är det S. Lars' gloria, som RHEZELIUS uppfattat som en mössa.

Fig. 790. Kyrkklocka, 1100-talet?, den äldsta i Sverige. Funnen vid plöjning av en äng, som fordom varit sjöbotten. Foto SHM 1945.

Kirchenglocke. 12. Jahrh.? Die älteste in Schweden. Gefunden beim Pflügen einer Wiese, die früher Seegrund war.

Church bell, 12th century (?) the oldest in Sweden. Found when a meadow, the former bottom of a lake, was ploughed.

I brunnen i långhuset (s. 883) hittades vid undersökningen 1937 följande föremål (nu i SHM):¹

FYND I
BRUNNEN

En stridshammare av järn med skaft av trä, järnbeslaget (fig. 789). 1400-talets senare hälft. Skaftets L 55,5, hammarens L 11—11,5. Inv. nr 24 481: 2.

Två brakteater tillhörande Thordeman grupp XXII (krönt huvud), senare delen av medeltiden. Inv. nr 24 481: 4—5.

Ett mynt (schilling), Danzig, Kasimir (1447—1492). Inv. nr 24 481: 7.

Ett mynt (fyrek) från konung Sigismunds tid, Stockholm 1596. Inv.nr 24 481: 6. Enligt UNESTAM s. 172 dessutom »en del andra, ännu icke undersökta mynt».

¹ Ovanstående beskrivningar utförda (i förkortad form) i anslutning till SHM:s INV.-FÖRT.

Senare hittades i ruinen: 1. En rund mässingsskålla, fragmentarisk, ornerad med ett bladmönster, utsparat mot med puns behandlad bakgrund. D 21. Inv.nr 24 481: 3. — 2. Ett pilgrimsmärke från Vadstena, föreställande S. Birgitta vid sin skrivpulpet. (fig. 792) Gjuten inskr.: »santta · berida · in [wa]ltsne · ave · maria». 1400-talet. H (inkl. korset) 6,3, B 3,2. Inv.nr 24 481: 1. Omnämnt av C. R. AF UGGLAS i Fornv. 1943, s. 85, fig. 11.

När brunnen igenlades, vilket förmodligen skedde redan på 1600-talet, tog man säkerligen upp det mesta av det, som offrats där under århundradenas lopp.

KLOCKOR

Då gudstjänsten i Karlskyrka nedlades, hade kyrkan blott *en* klocka. Den var gjuten 1640 av Jurgen Putensen (se vidare s. 856). Det förhandlades om att sälja den till Singö, men köpet blev aldrig av. I stället flyttades klockan år 1818 till Söderby-Karl, där den gjorde tjänst till 1908, då den omgöts. — En klocka, som tycks ha varit ganska liten, lämnades vid uppbörden 1531 (s. 866, not 3). — En ännu bevarad klocka har möjligen också för längesedan gjort tjänst i Karls kyrka (eller kapellet, s. 867, 868). 1916 påträffades nämligen vid plöjning av en sank äng vid Aspsund en kyrkklocka, som nu förvaras i SHM (inv.nr 15 813, fig. 790). Den är helt slät och saknar all ornering, men har på grund av sin ålderdomliga form — den är en s. k. »bikupsformad» klocka — daterats till 1100-talet (» torde . . . vara den äldsta bevarade klockan i Sverige»¹). H 80, D 62. Enligt en av ÅMARK anförd folksägen skulle den ha bortförts från Karls kyrka av ryssarna vid deras härjningar i Roslagen (1719), men vid Aspsund ha tappats i vattnet av dem — en variant av en ofta förekommande klocksägen. Rimligare finner ÅMARK NILS AHLNUNDS antagande, att sockenborna själva sänkt klockan för att bärga den undan en härjande fiende och detta redan under tidig medeltid.² Såsom UNESTAM s. 191 visat, är det emellertid osäkert om klockan stammar från Karls kyrka eller från någon av grannsocknarna. — Kläpp och kläppfäste saknas. H (med krona) 80, D 62.

I SHM förvaras en klocka av järn (D ca 50, H 56; inv nr 26120:c 47), som uppgives ha tjänstgjort som kyrkklocka i Karls sn. Den bär inskriften: »CARL OXENSTIERNA [s. 612, not 1] 1765/RH». Förekommer icke i vare sig Karls kyrkas eller Söderby-Karls kyrkas INV. Sannolikt är det en vällingklocka från Oxenstiernas Harg eller någon därunder lydande landbogård.

¹ M. ÅMARK, Sveriges medeltida kyrkklockor, Sthlm 1960, s. 33.

² N. AHLNUND, Oljoberget och Ladugårdsgärde, Sthlm 1924, s. 88.

SAMMANFATTNING

I. Enligt en sedan 1600-talet känd folksägen fanns på samma plats, där kyrkan nu står, ett kapell. Om så var fallet, var detta säkerligen av trä och möjligen gårdskyrka till den närbelägna Karlösa gård. Detta kapell kan ha uppförts redan under den första kristna tiden. — Inventarier: klockan (fig. 790) kan härröra från Karls kyrka, i så fall från kapellet.

II. Under förra hälften av 1200-talet ersattes detta kapell av en gråstenskyrka (nu ruin), bestående av långhus med smalare, rakt avslutat kor i Ö och ett slankt torn i V (fig. 791: A). Hörn och omfattningar voro av huggen sandsten. Tornbågen var trång, triumfbågen tydligen vidare, men mycket låg (fig. 766), Ingången var trång (fig. 759, 770, 771), fönstren smala och rundbågiga (ett säkerligen ursprungligt fönster synes å fig. 764). Tornet hade tunnvalv av gråsten och synes — att döma av några bevarade sandstensfragment (fig. 776, 777) — ha haft av kolonnetter uppdelade ljudgluggar. I korets S mur funnos små gluggar (hagioskop, fig. 756, 764, 765), genom vilka man kunde betrakta ett på eller invid altaret placerat helgonskrin (fig. 785). Enligt sägnen var kyrkan uppförd till ära för ett lokalhelgon, S. Karung, och man trodde det vara dennes ben, som förvarades i skrinet. I kyrkans V del fanns en brunn (fig. 759, 781), i vilken offerats penningar och annat. — Kyrkan erhöi i slutet av 1200-talet muralmålningar av vilka rester återstodo ännu omkr. 1850 (fig. 782). — Inventarier: foten till en dopfunt av kalksten från 1200- eller 1300-talet (synlig t.v. å fig. 699).

III. Vid okänd tidpunkt — kanske på 1300-talet — uppfördes en sakristia N om koret (fig. 791: B).

IV. Kyrkan erhöi tegelvalv och ett vapenhus uppfördes i S framför ingången. 1400-talet (fig. 791: C). Kyrkan har haft ett rikt medeltida inventarium, av vilket endast ett fåtal rester bevarats till vår tid: en vimperg (fig. 784) från ett altarskåp från förra hälften av 1400-talet, ett sakramentsskåp (fig. 786) och den i Per. II nämnda dopfuntsfoten. Några andra medeltida föremål äro kända tack vare avbildningar (fig. 785, 787, 788).

V. Någon gång i slutet av medeltiden utvidgades vapenhuset åt V (fig. 791: D).

VI. Troligen på 1500-talet eller i början av 1600-talet rasade tornet. Någon större reparation med anledning härav vidtogs tydligen ej; först 1785 nedbröts de sista resterna av tornmuren (fig. 791: E). Några fönster utvidgades på 1690-talet.

VII. Sedan Karls sn 1796 förenats med Söderby och gudstjänsten i sockenkyrkan nedlagts, fick kyrkan förfalla. Då fara för ras uppstod, nedbröts den på 1880-talet och de kvarstående murresterna doldes snart av vegetation (fig. 760). Först på 1930-talet röjdes terrängen upp och ruinen konserverades.

ZUSAMMENFASSUNG

I. Nach einer aus dem 17. Jahrh. bekannten Überlieferung befand sich auf dem Platz, wo die heutige Kirchenruine steht, eine Kapelle. Wenn das der Fall ist, war diese sicherlich aus Holz und möglicherweise Eikenkirche zu dem in der Nähe gelegenen Karlösa Hof. Die Kapelle

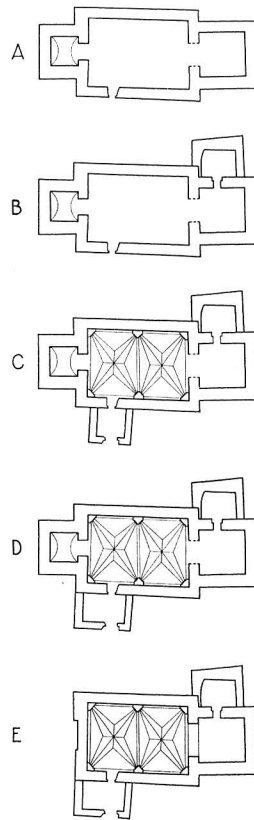

Fig. 791. Kyrkans planutveckling, 1:1 000. R. Norberg och I. Wilcke-Lindqvist inv., J. Nömmik del. 1965.

Die Grundrissentwicklung der Kirche.
Development of the church.

könnte schon in der Zeit des frühesten Christentums errichtet worden sein. Inventar: Die Glocke (Abb. 790) dürfte aus der Karls Kirche stammen, in diesem Fall aus der Kapelle.

II. Während der ersten Hälfte des 13. Jahrh. ersetzte man diese Kapelle durch eine Feldsteinkirche (jetzt Ruine), bestehend aus einem Langhaus mit schmalerem, gerade abgeschlossenen Chor im O und einem schlanken Turm im W (Abb. 791: A). Ecken und Umfassungen waren aus Sandstein. Der Turmbogen war schmal und der Triumphbogen anscheinend breiter, doch sehr niedrig (Abb. 766). Der Eingang war ungewöhnlich eng (Abb. 759, 770, 771), die Fenster schmal und rundbogig (ein sicherlich ursprüngliches Fenster sichtbar auf Abb. 764). Der Turm hatte Feldsteintonnengewölbe und scheint — nach einigen bewahrten Sandsteinfragmenten zu urteilen (Abb. 776, 777) — von Kolonetten aufgeteilte Schallöffnungen gehabt zu haben. In der S-Chormauer befanden sich kleine Gucklöcher (Hagioskop, Abb. 756, 764, 765), durch welche man den neben oder auf dem Altar stehenden Heiligenscrein (Abb. 785) beobachten konnte. Nach der Sage war die Kirche zu Ehren eines Lokalheiligen, Sankt Karlung, errichtet und man glaubte annehmen zu dürfen, dass es dessen Gebeine waren, die im Schrein verwahrt wurden. Im W-Teil der Kirche befand sich ein Brunnen (Abb. 759, 781), in welchem Geld und andere Dinge geopfert wurden. — Die Kirche erhielt Ende des 13. Jahrh. Wandmalereien, von denen noch 1850 Reste vorhanden waren (Abb. 782). — Inventar: Taufsteinfuss aus Kalkstein, 13. oder 14. Jahrh. (sichtbar auf Abb. 699).

III. Eine Sakristei nördl. vom Chor (Abb. 791: B), vielleicht 14. Jahrh.

IV. Die Kirche erhielt im S. Backsteingewölbe und ein Waffenhaus (Vorhalle), 15. Jahrh. (Abb. 791: C). — Es sei erwähnt, dass die Kirche mittelalterliches Inventar in reichlicher Menge besass. Bis in unsere Zeit hinein sind folgende Gegenstände bewahrt: ein Rest von einem Altarschrein (Abb. 784) und ein Sakramentschrank (Abb. 786) sowie der obenerwähnte Taufsteinfuss (Periode II). Ein Teil der verschwundenen Gegenstände sind, dank der Abbildungen, trotzdem bekannt (Abb. 785, 787, 788).

V. Gegen Ende des Mittelalters erweiterte man das Waffenhaus gegen W (Abb. 791: D).

VI. Wahrscheinlich im 16. oder Anfang des 17. Jahrh. stürzte der Turm ein. Eine grössere Wiederherstellung wurde anscheinend nicht vorgenommen; erst 1785 brach man die letzten Reste der Turmmauer ab (Abb. 791: E). Einige Fenster erweiterte man in den 90:er Jahren des 17. Jahrh.

VII. Nachdem die Kirchengemeinde 1796 mit Söderby vereint und der Gottesdienst in der Gemeinde niedergelegt worden war, überliess man die Kirche dem Verfall. Als Einsturzgefahr drohte, riss man sie in den 80:er Jahren des 19. Jahrh. ab und die Vegetation bedeckte bald die verbliebenen Mauerreste (Abb. 760). Erst 1930 räumte man das Terrain auf und konservierte später die Ruine.

SUMMARY

I. According to a tradition known since the 17th century, there was once a chapel on the site of the present church. If so, it was undoubtedly a wooden one, possibly attached to Karlösa estate in the neighbourhood. This chapel may have been erected during the early years of christianity in Sweden.

Furnishings: The bell (fig. 790) may be from Karl Church, if so, probably from the chapel.

II. During the first half of the 13th century, this chapel was replaced by a granite-rubble church (now a ruin) consisting of a nave with a narrower, straight-ended chancel and a slender W tower (fig. 791: A). Quoins and surrounds were of tooled sandstone. The tower arch was narrow, the rood arch clearly wider, but very low (fig. 766). The entrance was unusually narrow (figs. 759, 770, 771) and the windows narrow and round-arched (one undoubtedly original window is shown in fig. 764). The tower had a barrel vault of granite rubble, and also seems—judging by some sandstone fragments (figs. 766, 777)—to have had sound holes divided by colonettes. There were small squints (hagioscopes) in the

S wall of the chancel (see figs. 756, 764, 765), through which a shrine on or near the altar could be seen (fig. 785). According to tradition, the church was built in honour of a local saint, St. Karlung, and it was believed that his bones were kept in the shrine. In the W part of the church was a well (figs. 759, 781), in which sacrifices of money and other things were made. At the end of the 13th century, wall paintings were executed, of which fragments remained as late as ca. 1850 (fig. 782).

Furnishings: The foot of a limestone font from the 13th or 14th centuries (visible left in fig. 699).

III. At an unknown date—perhaps in the 14th century—a vestry was built N of the chancel (fig. 791: B).

IV. Brickwork vaulting erected in the church and a porch built before the S entrance, 15th century (fig. 791: C).

Furnishings: The church had rich medieval furnishings, of which only a fragment of a triptych (fig. 784), the sacrament cupboard (fig. 786) and the base of a font (see II above) have survived, but some of them are known from drawings (figs. 785, 787, 788).

V. Some time towards the end of the Middle Ages, the porch was extended westwards (fig. 791: D).

VI. The tower collapsed, probably in the 16th or early 17th century. No extensive restoration was carried out then, and it was not until 1785 that the remains of the tower walls were demolished (fig. 791: E). Some windows were enlarged in the 1690's.

VII. After the parish of Karl Church had become united with that of Söderby and services at Karl Church discontinued, the church was allowed to decay. Owing to risk of collapse, it was demolished during the 1880's and the remains of the walls were soon overgrown by vegetation (fig. 760). Not until the 1930's was the site cleared and the ruin preserved.

Fig. 792. Pilgrimsmärke, framställande S. Birgitta, 1400-talet. Funnet i långhuset. SHM.

Foto SHM.

Pilgrimszeichen mit einer Darstellung der Heiligen Birgitta, 15. Jahrh. Gefunden im Langhaus.

Pilgrim's badge, representing St. Birgitta; 15th century. Found in nave.

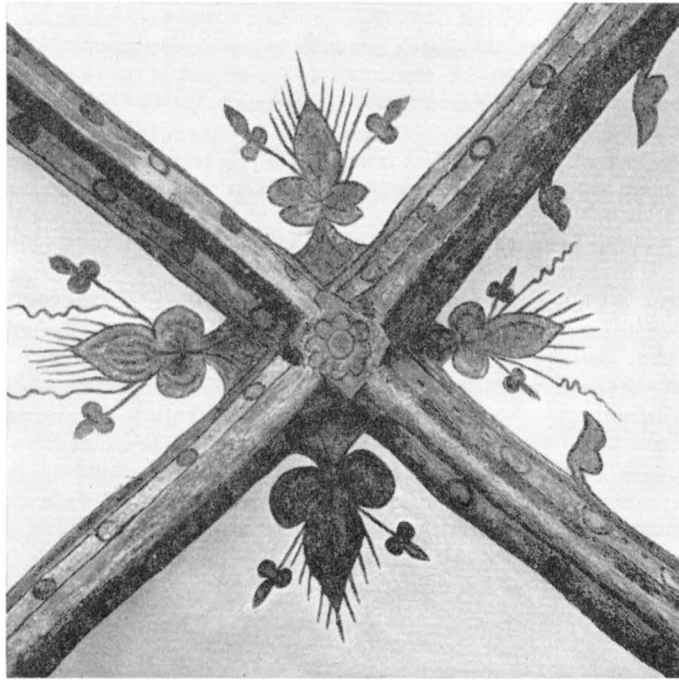

Fig. 793. Össebygarns kyrka. Kalkmålning från 1400-talet i koret.
Ornament i valvmitten. Foto S. Hallgren 1966.

Kirche von Össebygarn. Kalkmalerei im Chor aus dem 15. Jahrh. Ornament in der Mitte des Gewölbes.

Össebygarn Church. Mural in chancel, 15th century. Ornament at intersection in the middle of the vault.

RÄTTELSER OCH TILLÄGG TILL UPPLAND BAND V

Utarbetade av Ragnhild Boström, Ingeborg Wilcke-Lindqvist, Erland Lagerlöf och Rune Norberg med bidrag av Aron Andersson (träskulptur), Anne-Marie Franzén (textilier) och Kersti Holmqvist (silver).

Vid beräkning av radnummer nedifrån medräknas icke noternas rader.

VALLENTUNA HÄRAD

Allmänt: De i slutet av PER.MON. III inbundna, av Johan Hadorph utförda anteckningarna i 8:o blevo 1955 uttagna ur denna volym och ha nu signum Ff 10.

ÖSSE-
BYGARNS
KYRKA

S. 6 ff: Össebygarns kyrka restaurerades 1961 under ledning av ark. Åke Tengelin, med Sven Dalén som konservator. Reparationer och allmän översyn gjordes av byggnaden, fasaderna putsades om, inredningen rengjordes och bättrades. I samband med kalkmålningarnas konservering upptäcktes målningsfragment (se nedan).

S. 6, rad 6 står: stötband, *skall vara:* stödband.

S. 10, not 1 tillägges: samt den äldre sakristian i Frötuna (SvK Up II, s. 256 f samt fig. 224, 225).

S. 11, rad 2 står: Ärentuna, *skall vara:* Vendel.

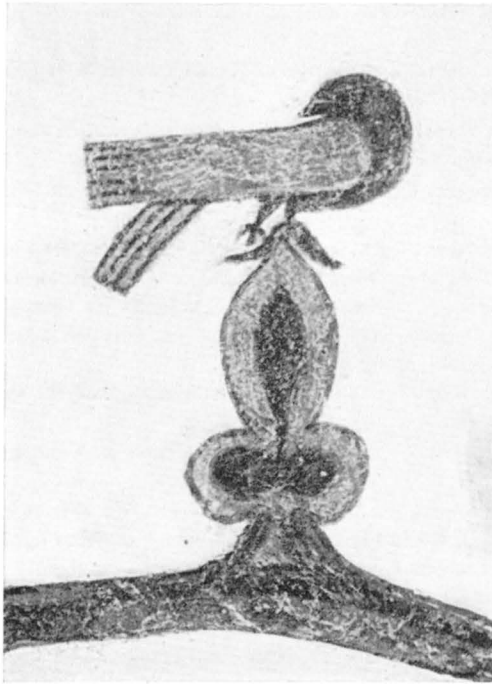

Fig. 794. Össebygarns kyrka. Kalkmålning från 1400-talet i koret. Örn eller duva? Foto S. Hallgren 1966.

Kirche von Össebygarn. Össebygarn Church. Mural Kalkmalerei im Chor aus dem 15. Jahrh.: Adler oder Taube?

Fig. 795. Össebygarns kyrka. Kalkmålning från 1400-talet i koret: Kristushuvud på norra korväggen. Foto S. Hallgren 1966.

Kirche von Össebygarn. Össebygarn Church. Mural Kalkmalerei im Chor aus dem 15. Jahrh.: Christushaupt auf der nördlichen Chorwand.

S. 13, rad 4 nedifrån tillägges (efter »vitkalkad»): På vapenhusets S vägg, Ö om ingången äro rester av en kalkmålning synliga efter Sven Daléns restaurering 1961. En i grått tecknad rundel, 118 cm i diam. med spår av en inskrift i versaler: »VAP». Möjligen är rundeln en jordglob och inskriften ett citat ur skapelseberättelsen: »Varde ljus».

S. 14. Kalkmålningar. Ett par av de omtalade motiven avbildas i fig. 793—794.

S. 15, rad 2 tillägges: Kalkmålningarna restaurerades av konservator Sven Dalén 1961. I samband därmed upptäcktes ett litet Kristushuvud ovanför sakristiedörren (fig. 795) samt konsekrationkors, ett på korets Ö vägg och ett på N långhusväggen.

S. 15 nederst tillägges: Kyrkan restaurerades 1961 under ledning av ark. Åke Tengelin och med Sven Dalén som konservator.

S. 18. Triumfkrucifixet efter restaurering och komplettering avbildas i fig. 796. Kristi bakhuvud kompletterades 1961 av konservator Sven Dalén.

S. 19, rad 3 står: Stockholmsarbete från 1470-talet, *skall vara:* Lübeck eller Stockholm, 1460-talet.

S. 19, rad 5 ff: Mariabilden konserverades 1961 av Sven Dalén. Bl. a. ilagades sprickorna och bilden uppsattes på en konsol på S sidan i triumfbågen.

S. 20, rad 3 ff nedifrån samt fig. 25: Nummertavla nr 1 restaurerades 1961 av Sven Dalén och uppsattes åter i kyrkan.

S. 24, rad 3 ff: Sockenbudskalk med krönt K som stadsstämpel = staden Køge i Danmark. Se CHR. A. BØJE, Danske Guld og Sølvmedemærker før 1870 (1954), nr 2269.

S. 24, rad 2 ff nedifrån tillägges: Ljuskronan är av trä och järn samt målad i grönt, rött och svart. Den upphängdes 1961 på en arm av smidesjärn, fästad på korets S vägg (fig. 797).

S. 30, rad 5 ff samt s. 31, rad 1: Tre begravningsvapen, nr 1, 2 och 4, restaurerades 1961 av Sven Dalén.

S. 32, rad 14 ff tillägges: Kyrkoherde Osængius meddelar i Garns kyrkokassas huvudbok 1671—1769 flera kulturhistoriskt intressanta notiser. Den 26/8 1748 beskrives en utgrävning av flera ättebackar vid Björkhagen, Hakunge, som grevinnan Eva Christina Cronhjelm lät utföra i närvaro av traktens honoratiores, en trädgårdsmästare, en smed och en torpare. Man fann blott brända ben och urnor, av vilka två anträffades i samma hög, samt en nitnagel.

År 1753 tolkar han som runor och minnen från den första kristna tiden två bomärken »som stå opp under hwalfvet öfver Crucefixet på norra sidan».

ÖSSEBY

KYRKORUIN

S. 40, nedersta raden står: står kvar till full höjd, skall vara: V-gavelns röste och vissa delar av V-murens nedre delar rasade en november natt 1960.

VADA KYRKA

Allmänt: Vada kyrka restaurerades 1955 efter förslag av ark. Årland Noreen 1938, rev. 1953, och under ledning av ark. Åke Tengelin. Konservator var Gösta Lindström. En allmän översyn av byggnaden och äldre inventarier företogs, (se nedan) taket omlades, väggarna rengjordes och omputsades. I samband därmed upptäcktes rester av kalkmålningar i koret (se nedan). Tegelgolv inlades i kor och sakristia. Elektrisk värmeinstallation.

S. 61—62, Kalkmålningar: I samband med kyrkans restaurering 1955 framtogs fragment av kalkmålningar i svart och rött på korets N vägg (fig. 798) av konservator Gösta Lindström. Man skyntar bl. a. en av apostlarna som håller ett konsekrationsskor, schablonerade bårder samt därunder troligen ett draperi. På ett undre (?) lager troligen ett snedställt vapen. Enligt RUNE NORBERG tillhör vapensköldens form med starkt utsvängda sidor tiden 1300-talets slut—1400-talets början. Vapnet — en av en tinnskura ginstyckad sköld — är känt från ett sigill använt år 1342 (HILDEBRAND, Sv. sigill fr. med. ser. 3: 538) av en för övrigt okänd Harald Hechesson. Det är vanligare i Danmark där det burits av medlemmar av ätterna Rudbeck och Reventlow. Inskriftsbårderna ovanför sakristiedörren synes av fragmenten att döma ha bestått av rena majuskler. Målningarna inklusive draperierna nedtill torde därför ha tillkommit omkr. 1400, vilket inte motsäges av de böljande linjerna i den fragmentariska figurframställningen t. v. Däremot är konsekrationsskorset yngre och den horisontella schablonerade bården säkerligen en rest av målningar från 1400-talets senare del. PERINGSKIÖLDS uppgift om målningarnas placering »i hwalfuet» är missvisande. Troligen var en del av credo-serien målad på valvkapporna, en del på väggarna.

Den s. 62, rad 11 nedifrån nämnda credo-serien i Söderby-Karls kyrka är numera publicerad av INGBORG WILCKE-LINDQVIST, se ovan s. 809 ff. Jfr även B. I. KILSTRÖM, Den kateketiska undervisningen i Sverige, Upps. 1958, passim, samt H. CORNELL & S. WALLIN, Tierpsskolans målare, Sthlm 1965, passim.

S. 63, rad. 2: Altarbord och altarring målades grå 1955.

S. 64, rad 11 ff: Altarskåpets mästare har behandlats av R. NORBERG, Johannesfatet från Norrby. Immaculatamästaren, Henning von der Heyde och Bernt Notke (Fornvännen 1953, s. 84 ff. Jfr MAX HASSE, Neue Beiträge zur Gesch. d. Lüb. Kunst i: Zschr. f. Lübecker Gesch. u. Altertumskunde 34, Lübeck 1954, s. 106 ff). Konstnären, som i konstforskningen bär pseudonymen »Immaculata-mästaren», anses numera av Norberg, i anslutning till Max Hasse, ha varit en sachsiskt skolad skulptör med verkstad i Stockholm i början av 1500-talet.

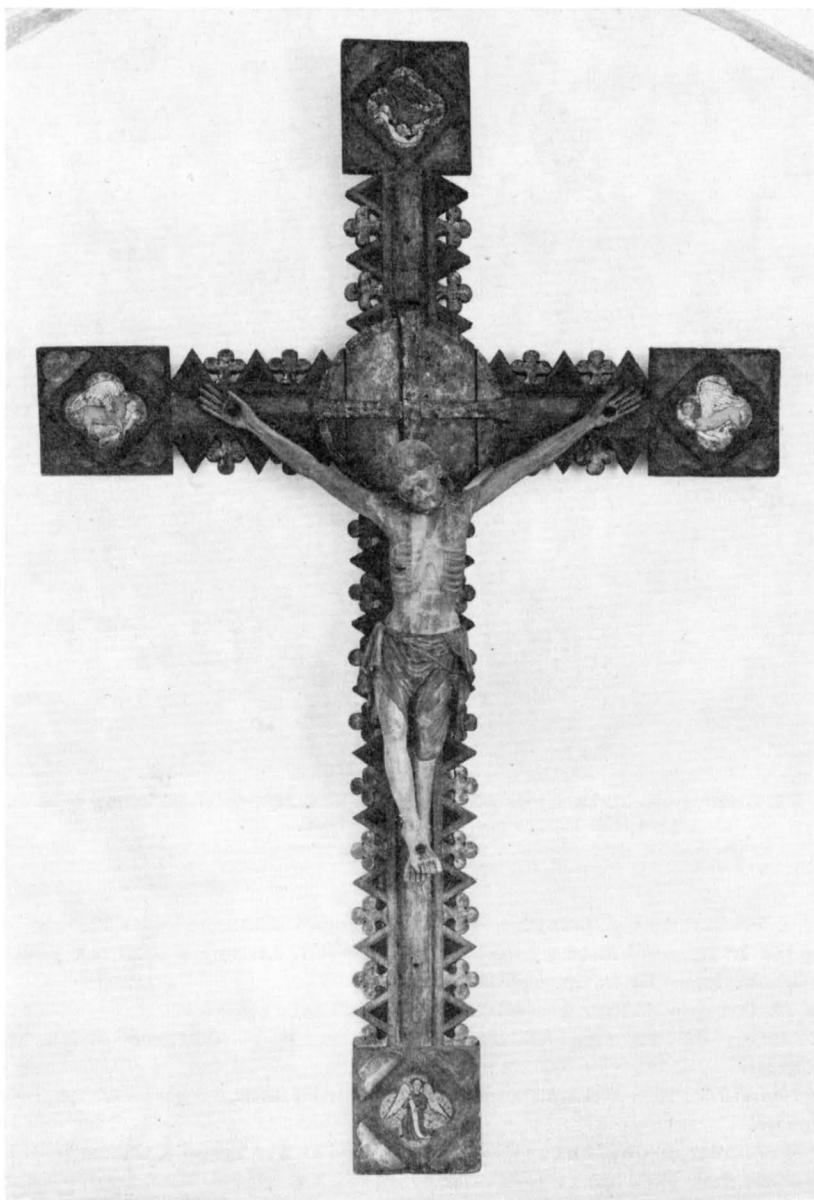

Fig. 796. Össebygarns kyrka. Triumphkruzifixet efter restaureringen. Jfr fig. 20.
Foto S. Hallgren 1966.

Kirche von Össebygarn. Triumphkruzifix Össebygarn Church. Rood after restoration.
nach der Restaurierung. Vgl. Abb. 20. Cf. fig. 20.

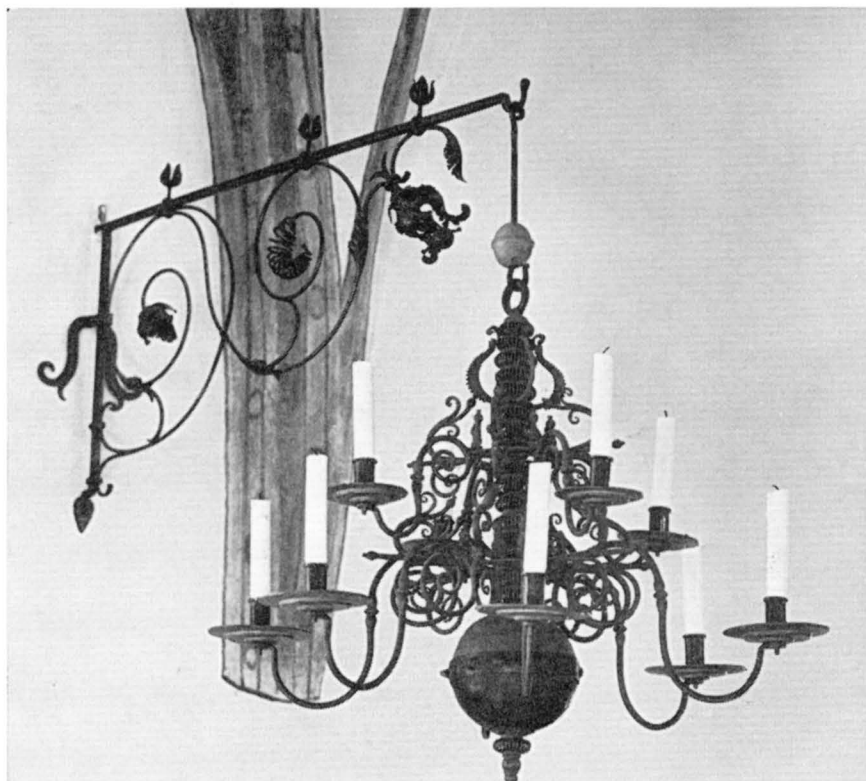

Fig. 797. Össebygarns kyrka. Ljuskrona av trä och järn, 1600-talet, på konsol av smidesjärn från 1961. Foto S. Hallgren 1966.

Kirche von Össebygarn. Kronleuchter aus Holz und Eisen, 17. Jahrh., auf Schmiedeeisenkonsole von 1961. Össebygarn Church. Chandelier, wood and iron, 17th century. Wrought iron bracket made in 1961.

S. 66, rad 3: Predikstolens ursprungliga målning framtogs och konserverades 1955 av Gösta Lindström. Färgerna är grå, med marmoreringar i grått och rött. Listverk i grått och guld, ljudtakets undersida mörkblå. Inga spår av apostlabilder synliga.

S. 66, rad 10. Draperimålningen konserverades 1955 av Gösta Lindström.

S. 66, rad 13. Den i fig. 62 synliga bänkinredningen ersattes 1955 av en ny, ritad av ark. Åke Tengelin och målad i grått.

S. 66, rad 15 nedifrån: 1955 avskärmades utrymmet under läktaren. I S går en trappa, i N är inrymd en brudkammare.

S. 66, rad 10 nedifrån: En dopfunt av ljusgul granit, ritad av Åke Tengelin, tillkom 1955. H 83.

S. 66, rad 2 nedifrån: Kalk och paten med årsbokstaven T (= 1777) eller I (= 1767) samt troligen ITR (= Jonas Thomason Ronander, mästare i Stockholm 1749—1781/1785/). En stämpel ser ut som ett ymighetshorn, ett fraktur-u (= 1756) eller ett åt vänster vänt stenbockshuvud.

S. 68, rad 1 nedifrån: Oblatask, stämplad K (= 1722?), S. Erik i profil höger, NHB hopskrivet (= Nils Hoffberg d.ä., mästare i Stockholm 1712—1746/1754/), åldermansranka. Inskriften under botten innehåller bl. a. årtalet 1723, vilket ytterligare bestyrker attributionen.

S. 69, rad 4: Sockenbudskalkens inskrift lyder: P. H. Q (snarare än S) /E.A.D. / E. P.D./ 1663.

Fig. 798. Vada kyrka. Kalkmålningar på korets norra vägg intill sakristieportalen, huvudsakligen från tiden omkring år 1400. Foto S. Hallgren 1966.

Kirche von Vada. Kalkmalereien auf der Nordwand des Chores beim Sakristieportal, in der Hauptsache um das Jahr 1400.

Vada Church. Murals on N wall of chancel, near door of vestry, chiefly ca. 1400.

S. 69, rad 1 nedifrån tillägges: Modern oblatask av silver.

S. 70, rad 7 nedifrån står: Vit brokad, skall vara: Vitt siden.

S. 72, rad 10 nedifrån tillägges: Vid restaureringen 1955 upptäcktes ett runstensfragment i sakristians fönsterbotten, dold under cementbruk. Grå, finkornig granit, 52 × 36 × 8. Delvis skadad, otydlig och fragmentarisk inskrift. Undersökt av S. B. F. JANSSON, se rapport 16/1 1955, ATA. Ligger nu under predikstolen.

S. 72, not 1 utbytes mot: Röklin (ty. Röcklein) var ett slags överdragsdräkt av lärft, vid många tillfällen ersättning för mässkjortan (alban). Se AGNES BRANTING, Textil skrud i svenska kyrkor från äldre tid till 1900, Uppsala 1920, s. 84, samt BENGT STOLT, Kyrklig skrud enligt svensk tradition, Sthlm 1964, s. 69 f.

S. 74, rad 4 ff tillägges: Den i fig. 72 avbildade figurstenen, tillhörande Trelo-Slotz' gravmonument, ligger sedan restaureringen 1955 i korgolvet på S sidan. Samma år återfanns dess båda gavelstenar (fig. 799). De äro nu fastkramlade på S långhusmuren. Den övre har tillhört huvudändan, är prydd med yvig akantus samt två skulpterade kartuscher eller sköldar, den ena med årtalet 1632, Jacob Trelos dödsår, men krönt av Margareta Slotz »vapenbild», en hund, trohetens symbol (hon var nämligen ej adlig). Den andra skölden, som är mycket skadad, har haft stjärnor och örn som vapenbild, jfr fig. 72. 97 × 60 × 9,5. — Den undre plattan, som suttit vid fotändan, har en rektangulär inskriftstavla omgiven av broskornamentik. Inskriften, som är mycket svårläst, lyder: HAER LIGGER EDLE OCH WAEL / B' DIG IACOB TRILLO HERRE TIL / SCHVILENBERGH OCH LINDEN / AFSOMNADE DEN 1[7] IAN. 1632 / SÅ OCH SIN KARE FRW. FRW / MARGARETA SLOTS. Mått: 97 × 57 × 11,5 cm. Fyndet bevisar till fullo gravmonumentets identitet.

S. 94, rad 17 nedifrån tillägges: Orgeln restaurerades 1955.

S. 94, rad 12 nedifrån tillägges: Dopfunten restaurerades 1963, varvid saknade delar ersattes och tjärfläckarna avlägsnades. Datering enligt RUNE NORBERG 1200-talets mitt.

S. 98, rad 10 tillägges: Ytterligare ett kalkkläde har tillkommit, av nu gulvit atlas med guld- och silverbroderier i läggsöm. I mitten ett spegelmonogram (ej identifierat) inom korsade palmkvistar och krönt av friherrlig krona. I varje hörn en blomma (liknande påsklilja). Kring kanten en tunn knypplad spets av silver- och koppartråd samt lan. Foder av gulvit taft. Omkring år 1700. Mått: 46,5 × 48 cm. — Konserverad å RAÄ:s textilavdelning 1961 (Pietas nr 3933).

S. 100, rad 2 ff: Runstenarna rengjordes och runorna imålades 1964.

S. 107, rad 2 nedifrån står: 1851, skall vara: 1951.

S. 108, rad 8 ff samt fig. 107—108: Den N kyrkogårdsgången förändrades 1955. Då revs dess välvda överdel, emedan den hotade att störta samman.

S. 108, bildunderskriften till fig. 107 står: från N, skall vara: från S.

S. 109 ff. Allmänt: Vallentuna kyrka har efter 1954 endast genomgått smärre förändringar. Åren 1959—1960 företogs en mindre restaurering av kyrkans interiör efter förslag av ark. Evert Milles, varvid bl. a. kyrkorummets väggar och valv omputsades och utrymmet under läktaren avskiljdes från det övriga kyrkorummet genom tvärväggar av trä. De små rum som härigenom bildades på ömsidor om mittgången användas nu som brudkammare resp. städskrubb. En del av inredningen renoverades (se nedan).

S. 116, rad 4: Sollentuna kyrka publicerades 1958 av ARMIN TUULSE (SvK Up VI, s. 584 ff).

S. 116, rad 5: Spånga kyrka publicerades 1959 av ARMIN TUULSE (SvK Sthlm VIII, s. 84 ff).

S. 116, rad 7: Beträffande Karls kyrka, se beskrivningen ovan s. 865 ff.

S. 116, rad 12 nedifrån: Beträffande S. Per i Sigtuna se även TUULSE, Hossmo, passim.

S. 118, rad 14 nedifrån utgår: sannolikt det som avbildats i AFRITNINGAR (fig. 141 c).

S. 122, rad 1 nedifrån tillägges: Kyrkan genomgick en inre restaurering 1959—1960, även denna gång med Evert Milles som arkitekt. Därvid omputsades kyrkans valv och väggar och utrymmet under läktaren avskiljdes genom träväggar från det övriga kyrkorummet till brudkammare och städskrubb.

ANGARNNS
KYRKA

VALLENTUNA
KYRKA

Fig. 799. Vada kyrka. Vapen- och inskriftstavlor av sandsten, hörande till gravmonumentet över Jacob Trelo och Margareta Slotz (jfr fig. 72). Dessa båda stenar bevisa gravmonumentets identitet. Foto S. Hallgren 1966.

Kirche von Vada. Wappen- und Inschriftstafeln aus Sandstein, zum Grabmonument von Jacob Trelo und Margareta Slotz gehörig (vgl. Abb. 72). Diese beiden Steine beweisen die Identität des Grabmals.

Vada Church. Sandstone slabs with coats-of-arms and inscription, belonging to a monument in memory of Jacob Trelo and Margareta Slotz (cf. fig. 72). The two stones identify the monument.

S. 123, not 1: Beträffande snickaren NILS JEAN DAHLSTRÖM, se s. 598, not 1 samt personregistret.

S. 125, bildunderskriften till fig. 125, samt s. 126, rad 2: Dopfunten dateras till omkring år 1300. Den restaurerades 1949. Se vidare RUNE NORBERG i Stockholms stifts julkbok 1949.

S. 126, rad 8 nedifrån tillägges: Se vidare A. ANDERSSON, Silberne Abendmahlsgeräte in Schweden aus dem XIV. Jh.

S. 126, rad 5 nedifrån: Johan Stras' verksamhetsår ändrade till 1777—1796/1811/.

S. 126, not 3: Johan Nützels verksamhetsår ändrade till 1674—1716.

S. 131, rad 2 nedifrån står: Stplr av en okänd stockholmsmästare, *skall vara:* Stplr av Johan Wilhelm Helleday, se ovan s. 000. Årsbokstaven S = 1706.

S. 132, rad 14—4 nedifrån utbytas mot följande: Mässhakar. 1. (Fig. 136). Vit, nu gulnad guldbrokad. Kantad och på framsidan försedd med mittbård av knypplad guldspets. Kring halsringningen smalare silverspets. På ryggsidan stort kors av vit sidendamast kantad med guldspets och rikt prytt med guldbroderade rankor. I korsets mitt applicerat krucifix med den korsfäste utförd i guld- och silkebroderi. På ömse sidor om korset två vapen hänförande sig till ätterna Drake och Klingspor, därjämte initialerna ID och MK samt årtalet 1680 i applicerat guld- och silverbroderi.

S. 134, rad 14 nedifrån: Ordet »täpene» betyder ej bonader, utan täcken.

S. 140, underskriften till fig. 141 står: c) ärkebiskop Jöns Bengtsson Oxenstiernas vapen trol. målat i koret, *skall vara:* c) Medeltida begravningsvapen av trä, överdraget med lärft och målat med Oxenstierna-vapnet, tillhörande en icke andlig medlem av ätten.

S. 140, rad 9 tillägges: I AFRITNINGAR (fig. 141:c ovan) avbildas ännu ett vapen, tillhörande en icke andlig medlem av ätten Oxenstierna.

FRESTA
KYRKA

S. 148, rad 4 tillägges: Enligt ett fragment av ett kalendarium i KA finns en anteckning angående en kyrkoinvigning, som kan gälla Fresta kyrka: »anno domini m^occ^olxxvj^o dedicata est hec ecclesia a venerabili patre domino fulcone archiepiscopo •• Nonas octobris» (= år 1276 invigdes denna kyrka av den vördnadsvärde fadern herr ärkebiskopen Fulco den tredje oktober).

S. 148, rad 8 nedifrån tillägges: I december 1957 upptäcktes en stor runsten i kyrkans N bogårdsmur. Det visade sig vara den länge försvunna s. k. Jarlabanke-stenen (SvR, U 261). Stenen är av grå granit med följande inskrift: »Jarlabanke lät resa dessa stenar efter sig, medan han levde, och han gjorde denna bro för sin själ, och ensam ägde han hela Täby». Stenen är nu rest bredvid N bogårdsmuren strax Ö om begravningskapellet. Mått: 145 × 107. (Rapport av S. B. F. JANSSON 18/6 1958, ATA).

S. 156, rad 3 nedifrån tillägges: Kyrkan omputsades utvändigt sommaren 1957. Intet av byggnads-historiskt intresse iaktogs, däremot blottades märkliga runstensfragment i S och Ö muren(se nedan).

S. 165, fig. 161, samt s. 168, rad 2 står: Longinus? *skall vara:* Möjligen Lasarus som ung ädling mellan systrarna Marta och Maria Magdalena. I altarskåpsmålningarna i Ål och Gagnef framställs han som biskop med svärd (R. NORBERG, art. *Lasarus*, ikon. i: Kulturhist. Lex. f. nord. medeltid X, sp. 324), vilket ej observerats i SvK Dalarne I, fig. 71 och s. 75, 118 och fig. 114.

S. 168, rad 9 tillägges: Triumfkrucifixet efter nederländsk förlaga. — Om processionskrucifixet rad 12 ff se nedan s. 938.

S. 172, rad 1 samt s. 173, underskriften till fig. 167: Dopfunten dateras av Rune Norberg till omkring år 1200.

S. 174, rad 11 nedifrån tillägges: Ytterligare ett kalkkläde (? fig. 800) har tillkommit. Vitt linne med broderi i silke och något guld. Rektangulär form. På mitten en av bladkrans omgiven figurscen föreställande Marie kröning. I hörnen och utmed kanterna kandelabermotiv med olika blad- och blomformer. I kanten smal uddspets, knypplad av guldtråd. Polskt arbete, 1600-talet. Mått: 103 × 75. Konserverad å RAÄ:s textilavdelning 1965 (Pietas nr 4580). Troligen identisk med en av de s. 174, rad 5 nedifrån nämnda kalkdukarna från Skällnora.

S. 174, nederst tillägges: 1957 blottades ett par märkliga runstensfragment i kyrkans murar:

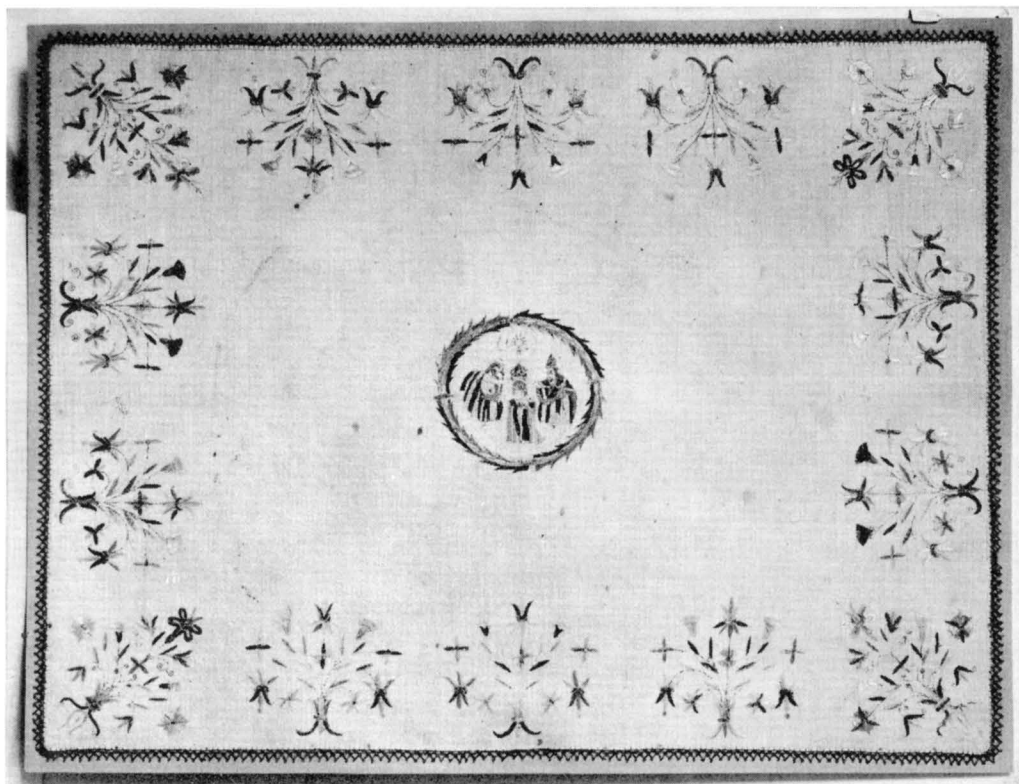

Fig. 800. Fresta kyrka. Kalkkläde (?) av vitt linne med broderier i silke och guld, spets knypplad av guldtråd. Polskt arbete, 1600-talet. Foto SHM.

Kirche von Fresta, Kelchtuch (?) aus weissem Leinen Fresta Church. Chalice veil (?), white linen with silk and mit Stickereien in Seide und Gold, Spitze aus Gold- gold embroidery, bobbin lace of gold thread. Polish draht geklöpelt. Polnische Arbeit. 17. Jahrh. work, 17th century,

1. (S muren) av röd granit med fragmentarisk inskrift. Mått: 33×19. — 2. (Ö muren) av finkornig röd granit med ett par ornamentslingor bevarade, sannolikt delar av ett ormhuvud. Utan inskrift. Mått 33×30 cm. (Rapport 19/8 1957 av SVEN B. F. JANSSON, ATA).

S. 176, rad 17 nedifrån tillägges ang. runsten nr 10: U 261 var försvunnen, när den publicerades i SvR. Det angavs, att den enl. äldre källor skulle vara inmurad i V-gaveln. 1957 återfanns stenen som grundsten i N kyrkogårdsmuren, se rapport av SVEN B. F. JANSSON 28/12 1957, ATA, publicerad av densamme i Fornvännen 1959, s. 250 f.

S. 176, rad 9 nedifrån tillägges: Ytterligare runstensfragment funna 1957: 1. Röd granit, i Ö muren. Mått: 33×30 cm. — 2. Röd granit, 33×19 cm, funnet i S muren, med fragment av inskrift. Rapport av SVEN B. F. JANSSON 19/8 1957, ATA, samt uppsats av densamme i Fornvännen 1959, s. 256 och fig. 14 resp. s. 255 och fig. 11.

S. 181, rad 4 nedifrån tillägges: Två blad av ett kalendarium från 1200-talets mitt har troligen kommit från Fresta kyrka, ehuru det är uppkallat efter Sollentuna-prosten. Det innehåller dels månaderna jan.—april, sept.—dec. samt uppgifter om kyrkans dedikationsdag 3/10 1276 (se ovan s. 918, tillägg till s. 148). Bladen omsluta »Her Erickz Regenskap i Frestadha Proest I Solentuna Proesterij

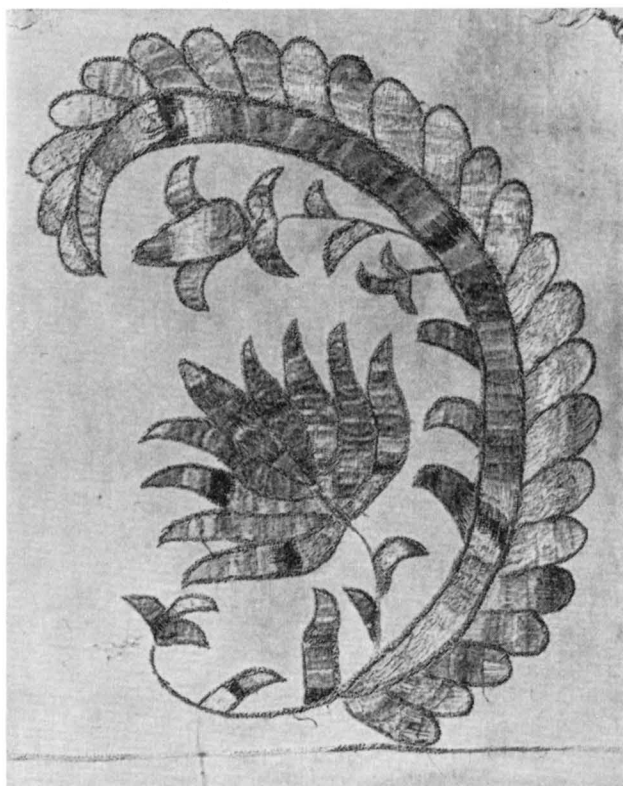

Fig. 801. Hammarby kyrka. Detalj av en s. k. peshguir av fint linne med broderier i mångfärgat silke, guld och silver. Turkiskt arbete, 1600-talet. Foto SHM 1967.

Kirche von Hammarby. Detail von einem sogen. peshguir aus feinem Leinen mit vielfarbigen Stickereien in Seide, Gold und Silber Türkische Arbeit, 17. Jahrh.

Hammarby Church. Detail of a so-called *peshguir* of fine linen embroidered in multi-coloured silk, gold and silver. Turkish work, 17th century.

Pro Anno 1556» och har därför troligen tillhört Fresta kyrka. Den kan även ha ägts av någon annan av de i räkenskaperna nämnda kyrkorna, Hammarby, Vallentuna, Spånga, Järfälla, Bromma, Sollentuna eller Ed. Kalendariet är troligen skrivet i Sverige. (ISAK COLLIJN, Redogörelse för . . . i Kammararkivet och Riksarkivet verkställd undersökning angående äldre arkivalieomslag, Kungl. Bibl. handl. 34, Sthlm 1914, 4, s. 27 o. 45).

HAMMARBY
KYRKA

S. 187, rad 4 tillägges: 1964 omlades kyrkogårdsmuren på N och V sidan med tuktade granitblock i bruk. Murens sträckning förändrades ej.

S. 188, rad 4 tillägges: 1959 störtade den gamla boden samman på grund av bristfällig grund. Ett nytt begravningskapell uppfördes 1961 på samma plats som den gamla efter ritningar av ark. Hans Thunell. Det har murar av vitslammat tegel på betonggrund samt täckes av ett spåntak. Den enkla interiören har i fonden ovanför ett altare ett glasfönster med kristna symboler, utfört av konstnären Folke Heybrock.

S. 191, rad 2 nedifrån—s. 196: Av en byggnadshistorisk undersökning 1959 framgår, att framställ-

Fig. 802. Hammarby kyrka. Gravkista från tidig medeltid med runinskrift. Uttagen ur sakristians yttervägg 1959. Jfr fig. 202. Foto S. Hallgren 1966.

Kirche von Hammarby. Frühmittelalterlicher Sarkophag mit Runeninschrift. Aus der Aussenwand der Sakristei 1959 herausgenommen. Vgl. Abb. 202.

Hammarby Church. Early medieval coffin with runic inscription. Taken from the external wall of the vestry in 1959. Cf. fig. 202.

ningen av kyrkans byggnadshistoria delvis bör revideras. (Se vidare EVALD GUSTAFSSON, Hammarby kyrka. Några byggnadshistoriska iakttagelser, Fornvännen 1960, s. 289 ff). Genom studier i det blottade murverket blev det klarlagt att kyrkans V del utgjordes av långhuset till en romansk stenkyrka, som smalnade av mot Ö (E. GUSTAFSSON, a. a., fig. 1). Denna kyrkas äldsta byggnadsdel torde ha tillkommit vid tiden omkr. år 1200. Sakristian och det nuvarande korpartiet synas ha uppförts i etapper. Eftersom N kormuren hade en tydlig stötfog mot Ö sakristiemuren, torde sakristian ha uppförts först.

Vid putsavknackningen på innermurarna visade det sig bl. a. att de två östligaste valven i sin helhet är från 1600-talets slut, således uppförda efter raset 1678. På väggarna framträdde tydliga spår efter två medeltida tegelvalv (a. a., fig. 2).

S. 196, sista raden, tillägges: Hammarby kyrka genomgick sommaren 1959 betydande restaureringsarbeten. Sålunda blevo yttermurarna jämte valven och innermurarna fullständigt omputsade. I samband därmed gjordes viktiga byggnadshistoriska iakttagelser (se ovan s. 920).

S. 197, sista raden tillägges: Altaruppsatsen renoverades 1959 av konservator Sven Dalén. Figurerna ommålades i överensstämmelse med originalfärgen, medan fonden bakom krucifixet gjordes något ljusare.

S. 198, rad 3 står: (se s. 155, not 1), *skall vara:* (se släkttavlan s. 220).

S. 203, rad 1 tillägges: Enligt INV. 1829 stod även namnet Carl de Geer på ljudtaket.

S. 205, rad 3 nedifrån tillägges: Ingen krönt FS-stämpel är tidigare känd. Sehl använde den troligen mellan oktober 1688 och augusti 1689.

S. 206, rad 3 nedifrån står: årsbokstaven M (= 1712), *skall vara:* årsbokstaven M (= 1724).

S. 207, sista raden: Nils Arfs verksamhetstid ändrad, 1776—1819.

S. 208, rad 6—5 nedifrån strykes: Möjligen har de suttit på en herrkappa.

S. 209, rad 7 ff samt fig. 200: Kalkkläde nr 1 är möjligen ett polskt arbete från 1600-talets senare del. Det konserverades 1936 å RAÅ:s textilavdelning (Pietas nr 1685).

S. 209, rad 9—8 nedifrån står: Restaurerat 1936 hos Libraria, *skall vara:* Konserverat 1936 å RAÅ:s textilavdelning (Pietas nr 1684).

S. 209, rad 5 nedifrån tillägges: Förfärdigat av de båda hopsydda ändarna av en s. k. peshguir, en långduk med ornerade kortsidor, 63 cm bred. Fint linne med broderi i liksidig schattérsöm av mångfärgat silke med konturer i guld- eller silvertråd. På varje sida tre olika ornament, en höjd, tulpanliknande blomma (fig. 801). Turkiskt arbete, 1600-talet. Under 1700-talet har vid förändringen till kalkduk applicerats diverse blommor av siden på dess mitt. I ena hörnet små röda initialer i korsstyg: I. B. — Mått: 67×63. För närvarande dep. i SHM (inv.nr 23128: 17. A. GELJER, a. a., s. 123, nr 137).

S. 210, rad 2 nedifrån utgår: men utan de guldbroscherade blommorna.

S. 211, rad 4 tillägges: Ytterligare ett bårtäcke av tjockt, svart kläde har tillkommit. På mitten ett kors av silverlanband. Runt kanten silverfrans. Foder av brunsvart lärft, på vilket årtalet 1858 är utfört med vita snören. Konserverat å RAÅ:s textilavdelning år 1936 (Pietas nr 1690).

S. 213, rad 4 ff tillägges: Vid omputsningen av sakristians yttermur 1959 upptäcktes en runinskrift på kanten av den inmurade, korsprydd gravsten, som tidigare endast delvis varit synlig (fig. 202). Den stora stenen togs ut ur muren, varvid det visade sig, att den var utformad som en gravkista (fig. 802). Materialet är rödbrun sandsten. Mått: 168×60×35. Inskriften lyder i översättning: »Kristin lät göra minnesmärket efter sin son. Var och en som tyder runorna have böner för Al(l)es själ. Sune var Al(l)es fader». Kistan är nu uppställd i det nybyggda begravningskapellet. Rapport av SVEN B. F. JANSSON 6/6 1959, ATA, samt DENS. i Fornvännen 1959, s. 196.

SJUHUNDRA HÄRAD

Allmänt. Vid överföring av ULA:s lappkatalog över kyrkoarkiven till lösa blad i pärmar, vilket beträffande Sjuhundra och Lyhundra hd skedde 1959—1960, ha vissa volymer erhållit nya signa. Att i *Rättelser och tillägg* införa dem har tyvärr endast i ett fåtal fall låtit sig göra, då kollationering av alla ändringar skulle ha blivit ett alltför tidsödande arbete.

RIMBO KYRKA *S. 226, fig. 209* har blivit förbytt med fig. 275 och föreställer alltså icke klockstapeln i Rimbo, utan den i Rö.

S. 226, rad 15 tillägges: 1957 utvidgades kyrkogården ytterligare åt S (ritn. av ark. Åke Porne 1956, BSt).

S. 228, rad 1 står: 209, *skall vara:* 275.

S. 228, rad 18 tillägges: Till en utställning i Nationalmuseum 1963 hade inlånats en ritning av O. Tempelman, visande en tresidigt avslutad, av sektionen att döma tämligen låg utbyggnad, säkerligen mot Ö, av en kyrka (fig. 803, Eremitagesamlingen, Leningrad). Den har i katalogen till ovan nämnda utställning i Nationalmuseum nr 134 och anges där gälla »Rimbo kyrka, Uppland?» (Se även ULLA EHNESVÄRD, Svenska arkitekturritningar i Eremitaget och andra samlingar i Leningrad, Sthlm 1962, Nationalmusei skriftserie 8, nr 218). — På papperet finns en anteckning: »Ol. S. Tempelman af sändt till s. T. gr. Cl. Horn d. 31 Juli 1798». Man kan därför med ganska stor säkerhet antaga, att greve Claes Horn på Ekebyholm, det existerande gravkorets byggherre, ursprungligen avsett att bygga ut gravkoret vid kyrkans Ö gavel. Av planen med dess altaranordning synes framgå, att Tempelmans förslag var att utvidga själva högkoret och förlägga gravvalvet därunder på samma sätt som gamla Hornska graven ligger under det existerande högkoret.

S. 228, rad 1 nedifrån tillägges: Medaljongen (fig. 804), D 65, sign. »A. Klint: f(ecit) 1805». Att den skulle föreställa grevinnan Gyldenstolpe, f. Horn († 1804) var en gissning av förf., men antagandet

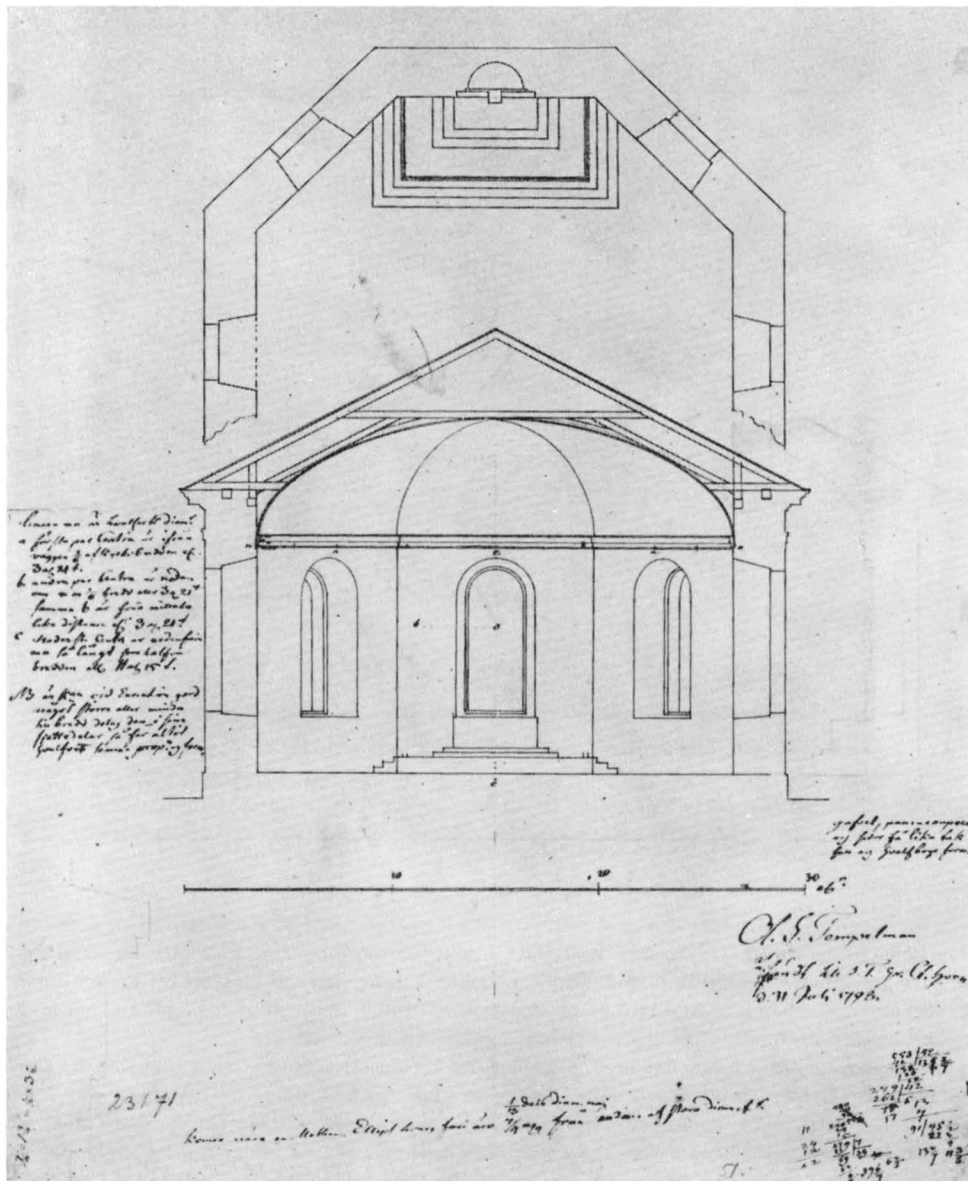

Fig. 803. Rimbo kyrka? Förslag till gravkor av O. Tempelman. Eremitaget, Leningrad. Foto NatMus 1963.

Kirche von Rimbo? Entwurf zu einer Begräbniskapelle von O. Tempelman 1798. Eremitage, Leningrad.

Rimbo Church(?). Drawings of burial chapel by O. Tempelman, 1798. Hermitage Art Gallery, Leningrad.

Fig. 804. Rimbo kyrka. Porträttmedaljong av gips, föreställande grevinnan Gyldenstolpe, f. Horn († 1804), utförd av A. Klint 1805. Foto S. Hallgren 1966.
Kirche von Rimbo. Porträtmedaillon aus Gips, ausgeführt von A. Klint 1805. Rimbo Church. Plaster portrait medallion by A. Klint. 1805.

bestyrkes därav att bilden icke företer den minsta likhet med porträtt av grevinnan Horn, f. Blomstedt. Dessa båda torde vara de enda, som porträttet kunde tänkas föreställa. Det är visserligen signerat året efter grevinnan Gyldenstolpes död, men konstnären kan mycket väl ha gjort ett utkast innan hon dog, som sedan utarbetats, eller ha utfört porträttet med ledning av en tidigare bild. Förf. har att tacka Nationalmusei porträttarkiv för älskvärt lämnad hjälp vid identifieringen.

I Nationalmusei arkiv finnes ett brev, dat. 30/4 1895, från ceremonimästaren greve Arvid Horn till kanslirådet Fr. Sander, skrivet med anledning av en planerad utställning av målningar av C. F. von Breda. Enligt detta hade grevinnan Horn, f. Blomstedt, förordnat, att vid hennes död (1858) »skulle porträtten af henne sjelf, hennes man samt svärföräldrar tagas ur sina ramar och läggas i hennes kista för att ej komma i klädstånd. Föreskriften utfördes, och finnes de i Hornska sarkofagen i grafkoret på Rimbo kyrkogård». Greve Horn antager att porträttet (vilket av dem anges ej) är detsamma som målats av Breda. »Jag har», skriver han, »i min ungdom sjelf sett detsamma och ihogkommer det som synnerligen vackert». (Godhetsfullt meddelat av intendenten BOO VON MALMBORG).

S. 232, rad 7 nedifrån tillägges: Av det gamla fotografiet av portalen (fig. 221, jfr fig. 805) framgår ej, att mellan två språng är — upp till bågens anfang — inlagd en rundstav. Så har emellertid visat sig vara fallet vid framtagandet av portalen 1964—65 (se tillägg till s. 239, rad 2 nedifrån).

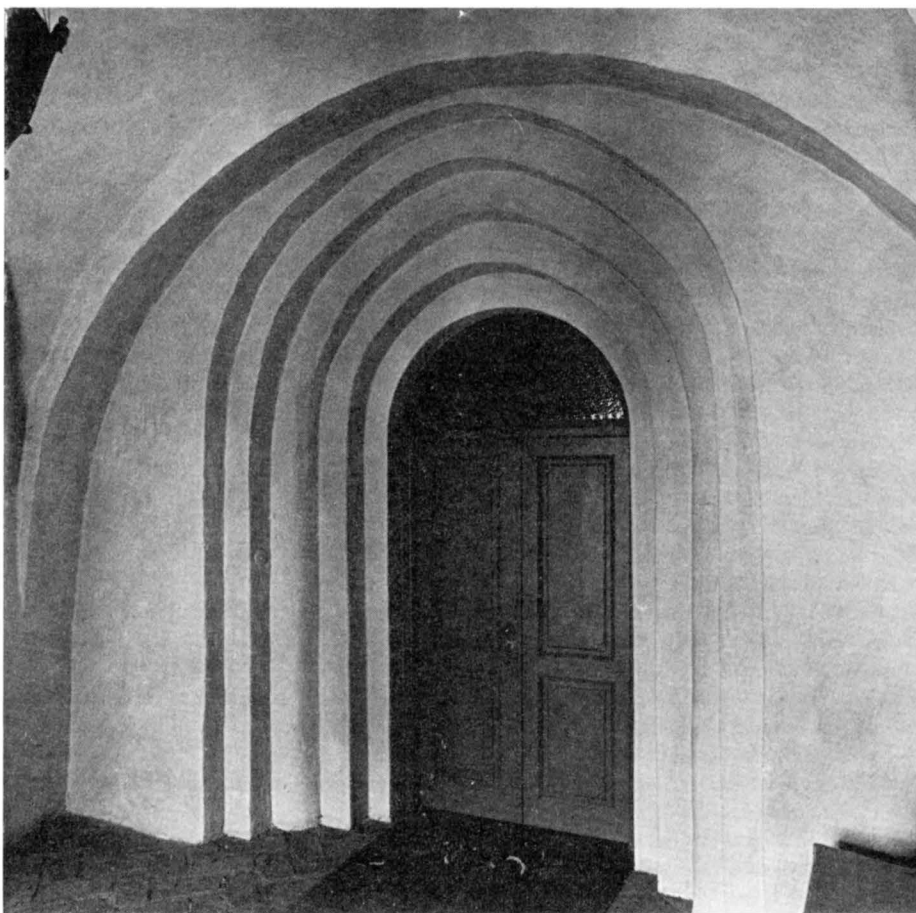

Fig. 805. Rimbo kyrka. Långhusets sydportal efter framtagandet 1963—1964. Jfr fig. 221.
Foto S. Hallgren 1966.

Kirche von Rimbo. Südportal des Langhauses
nach der Wiederherstellung 1963—1964. Vgl.
Abb. 221.

Rimbo Church. South portal of nave after res-
toration 1963—64. Cf. fig. 221.

S. 232, rad 3 nedifrån står: senare hälften av 1670-talet, *skall vara:* senast förra hälften av 1670-talet. V ingången måste ju ha varit färdig innan ingången till vapenhuset 1676 el. 1677 igenmurades (s. 238, not 3). Man kan kanske ej heller utesluta möjligheten, att den tillkommit redan 1645 (jfr s. 239), men formen förefaller senare.

S. 239, rad 9 nedifrån tillägges: Säkerligen bekostade Claes Horn denna omfattande reparation som vederlag för rätten att få anlägga en familjegrav under korgolvet, se s. 288 samt UPPLANDS KYRKOR bd VII, 1960, s. 54. Själva gravvalvet var väl iordningställt till hans makas begravning 1644.

S. 239, rad 2 nedifrån tillägges: 1963—64 utfördes vissa omändringar och reparationer i kyrkan efter förslag av ark. Åke Tengelin. Ingången från vapenhuset till kyrkan, som sedan 1903 varit försatt

(s. 232), öppnades åter. Dörren är ritad av ark. Tengelin. El. centralen, som förut haft sin plats vid vapenhusets V vägg, flyttades till ett utrymme under trappan till orgelläktaren. Även sakristian restaurerades, bl. a. inlades tegelgolv. Där hade förut funnits tre lager golv — några gamla tegel från ett av dem ha anbragts i det nya golvet. I N väggen fann man en förvaringsnisch. Även fann man under sakristian ett litet källarvalv, troligen en vinkällare. — Sakristian har fått nytt skrudskåp, ritat av ark. Tengelin.

S. 242, rad 13. Framställningen av de sju katolska sakramenten återgår på ett Nürnbergerträsnitt från tiden omkr. 1490. Se härom B. I. KILSTRÖM, Den kateketiska undervisningen i Sverige under medeltiden, ak. avh. Upps. 1958, s. 279, avb.s. 280.

S. 250, not 2 står: VIS.PROT., skall vara: INV. — »Dessein» till altarskranket finns ännu kvar vid kyrkan. Den har påskrift: »Efter detta Project förfärdigas Altar Disken. Gustaf Adolph Horn». Ritningen tycks överensstämma med fig. 227. Ritningen till gamla orgelverket har likaså nyligen påträffats.

S. 256, rad 9. Icke blott initialerna, utan sannolikt hela Nattvardsbilden kan ha tillfogats, då altarpupsatsen skänktes till Rimbo kyrka. Denna målning tål icke jämförelse med den stora Korsfästelsebilden. Såsom kh Svante Hagman påpekat för förf., ha nedanför initialerna tydligen funnits målade vapensköldar, som till största delen dolts, då pannån insattes i altarpupsatsen.

S. 259, rad 3 tillägges: Altarskåpsfigurerna (jfr s. 260) stå enligt RUNE NORBERG nära Jordan målare och torde ha tillverkats i Stockholm.

S. 260, rad 17 står: s. 252, skall vara: s. 256.

S. 263, rad 5 tillägges: Korset är utformat som ett livsträd. Det är för stort för att ha varit ett processionskrucifix. Kanske har det kommit från någon annan kyrka?

S. 263, rad 6. 1961 restaurerades båda krucifixen (fig. 238, 239) av konservator Sven Carlsson, Gimo. Arbetet inriktades på att ånyo fästa ursprunglig färg och kredering. (Rapport av konservator SVEN CARLSSON 20/9 1961, ATA).

S. 263, rad 12 nedifrån tillägges: Mater dolorosa torde enligt RUNE NORBERG härstamma från samma verkstad som madonnan i Rö, fig. 303.

S. 263, rad 5 nedifrån tillägges: Madonnans högra underarm, som tidigare saknats, påträffades 1964 på kyrkvinden av kh Svante Hagman och har nu återförts till sin rätta plats (SHM inv.nr 12145: 2). Ett stycke av handen felas.

S. 266, rad 13 tillägges: Andreas framställs bunden med rep vid korset. Skulpturen står enligt RUNE NORBERG nära den Johannes sculptor, trol. i Uppsala, som år 1488 signerat altarskåpet i Östra Ryd (SvK, Up I, s. 307 ff och fig. 328 ff).

S. 267, rad 1 nedifrån tillägges: Ytterligare två fragment av S. Göransbilden ha 1964 påträffats på kyrkvinden av kh Svante Hagman: 1. Ett stycke av S. Görans ansikte. — 2. Ett stycke av drakens svans. Nu i SHM (inv.nr 12145: 23 A—B.).

S. 270, rad 7 tillägges: 1956/57 avlägsnades senare övermålningar av predikstolen. Arbetet utfördes av konservator Gösta Lindström. Predikstolen (fig. 806) visade sig då vara av trären ek med fyllningar och sniderier i svart (imiterande ebenholts), grönt och rött samt förgyllning; figurerna polykroma med förgyllda dräkter. Denna ursprungliga färg var mycket väl bibehållen och behövde endast obetydligt retuscheras. (Rapport av G. LINDSTRÖM 26/9 1957). — Att predikstolen 1876 ommålats »i gråblå färg-ton» omtalas av kh Lindgren i en beskrivning av Rimbo kyrkas interiör 1903 (ATA). Enligt konservatorns rapport saknades detta färglager (borttaget vid ommålningen 1903?).

S. 272, rad 4 tillägges: Talrika färgspår visa, att stavarna varit målade i fält i ljus ultramarin, engelskt rött och vitt. Svart har använts för att markera vissa hålkälar.

S. 274, rad 14 tillägges: Ritningen till orgelfasaden har hösten 1966 påträffats av kh Hagman. Den är liksom ritningen till altarskranket (jfr tillägg till s. 250, not 2) godkänd av presidenten Horn, men icke signerad vare sig av orgelbyggaren eller av bildhuggaren Siöström.

S. 275, rad 8 tillägges: Orgelläktaren ombyggdes 1957. Den ursprungliga färgen på läktarbröstningen

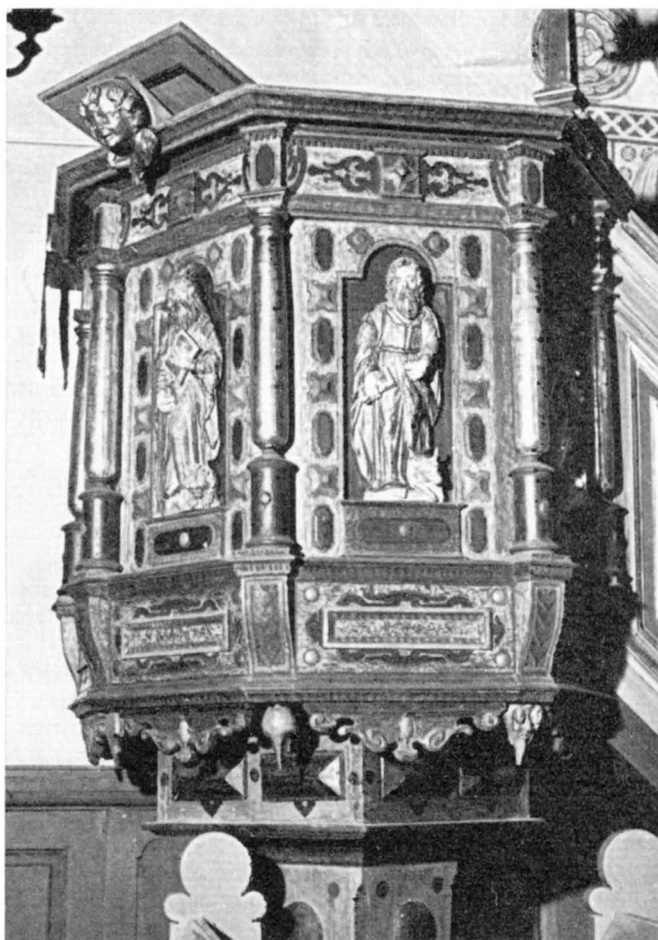

Fig. 806. Rimbo kyrka. Predikstolen efter restaureringen 1956—1957. Foto M. Bratt-Gustafsson 1957.

Kirche von Rimbo. Kanzel nach Rimbo Church. Pulpit after restoration 1956—1957.

(från 1750-talet) framtofs: blå ramstycken och gula fyllningar, på vilka bruna ornament äro målade (fig. 807). Kartuscherna med bibelspråk och grevliga Hornska vapnet hade 1787 spikats ovanpå ornament, som nu kommo i dagen. De ha likväl vid restaureringen återfått samma platser som förut. På pelarna äro målade vinrankor i blått på gul botten. Konservator var Gösta Lindström.

S. 276, not 2 tillägges: Nattvardskärln i Rimbo äro utförligt behandlade i ARON ANDERSSON, *Silberne Abendmahlsgeräte in Schweden aus dem XIV. Jahrhundert*, Sthlm 1956, passim, särskilt Text s. 165 ff, Katalog und Tafeln s. 36 f.

S. 278, rad 7 tillägges: Vinkannen nr 1. Stämplarna = GSstplr fig. 149, 150. Av dessa är fig. 150, mästarstämpeln, fortfarande olöst.

S. 278, rad 9 nedifrån. ELGENSTIERNA bd V s. 604 uppger, att Bengt Gabrielsson Oxenstierna skänkt

en silverkanna till Rimbo kyrka. Uppgiften måste bero på en namnförväxling, ty någon annan vinkanna från 1600-talet än den av Bengt Bengtsson Oxenstierna skänkta omtalas ej i INV.

S. 280, rad 7 *nedifrån tillägges*: Bägare av delvis förgyllt silver, rokoko. Enligt stplr av Uppsala-guldsmeden E. Ernander 1796. På livet graverade grupper av initialer: »AMD, EAS/1799, EÖM/CLÖM, KGT/1929». Gåva 1965 av trädgårdsmästare K. G. Tollbring, Rimbo. H 20,5.

S. 285 rad 5 *står*: utan, *skall vara*: med.

S. 285, rad 6 *tillägges*: Med *Velinge* avses måhända Vellinge sn eller Vålinge sn, båda i Malmöhus län, kan möjligen också vara Velling sogn i Ringkjøbing amt, Vester-Velling eller Øster-Velling, båda i Viborg amt. Mindre troligt är Vellinge sn, Vgl, eftersom inskriften är avfattad på danska. (Benäget medd. av Ortnamnsarkivet, Uppsala).

S. 287, rad 6 *står*: 1813, *skall vara*: 1798. Mässhaken upptages i INV. 1813 som nytillkommen utan angivande av proveniens. Men RADLOFF s. 69 uppger, att »en hel skrud med altarkläde» skänktes till kyrkan 1798 av generallöjtnanten Claes Horn (s. 228, not 1) och dit måste denna mässhake höra. Markarna Horn skildes 1809, vilket kan förklara, att ett stycke av mässhakens framsida, som förmodligen bar deras vapen eller initialer, klippts bort. — 1966 skänktes en vit korkåpa att brukas vid vigslar och dop. Se f. ö. en utkommande 2:a upplaga av UPPLANDS KYRKOR nr 89.

S. 288, rad 2 *står*: 1788, *skall vara*: 1778.

S. 288, rad 3 *nedifrån tillägges*: Mått: 194 × 132.

S. 288, rad 1 *nedifrån tillägges*: Huvudbaneret till Bengt Horns anvapenserier, som saknas i Rimbo kyrka, finnes i Gottröra kyrka (SvK Up III s. 149, fig. 171). Det fördes säkerligen dit tillsammans med hans kista, antagligen på 1730-talet (s. 232, not 1). Bengt Horns föräldrar hade ännu en son, men dennes fäderne- och moderneanvapen uppsattes i Uppsala domkyrka (ELGENSTIERNA III s. 687). Anvapnen i Rimbo måste alltså vara Bengt Horns.

S. 288, not 4 *tillägges*: Den av Olof Pedersson i Säby skänkta Historia ecclesiastica är mycket riktigt Lucas Osianders arbete, men i svensk översättning (tryckt 1635). Den finns ännu i kyrkans arkiv. En med gåvan samtidig anteckning på försättsbladet omtalar givaren och året (1647), då boken skänktes till kyrkan; av samma anteckning framgår, att Olof Pedersson var riksrådet Bengt Oxenstiernas (s. 278, not 2) landbofogde. Först i 1700-talets INV-förteckningar upptages boken emellertid under sin svenska titel. Olof Pedersson var död 1664, då hans änka brukade Säby. Troligen dog han 1661, då »H(ustru) Lijsbeet I Säby gaff 40 D(aler) efter sin S(alig) Man» (RÄK). — Medd. av kh SVANTE HAGMAN.

S. 289, rad 3 *nedifrån tillägges*: Det är kanske ägnat att förvåna, att hjälmtäcket till Bengt Horns huvudbaner (se rättelse till s. 288, rad 1 *nedifrån*) är av annan typ än anvapnens. Enligt S. WALLIN, Akantusstudier (Rig 1954) förekomma emellertid båda typerna samtidigt under 1660—70-talen och samma verkstäder ha skurit dem båda. »Verkstadsmanhanget röjs av att stundom samma garnityr innehåller båda formerna, så att huvudbaneret har spiralrullat lövverk och anvapnen omvikt eller tvärtom» (a. a. s. 12). Det förra är fallet i Rimbo.

S. 290, rad 6 *tillägges*: Konserveringen utfördes å RAÄ:s textilavdelning (Pietas nr 939).

S. 290, rad 5 *nedifrån*. Enligt RADLOFF voro ännu vid hans besök i kyrkan någon gång omkr. 1800 »Hornska och Oxenstiernska baneren tillika med anornas vapen» uppsatta å ömse sidor om altaret. Jfr vad som s. 385 säges om begravningsvapen och fanor i Esterna kyrkas kor.

S. 291, rad 2 *nedifrån tillägges*: 1965 renoverades skeppet av kapten Sam Svensson. Han fann då på seglet följande inskr:

MIT NAMPN ÄR SOLEN / WEL BEFARIT.

DANIEL / KARLSON PROPHOSS / HAR MIN MESTARE WARIT /

ANNO 1664

Profoss kallades förr en tjänsteman vid krigsmakten, som hade att upprätthålla ordningen.

S. 292, rad 15 *står*: Fromander, *skall vara*: Florander.

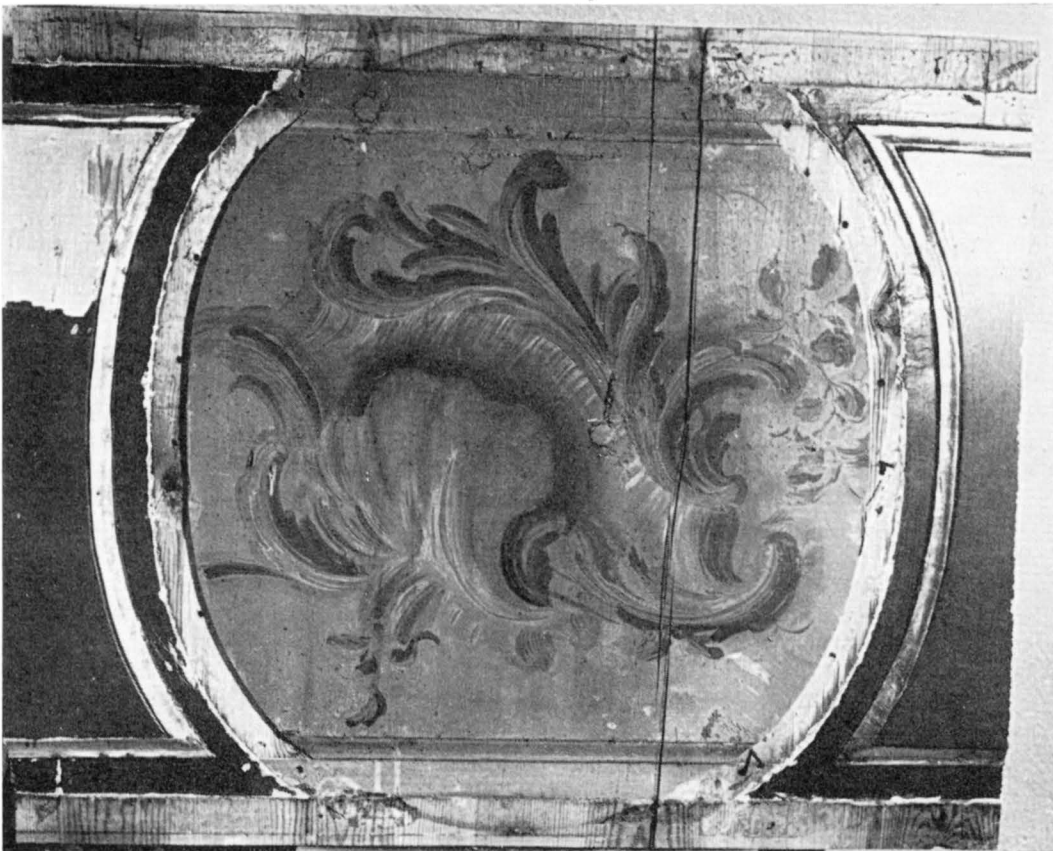

Fig. 807. Rimbo kyrka. Pannå från läktaren, 1750-talet, framtagen 1957. Foto M. Bratt-Gustafsson 1957.
Kirche von Rimbo. Panneau von der Empore, 50er Jahre des 18. Jahrh., wiederentdeckt 1957. Rimbo Church. Panel from gallery, 1750's. Uncovered in 1957.

S. 292, rad 12 tillägges: Enligt påskrift »målatt af C. U. Malmberger 1806».

S. 296, Sammanfattning rad 1 tillägges: Två kultbilder (fig. 240 och 238) kunna t. o. m. tyda på att den nuvarande kyrkan i Rimbo föregåtts av två träkyrkor. Den sörjande Maria (fig. 240), som nu tyvärr ej längre existerar, torde vara så gammal som från omkr. 1200. Triumfkrucifixet fig. 238 har här daterats till ca 1275. De båda skulpturerna kunna omöjligt höra till samma kalvariegrupp. Både proportionerna och tidsavståndet förbjuda detta. Mater dolorosa måste ha anskaffats till en liten kyrka (möjligen har den kommit till Rimbo från annat håll), triumfkrucifixet till en större kyrka med betydligt högre triumfbåge. Båda äro dock avsevärt äldre än den nuvarande stenkyrkan. (UPPLANDS KYRKOR bd VII, 1960, s. 51.)

S. 300, Sölverbergsska släktavlan, står: Berthold, f. 1688, skall vara: Barthold, f. 1689.

S. 305, rad 3 nedifrån står: fig. 275, skall vara: fig. 209.

S. 306, fig. 275 har blivit förbytt med fig. 209 och föreställer alltså ej klockstapelns i Rö, utan den i Rimbo.

RÖ KYRKA

S. 307, rad 3 tillägges: Ett fristående bisättningskapell är numera uppfört vid kyrkan (ritn. av ark. Åke Porne, stadf. 1956, BSt.).

S. 307, rad 8 nedifrån tillägges: I MATRIKEL ÖVER UPPSALA ÄRKESTIFT, PRÄSTMÖTETS UTGÅVA, NOTTÄLJE 1949, s. 59, uppges, att Rö kyrka skulle vara invigd 1248. Samma uppgift återkommer i UPPSALA ÄRKESTIFT I ORD OCH BILD, Sthlm 1954, s. 658. Uppgiftslämnaren är i båda fallen densamme och uppges som källa pastoratets kyrkoherde (komminister?). Den förekommer emellertid icke i ämbetsberättelserna till visitationerna i Rö under 1930—50-talen. Icke heller förekommer den någonstades i kyrkans äldre handlingar eller i gammal tryckt eller otryckt litteratur. Sannolikt är den hämtad ur en otryckt, till ATA insänd sockenbeskrivning, författad av C. ANDERSON, 1931, där en kyrkan tillhörig (på 1700-talet omgjutet) klocka säges ha burit årtalet 1248 (fälläsning för 1228, jfr rättelse till s. 316). ANDERSON drar härav den felaktiga slutsatsen, att kyrkan uppförts 1248.

S. 310, rad 19 tillägges: Samtidigt med den gamla dörren tillvaratogs den ursprungliga nyckeln.

S. 310, rad 11 nedifrån tillägges: Jfr fig. 285!

S. 310, not 1 tillägges ang. foto i BSt: Detta foto är reproducerat i fig. 283.

S. 316, rad 6. Kh Tegmans anteckningar om kyrkans ålder bland st. PROT. 1749 sluta så: »Emellan årtalen på klåckan och Bokstolen är 28 års skilnad», vilket måste betyda, att komminister Brolin läst årtalet 1200, ej såsom här antagits »ett år på 1200-talet?». Huruvida han tytt årtalet rätt är en annan fråga.

S. 332, rad 8 strykes: (S. Nikolaus?). Helgonet är utan tvekan S. Eskil, hans attribut är tre stenar.

S. 334, rad 4 ff samt fig. 303: Römadonnan är enligt RUNE NORBERG troligen av samma verkstad som Mater dolorosa, fig. 240.

S. 334, not 1 står: 1956, skall vara: 1957, s. 116.

S. 335, rad 4 tillägges: Sannolikt har »påbättringen» av S. Olofs bemålning ägt rum vid den stora kyrkoreparationen 1747. Bilden fick ju nämligen då, i motsats till de övriga helgonbilderna, stanna kvar inne i kyrkan.

S. 346, rad 1 tillägges: Lauritz guldsmed i Hälsingborg hette Lauritz Thygesen (godhetsfullt medd. av fil. dr TORSTEN MÄRTENSSON). Hypotesen att den ifrågavarande kannan skulle kunna vara utförd av honom kan därför avföras — stämpeln på kannan är ju LN.

S. 346, rad 3 nedifrån står: 1820 — (fanns 1852), skall vara: 1822—1858. (Enligt B. O. SANTESSON, Gammalt tenn, Ups. 1962, s. 102).

S. 354, fig. 322 tillägges: Jfr fig. 592!

S. 356, rad 7 står: efter venetiansk (?) mästare från 1600—1700-talet, skall vara: efter stick av Rubens' kända målning i Milano (Breragalleriet).

S. 358, rad 1—2 tillägges: I varje fall fanns socknen (och därmed även en kyrka) redan före 1233, se s. 303, rad 1. Madonnabilden kan däremot icke användas som stöd för datering — den kan ha kommit från någon annan kyrka. Se även s. 316 (om en klocka med årtalet 1228).

S. 362, rad 21—23 står: N 1. Signum numera ändrat till O (ingår i Fasterna K I 2). Se s. 922.

S. 368, rad 15: tillägges: Ett profilerat överstycke av grå sandsten, hörande till en omramning av något slag, nu förvarat i bygdemuseet vid prästgården (»gamla brygghuset»), kan knappast tänkas härröra från här omtalade portal. Dörröppningen skulle i så fall varit i trängsta laget — blott 84 cm — för att kunna användas t. ex. vid begravningar. Dessutom pekar stilen snarare på 1700-talet än på slutet av 1600-talet. Förmodligen är det överstycket till en spis i en herrgårdsbyggnad (Mörby slott?).

S. 372, rad 23 tillägges: Även betydligt senare än 1811 ha föremål från Fasta och Esterna kyrkor sålts på (privat) auktion. »Det berättades i min barndom», skriver fornminnesvårdaren VICTOR SVENSK, Fasterna, i ett brev till I. Wilcke-Lindqvist 11/4 1958, »hur på auktionen efter prosten Westin [† 1881] mycket från gamla kyrkan såldes, såsom ljusstakar, trågubbar, böcker och tavlor». Påfallande många »judar», dvs. professionella uppköpare, skall ha funnits bland spekulanterna, berättar Svensk.

S. 378, rad 19 tillägges: En ingång i V, som omtalas i BÄNKDELN. 1747 och GRAVDELN. PÅ KYRKGÅRDEN 1752, upptogs antagligen vid samma tillfälle (1635).

S. 378, not 6 står: SvK Uppl. VI, *skall vara:* SvK Up VI s. 610.

S. 379, rad 11 tillägges: Med »Bergsrådet» avses Jean Le Febure-Lillienberg (s. 368, not 3).

S. 380, not 2. De här omtalade altarskåpsresterna kunna i alla händelser icke härröra från Lohärads kyrka, ty dess altarskåp såldes från kyrkan 1887 och samma år av uppköparen till NordM (s. 602).

S. 384, not 4 står: typer, *skall vara:* tyger.

S. 393, fig. 341 tillägges: S ingången till sakristian är ingensatt.

S. 395, rad 2 nedifrån står: L I 2. Signum numera ändrat till L I 4. Se s. 922.

S. 396, rad 10 tillägges: Sammanställningen av krucifixbilderna i Fasterna och Rasbo citeras i A. ANDERSSON, *Medieval wooden sculpture in Sweden II* (Sthlm 1966), s. 129. Rasbobilden kan enligt Andersson ej förknippas med Etienne de Bonneuil's verksamhet. Dess mästare, som utfört arkivolterna i Uppsala domkyrkas sydportal, har sannolikt arbetat i Uppsala på 1320—1330-talet. Dateringen av Kristusbilden i Fasterna bör som en följd härav skjutas något längre fram i tiden, till 1300-talets andra fjärdedel. Se även DENN., *Till frågan om Rasbo-krucifixets mästare*, *Konsthist. tidskr.* årg. 1958, s. 69, samt C. A. Nordman, *Medeltida skulptur i Finland*, Hfors 1964, s. 104 ff. Nordman avböjer, liksom Andersson, AF UGGLAS' tidiga datering av Rasbokrucifixet och förefaller snarast böjd att jämföra det med franska och franskt influerade skulpturer från tiden omkring 1330.

S. 396, rad 22 tillägges: Triumfkrucifixet är nu placerat på väggen över bönealtaret i sakristian.

S. 396, rad 2 nedifrån tillägges: Om denna S. Annabild skriver VICTOR SVENSK i ett brev till I. Wilcke-Lindqvist 11/4 1958: »När jag såg fig. 346 S. Anna, minnes jag den från barndomen, då stod denna träskulptur i källaren under Rånäs skola. Vi ungar . . . kallade den källargubben».

S. 400, rad 2 tillägges: Funten är nr 27 i UPPS. UTST. KAT. 1918.

S. 401, rad 10 tillägges: Dopskålen nr 1 är nr 59 i UPPS. UTST. KAT. 1918.

S. 410, rad 9 tillägges: Uppgiften om gåvan förekommer i INV 1749.

S. 410, rad 14 tillägges: År 1962 erhöi kyrkan en mässhake av vitt, mönstrat siden (Licum). Gåva av kyrkliga syföreningen.

S. 416, rad 6 nedifrån står: Gabriel Bengtsson Oxenstierna, *skall vara:* Gustaf Gabrielsson Oxenstierna. — Då detta i övrigt väl bevarade vapen restaurerades — förmodligen i samband med att det omkr. 1900 återställdes till kyrkan — ommålades också inskriften, som antagligen då var mycket utplånad. Den är alldeles nygjord och felaktig icke bara vad beträffar namnet, formuleringen avviker också från den under 1600-talet brukliga. Hjälmtäcket är av en typ, som icke förekommer — i varje fall icke är belagd — före 1680-talet. (Enligt godhetsfullt lämnade upplysningar av intendenten, fil. dr SIGURD WALLIN.) Gabriel Bengtsson Oxenstierna dog redan 1656, Gustaf Gabrielsson först 1693. De i rad 5—3 nedifrån förekommande uppgifterna gälla dock placeringen av Gabriel Bengtssons begravningsvapen (FÖRTECKNING ÖVER ADLIGA VAPEN 1755).

S. 418, rad 2 tillägges: Det vapen, som enligt FÖRTECKNING 1755 redan då saknade inskrift, bör tillhöra Gabriel (Gabrielsson) Oxenstierna af Korsholm och Wasa (f. 1652, † 1656), bror till den s. å. avlidne Carl Ludvig. ELGENSTIERNAs bd V s. 600 uppger nämligen, att bådas vapen uppsatts i Fasterna kyrka.

S. 418, rad 4 står: Sehested, *skall vara:* Sested (godhetsfullt medd. av fil. dr H. GILLINGSTAM). Se rättelse till s. 430, släkttavlan.

S. 418, rad 3 nedifrån tillägges: Huvudbaneret till Gustaf Gabrielsson Oxenstiernas anvapenserie finnes och är avbildat i fig. 367 (med felaktig underskrift, jfr rättelse till s. 416).

S. 420: fig. 367 avbildar Gustaf Gabrielsson Oxenstiernas huvudbaner, icke Gabriel Bengtssons begravningsvapen. Märk vapensköldens ovanliga ovala form, som är densamma i fig. 367 och fig. 369.

S. 422, rad 1. Detta stympade Oxenstiernevapen (fig. 808) är icke Gustaf Gabrielsson Oxenstiernas, utan säkerligen hans far Gabriel Bengtssons begravningsvapen, som fanns i kyrkan 1755 enligt FÖRTECKNING ÖVER ADLIGA VAPEN d. å. Jfr fig. 368, begravningsvapen för Gabriel Bengtssons sonson, (se Tillägg till s. 418, rad 2), som dog samma år som han (1656).

S. 425, rad 1 står: E. M. Bergholtz, *skall vara:* F. M. Bergholtz (HOLMBÄCK s. [90]).

RÄNÄS
KAPELL

S. 425, rad 3 nedifrån: Här omtalade planerade nydaning av kapellet utfördes 1958 under ledning av ark. Sten Hummel-Gumælius. Härvid omkläddes väggar och tak invändigt med ny panel, gången breddades och fönstren minskades både till antal och yta för att kyrkorummet skulle erhålla en vackrare belysning. Kapellet är nu falurött med svarta vindskidor och svart plåttak. Ny predikstol, nytt altarskrank och nya bänkar tillkommo vid detta tillfälle. Om andra nytillkomna inventarier se UPPLANDS KYRKOR bd VIII s. 209. El. uppvärmning infördes. — 1964 tillkom ett litet fönster över altaret med glasmålning efter kartong av konstnären Harald Lindberg, utförd av N. P. Ringström. Utom dessa namn och årtal har fönstret en inskrift: »då härligt grönt mitt träd skall stå, Sv. ps. 572, v. 1». Gåva av Fasterna kyrkl. syförening. — Dopfunt av kalkad ek, ritad av ark. S. Hummel-Gumælius, tillkom 1966. På dess framsida en dopsymbol av koppar, av konstnären Denis Stéen, Uppsala. Funten är en gåva av Fasterna kyrkl. syförening. — Dopfat av silver av silversmed Eric Löfman, Uppsala, 1966.

S. 430, släkttavlan: (Sehested) *utgår.* Sested och Sehested äro nämligen två olika släkter, den förra holsteinsk, den senare dansk. Anna Sested tillhörde den holsteinska slakten (DANMARKS ADELS AARBOG bd XXXI, 1914, s. 469, 493).

S. 431, släkttavlan står: Maria Christiana, *skall vara:* Marca Christiana.

SKEDERIDS
KYRKA

S. 434, rad 6: Se tillägg till s. 444, fig. 388. Om Edberg inlämnat någon mer ritning till altar- och läktarebyggnad än denna planritning är ovisst.

S. 435, rad 7 tillägges: Beträffande fornlämningarnas verkliga läge, jfr nedan rättelse till s. 438, fig. 383.

S. 436, rad 6. Kyrkogården planerades 1928—29 enligt förslag av T. Skogström och »tillika har den långa kyrkogårdsmuren nylagts» (VIS.PROT. 1930).

S. 436, fig. 381 (underskriften) tillägges: Troligen är placeringen av kyrkbyns hus rakt V om kyrkan riktigare än deras läge på Dahlberghs ritning (fig. 383), som i flera andra avseenden är otillförlitlig — jfr nedan tillägg till s. 438, fig. 383.

S. 438, fig. 383: Bilden visar flera felaktigheter: kyrkogårdens form är »normaliserad», kyrkans mel-lersta del (= det nuv. koret) saknas, Ö murens fönster äro tre, ej som i verkligheten två, vapenhuset är fel placerat o. s. v. Kullen med fornlämningarna har förskjutits, den ligger i verkligheten längre åt N, närmare än (jfr BJÖRN AMBROSIANI, Fornlämningar och bebyggelse, ak. avh. Ups. 1964, s. 99, fig. 36). Dahlbergh har givetvis varit på platsen, men kyrkan och dess närmaste omgivning har han ägnat endast ett flyktigt intresse och han har haft en ganska grumlig minnesbild därav, då han renitade sitt utkast. Föremålet för hans intresse var ju främst Finsta herrgård.

S. 438, rad 7 tillägges: Klockstapeln reparerades grundligt 1966, varvid de gamla järnbanden i fotens (stigluckans) murverk framtoogs och tjärades (benäget medd. av kh NYMANSSON).

S. 439, rad 9 tillägges: Vid S sidan av kyrkvallen ligger nu ett av ark. Jörgen Fåk ritat bårhus, invigt 1962. — Kyrkvallen omordnades 1965.

S. 441, fig. 386, tvärsnitt genom vapenhuset: På grund av att väggen med altarnischen var svårtillgänglig, när uppmätningen utfördes — ett vedupplag var placerat där — är nischen ej fullt riktigt inritad. Skärningen E—E går nämligen genom en urtagning i nischens botten, som endast når ca 10 cm över vapenhusets golv. Jfr s. 458, rad 4 nedifrån.

S. 442, rad 10: Citationstecknet skall stå före årtalet 1767.

S. 442, rad 18 tillägges: Å båda gavlarna kors med kyrktupp. I Ö är kyrktuppen gammal, i V en nyligen tillkommen kopia.

S. 444, fig. 388: Eftersom läktare icke tycks ha funnits i kyrkan före 1833 — kyrkan var tillräckligt stor ändå — måste här avbildade ritning vara Edbergs planritning till den altar- och läktarebyggnad, som det var meningen att han skulle utföra. Den överensstämmer med de riktlinjer för läktarens anordnande, som sockenstämman 4/12 1825 uppdragit. Under läktaren skulle inrättas ett vapenhus till ersättning för det förfallna vapenhuset av trä framför V ingången (s. 459). »En Pällare» i kyrkans NV

Fig. 808. Begravningsvapen för Gabriel Bengtsson Oxenstierna, † 1656. Mörby gård, Fasterna sn, tidigare i Esterna kyrka.

Kirche von Fasterna. Begräbniswappen 1656. Fasterna Church. Funeral coat-of-arms, 1656.
Mörbygård, Kirchspiel Fasterna. Mörby, parish of Fasterna.

hörn innehåller trappan upp till vinden. — Om, som antagligt är, även planen till altarringen är Edbergs förslag till ombyggnad, så fäster man sig vid att så sent som 1828 utpräglade rokokoformer användas.

S. 455, rad 1 nedifrån: Märk de brunna högbenens ställning (fig. 386, skärning C—C och D—D samt fig. 403), som dock icke i och för sig utesluter, att kyrkan kan ha haft öppen takstol. Men Экк.рѠот 1910 omtalar: »På vinden i den gamla västgaveln, inramad av två gamla bjälkar, spår av gammalt trätak». Se fig. 386, skärning C—C, med skuggad och fig. 403 med helsträckt tvärbjälke i korets (= ursprungliga långhusets) V gavel. Kan rester av takbräder (härrörande från ett högt upp liggande, platt tak) ha varit synliga där 1910?

S. 456, rad 3 nedifrån. Portalernas tegelomfattning, särskilt dess bemålning (s. 447), kan vara t. o. m. några årtionden senare än själva byggnadskroppen. Samma slags bemålning förekommer i delar av Strängnäs domkyrka, som härröra från 1300-talets första årtionden. (Godhetsfullt medd. av antikvarie

E. BOHRN.) Jfr SvK, Sö I: 1, t. ex. s. 86. Den eldsvåda, som omtalas s. 455—56, kan ha inträffat innan kyrkan ännu var fullt färdig och försenat dess färdigställande; jfr vad som s. 456 säges om att kyrkans inre putsats först efter branden.

S. 459, rad 8: På 1600-talet var årtalet 1527 ännu läsligt på vapenhusväggen (se s. 462). Kan gravvalvet ha inrättats av Margareta Erikdotter (Vasa), dåvarande ägarinnan till Finsta, för att mottaga kvarlevorna av hennes make och far? Båda hade avrättats i Stockholms blodbad 1520.

S. 460, rad 2 *nedifrån*. Läktartrappans flyttning utgår. Den av BST föreslagna flyttningen blev aldrig av.

S. 463, fig. 406, *underskriften tillägges*: Ej utförd.

S. 470, rad 16. Kristusbilden från ett triumfkrucifix i Skederid behandlad i A. ANDERSSON, Medieval wooden sculpture in Sweden II (Sthlm 1966), s. 124 med datering till 1200-talets sista tredjedel eller omkr. 1300.

S. 472, rad 4 ff: Birgittabilden, som enligt R. NORBERGS s. 472, not 1 citerade skrift är av italienskt ursprung eller utförd efter italiensk förebild, är enligt densamme troligen samtida med den s. 472 behandlade apostlabilden (fig. 417), dvs. från 1300-talets slut (1390-talet?) och därmed den äldsta kända skulpturen av Birgitta.

S. 472, rad 6 *nedifrån tillägges*: Armen är skänkt av församlingen till SHM och fastgjord vid krucifixet. Den är rakt utsträckt, ett romanskt drag (jfr s. 470, not 2)

S. 476, rad 6, *samt fig. 422*. Såsom dr ERIK MOLTKE påpekar i ett brev till Sigurd Curman 8/4 1958 återgår Spes tydligen på samma förlaga som en relief med samma motiv på Lögum klosterkyrkas predikstol från omkr. 1580 (DANMARKS KIRKER, Sønderjylland, XXI [1957], s. 1119, fig. 50). Förebilden till båda torde vara ett stick i Peter Flöttners stil (tysk arkitekt, ornamentstecknare och -snidare, f. omkr. 1485, † 1546). Dr Moltke ifrågasätter, om icke predikstolen i Skederid liksom de sønderjydiska, som använda sig av Flöttners motiv, skulle kunna vara från slutet av 1500-talet. Så omgjord som den är torde det emellertid vara svårt att med säkerhet säga något härom.

S. 477, rad 1: Enligt ark. M. Wernstedts beskrivning av kyrkan 1923 (BST) fanns under bänkskärmar-nas vita övermålning »en rik färgdekor i blått, grönt m. fl. färger». Nuvarande marmorering torde alltså i huvudsak vara ny, i alla händelser är den betydligt mera dämpad än vad Wernstedts beskrivning ger vid handen.

S. 485, rad 3 *nedifrån tillägges*: Antependium av violett ylle. Pro ecclesia, Malmö, 1961.

S. 488, not 1, rad 7—8, *utbytes mot: Rijgarn och lesagarn* av ull, det förra troligen = ryagarn, använt vid vävning av ryor, det senare möjligen en finare sorts garn för mönstervävnad (av lesen = plocka). »Läsenvävnad» = röllakansvävnad, Bohuslän, 1900-talets början.

S. 488, not 2 *tillägges*: Jfr BENGT STOLT, Kyrklig skrud enligt svensk tradition, Sthlm 1964, s. 69 f.

S. 490, rad 6: I EXK.PROT. 1910 uppges, att då Johnny Roosvals seminarium d. å. besökte kyrkan fanns i sakristian en »bjälke med 16 väl bibehållna anstänger», tydligen Nils Grips ännu bevarade an-vapen. Bjälken kan ha varit den medeltida trabes, som före restaureringen 1748 satt intill den vid detta tillfälle igenmurade gamla triumfbågen och uppbar triumfkrucifixet (s. 452). En sådan placering av anvapen på trabes är känd från andra håll, t. ex. Bladåker (SvK Up III s. 421). — Om Nils Grip se HANS GILLINGSTAM, Nils Grip. Till belysningen av Vasaättens sinnessjukdom (PHT årg. 59, 1961, s. 40).

S. 490, rad 2 *nedifrån*: Att fäderneanan nr 1 är Hammerstaätten beror på att Gripsläkten var »den gren av den gamla Hammersta-ätten, som från mödernet upptagit den mäktige drotsen Bo Jonssons vapenbild» (GILLINGSTAM, a. a. s. 46).

S. 493, *Sammanfattning, raderna 6 och 10*: Jfr tillägg till s. 456, rad 3 *nedifrån*.

S. 493, fig. 439 *underskriften står*: 10000, *skall vara*: 1000.

S. 496, *släktregistret, står*: Nils Grip till Finsta, *skall vara*: Nils Grip till Tärna. Dödsåret 1592 är osäkert, 1594 är troligare (H. GILLINGSTAM).

LYHUNDRA HÄRAD

HUSBY-SJU-
HUNDRA
KYRKA

S. 502, rad 7: Egentligen betyder detta endast, att kyrkan invigts på S. Lars dag (KULTURHIST. LEX, F. NORD. MED. bd IX, art. *Kyrkmässa*). Det behöver icke innebära, att den dedicerats åt nämnda helgon, men att så *kan* ha varit fallet visas av vad som s. 232, 266 säges om S. Andreas dyrkan i Rimbo och s. 315 om S. Olofs dyrkan i Rö. I och för sig vore det mycket rimligt, om kyrkan i Husby invigts åt det under äldre medeltiden i särklass populära helgonet S. Lars. Det är väl heller inte uteslutet, att den ursprungliga invigningsdagen fallit i glömska och att man därför senare hållit kyrkmässa på skyddshelgonets dag.

S. 509, rad 4: Att fönstret strax Ö om vapenhuset ursprungligen måste ha varit mycket litet — i varje fall mycket smalt — framgår även av dess egendomliga planform, som beror på det trånga utrymmet mellan den tillstötande vapenhusmuren (utvändigt) och murpelaren (invändigt). Murgelaren har t. o. m. givits en oregelbunden form för att icke skymma fönstret. Se fig. 446.

S. 509, rad 5 står: s. 521, not 4, *skall vara:* s. 521, not 2.

S. 510, rad 1 nedifrån står: fig. 447, *skall vara:* fig. 447, skärning B—B, och fig. 453.

S. 520, not 1 tillägges: Ang. grekisk fot och cisterciensiskt inflytande jfr INGRID SWARTLING, Did the cistercians introduce a new unit of measurement into swedish architecture? (Konsthistoriska studier tillägnade Sten Karling, Sthlm 1966, s. 25). Hon tillbakavisar där med stöd av såväl utländskt som svenskt material att den grekiska foten skulle ha använts som måttenhet av cistercienserna. Detta behöver ju likväl icke hindra, att de byggnadskunniga munkarna spelat en roll, då det gällde att lära svenskarna bygga i sten.

S. 522, rad 11 nedifrån tillägges: Vapenhuset är numera inrett till bisättningsrum (invigt 1962).

S. 536, rad 1 nedifrån och s. 540, fig. 477: Madonnans huvud skulle enligt ARON ANDERSSON, Schwedische Sitzmadonnen aus der Zeit um 1300, Festschr. H. R. Hahnloser, Basel & Stuttgart 1961, s. 122, not 11, ha ersatts med ett nytt på 1400-talet. En noggrann undersökning av bilden har emellertid visat, att någon skarv icke finnes och att trätets ådring är genomgående.

S. 550, fig. 488: Stämpeln TR är upp- och nedvänd.

S. 553, rad 6 nedifrån: Oblatasken nr 1 saknar åldermansranka.

S. 559, rad 2: Initialerna M. A. avser sannolikt textilkonstnärinnan Märta Afzelius.

S. 559, rad 3 tillägges: Antependium av vitt italienskt siden. Sv. kyrkoslöjd, Sköldinge, 1961.

S. 561, rad 5 tillägges: Mässhake och kalkkläde av vit sidendamast. Licium 1962, komp. av Barbro Nordin. Tillkomna genom sockeninsamling.

S. 562, rad 11 tillägges:

»Inuentarium i Husby kyrckia som ofuersågz och Lefrerades Dño Mathiae Martini denn 4 Majj Åhr 1630 . . .

Biblia af gamble Trycket kommer både församlingerne till
Bijblia af Nyia Trycket hörer och till Både församlingerne
Een Ny Handbook Psalm book Een
Twå gamble messeböcker och handböcker uthiopabundne
Kyrckeordningen Itinerarium Sanctorum

Altare och Messekläder

Mässhaka en af Brunt Sammet halfnött och underfodrat med een gammal mässhaka
Een gammal askefärga Gyllendoks Messhaka
Een gröön utsliten Messhaka
Een hwijtt dammask messhaka fram till något slithen med Rött Atlask kors bak uppå
Messe Särcker Tree stⁿ gamla och utslitne
Stola af Brunt Sammet Ny och en utsliten

- Hufuud Lijna een gammal
 Ett Päll giordt af en gammal korkåpa
 ett gammalt Päll förnött
 Handkläden fyra stⁿ. Än ett Nytt handkläde gifuit af Hans Larsson i Täby
 Ett kalcke klädhe med Silke Sömat
 Altar kläde af Rött Sammet
 Ett gammalt Brokot altarekläde
 Än ett utnött med en Figur eller Belethe uppå
 Örnegått Tua gamble. Hyende sex stⁿ gamble
 Båårkläde eet gammalt
 Wåfuit Täckten som plägar liggia på Brudstolen
- Sölfuer, Messing, Koppar och Teen
- Een förgylld Kalck med Pateen och ett Gyllenskijns kläde förährat af her Peer Knoge
 Af Malm tua stora Liusastakar
 Af Messing Een mindre Liusastaka
 Tieru Panna Een . . .
 Tieru Kättill en . . .
 Een gammal Kettill i funten
 Tenflaska en om Een kanna
 Kyrckiones kijsta
 Een lijthen handklocka Sitter öfuer Choren.»
- LOHÄRADS KYRKA** *S. 571, rad 5 nedifrån tillägges:* I en vol. DOMKAP. HANDL. med signum E VI 5: 1 finner man PROT. FRÅN PROSTETING i Lohärad och Malsta 1715 och 1718.
S. 572, rad 10: Jfr ovan rättelse till s. 502, rad 7.
S. 576, fig. 515: Långhusets Ö hörnpelare, liksom den mellan dem slagna gördelbågen höra till 1400-talsvalven (Per. C) och givetvis icke till den äldsta kyrkan (Per. A), vilket sgrafferingen felaktigt anger. Jfr s. 584.
S. 578, rad 6 nedifrån tillägges: Långhusröstets brädvägg nu klädd med plåt, som oljemålats i vitt.
S. 589, rad 1 nedifrån: Ordet *sandsten* är kursiverat av förf., därför att det ger en antydning om att tornet kan ha haft hörnkedjor av sandsten. Vad beträffar kyrkans hörn är en undersökning — på grund av kraftig överputsning — f. n. icke möjlig. Karls närbesläktade kyrka har murhörn av sandsten.
S. 594, rad 11: I HOLMBÄCK-WESSÉN, Svenska landskapslagar I, Upplandslagen s. 35, not 8, räknas Lohärad som Lyhundras hundareskyrka. Jfr även E. ELGQVIST, Skälv och Skilfingar, Lund 1944, s. 28, där en gammal tingsplats i Lyhundra »ej långt från Loskälva» (gård i Lohärads sn) omtalas. Rhezelius kallar däremot (i R 550, ms i KB) Estuna för »denne gamla häredz kyrkia» (SvR VII: 2: 3 s. 459). Se även UNESTAM s. 83 f.
S. 594, rad 1 nedifrån tillägges: El. belysning infördes 1965.
S. 595, rad 11 tillägges: Målningarna rengjordes 1965, varvid det målade draperiet på väggarnas nedre delar delvis helt nymålades (Konserveringsrapport av SVEN CARLSSON, ATA).
S. 601, rad 6: Se vidare S. WALLIN, Barocksängar i kyrkobruk, Fataburen 1963, s. 93. Här skulle kunna tilläggas, att gåvan ej nödvändigt behöver bero på att möbelen i fråga blivit omodärn. Taube hade säkert genomlevat hårda öden under flykten från fångenskapen i Sibirien och kanske många gånger sovit under bar himmel. Han kanske alls icke satte värde på att sova under en förgylld sänghimmel, utan ville hellre hjälpa sin fattiga sockenkyrka till en lämplig altarpnydnad.
S. 608, not 1 står: Bern 1960, *skall vara:* Basel & Stuttgart 1961, s. 122, not 5. — Madonnabilden

omtalas även i A. ANDERSSON, *Medieval wooden sculpture in Sweden*, vol. 2: Romanesque and gothic sculpture, Sthlm 1966, s. 100.

S. 613, rad 4 nedifrån tillägges: Predikstolen i Lohärad kan vara utförd av hovbildhuggaren Johan Ljung, densamme som utfört predikstolen i Söderby-Karl (s. 826). De båda predikstolarna äro nämligen mycket lika varandra. Men det är naturligtvis också möjligt, att den senare, som uppsattes året innan den förra skänktes, fått tjäna som modell för denna.

S. 618, rad 5 nedifrån. Dopfat av silver till funten. Enligt stplr av Erling Ahlén, Stockholm, 1964.

S. 618, not 1 står: NordM:s verk om silverstämplar, under tryckning, *skall vara:* GSstplr s. 562.

S. 624, rad 14 tillägges: Håv av svart ylle. Har tillhört Kristineholms skola, innan denna nedlades. — Kormatta av röllakan, sign. M.G. (= Märta Gahn) 1966.

S. 624, rad 11 tillägges: Mässhake av vitt ylle med broderier, komp. av M. Gahn, gåva 1966.

S. 624, rad 5 nedifrån tillägges: Ett gammalt oblatjärn från Lohärad är deponerat i hembygds-museet Eriksskulle, Söderby-Karls sn (nr 873 i museets katalog).

S. 636, not 1: Om Malstaätten se även art. av HANS GILLINGSTAM i *Äldre svenska frälseläkter I: 2* 1965, s. 176.

S. 644, rad 12 tillägges: Putsen rengjordes och lagades 1967 av Sven Carlsson, Gimo.

S. 646, fig. 583 (underskriften) står: Foto E. Erics 1937, *skall vara:* Foto Lagergren 1959.

S. 648, rad 1 nedifrån tillägges: El. belysning infördes 1966.

S. 654, fig. 592 tillägges: Jfr fig. 322.

S. 668, rad 1 tillägges: Stolarnas klädsel är ursprunglig. Klädseln är fästad på det sätt, som var brukligt, när stolarna gjordes, och stavarna, som bära ryggen äro skinnklädda. (Medd. av intendenten fil. dr SIGURD WALLIN).

S. 674, rad 3 nedifrån: I VIS.PROT. 1732 omtalas »Probstens [Knut Lenæus] skrifna berättelse om Ästuna Kyrckias tilstånd före och efter åhr 1726». Denna berättelse har tyvärr ej kunnat återfinnas. IHRFORS tyckes ha sett den i den äldsta kyrkboken. I denna (L I a 1) är efter INV. 1666 inhäftat ett litet blad med anteckningar om en kyrkstöld 1676 samt om gåvor och nyförvärv 1680—1693. Detta blad måste ursprungligen ha legat löst. Det är just efter ett citat från detsamma, som IHRFORS s. 1783 skriver: »Habemus deinde in eodem codice relationem de templo a:o MDCCXXVI reparato» — sannolikt är det Lenæus' ovan omtalade berättelse han avser. Även denna kan ha varit skriven på ett löst blad, som nu är förkommet (volymen är konserverad efter IHRFORS' besök).

S. 687, rad 2: I Jansearkivet (ATA) nr 121 finnas några anteckningar rörande Estuna kyrka, bl. a. en liten skiss av en spetsbågig dörröppning och t. v. därom, i höjd med bågens spets, nedre delen av en fönsteröppning. Invid teckningen är skrivet »Travén 2 invendig» och »utmärker spår af nu igensatt fönster». Några sådana spår ha nu icke kunnat iakttagas. Muren är täckt av 1400-talsmålningar, som vid Janse besök 1909 ännu icke voro framtagna. Det är naturligtvis tänkbart, att ev. sprickbildningar (tydande på att ett fönster funnits här) lagats och överputsats vid restaureringen 1929. Dock är det väl också möjligt, att Janse, om han gjort sina anteckningar i efterhand, förväxlat andra travén med det intilliggande vapenhuset, vars fönster (inre smygen) ju framtogs först 1929.

S. 704, rad 6 nedifrån tillägges: Jfr Sollentuna kyrka, SvK Up VI fig. 592.

S. 740, not 5: En »Nils Hind: Forsman» har undertecknat ett tillägg, daterat Norrsund 24/3 1770, till kontraktet om predikstolen i Estuna (s. 744, not 3). Han har alltså i detta fall liksom i Husby-Sjuhundra (s. 528) samarbetat med amiralitetsbildhuggaren Kingren. Det är väl troligt att Estuna-borna 1778 vänt sig till samme Forsman vid beställningen av figurerna på altarpopsatsen.

S. 754, nederst på sidan. Någon silverleverans från Estuna vid Gustav Vasas konfiskering av kyrksilver omtalas ej av KÄLLSTRÖM.

S. 772, rad 3 nedifrån tillägges: se R. BOSSTRÖM, *Några ovanliga mullådor*, Fornv. 1967, s. 195 ff.

MALSTA
KYRKA

ESTUNA
KYRKA

SÖDERBY-
KARLS
KYRKA

S. 807, rad 1: I början av raden, framför 'över' insättes en klammer.

S. 827, rad 1 nedifrån: Citationstecknet hör till den mening som börjar med 'Man skulle således'.

S. 838, not 6. Den här omtalade kopian av inskrifterna på två kalkar är utförd på ett papper med tydlig vattenstämpel. Förf. har därför vänt sig till läroverksadjunkten GÖSTA LILJEDAHL, som i Sverige torde vara den som mest ingående studerat vattenstämplar, och han har haft vänligheten meddela, att stämpeln torde vara senare än 1800, »kanske 1810—1815». Det är därför tydligt, att kopian icke kan vara utförd av Brenner. Kanske är UNESTAMS förklaring riktig. Han anser, att den utförts av riksantikvarien J. G. Liljegren med Rhezelius' kopia som förlaga. Se UNESTAM s. 137. I alla händelser måste den återgiva en äldre avskrift.

S. 855, not 1 tillägges: se R. BOSTRÖM, Några ovanliga mullådor, Fornv. 1967, s. 195 ff samt fig. 2.

S. 878, rad 7 nedifrån tillägges: Dessa två fönster, som UNESTAM omtalar efter hörsägen, kunna kanske också förklaras som ursprungliga ljusöppningar ut mot långhuset från en övervåning i tornet, i så fall väl en herrskapsläktare eller ett tornkapell.

S. 895, rad 3 nedifrån tillägges: Jfr altarskåpet i Roslags-Bro, SvK Up II, fig. 130.

Följande tillägg har tillkommit efter ombrytningen:

Fresta kyrka, s. 168 rad 12 ff samt s. 918: Förmodligen är detta processionskrucifix kyrkans äldsta bevarade triumfkrucifix. Kristusbilden är i sin stiliserade formgivning högromansk och torde datera sig från 1100-talet. Törnekronan är skuren i samma stycke som huvudet och sannolikt ursprunglig i denna form. Kristusbilden är det äldsta kända exemplet i Sverige på en framställning av den korsfäste med törnekrona. På kontinenten finnas enstaka, ytterst sällsynta exempel på krucifix med törnekrona från 1100-talets senare hälft. Kristusbilden i Fresta står tämligen isolerad inom det samtida svenska krucifixmaterialet, och det torde få betecknas som ovisst, huruvida bilden är ett inhemskt arbete eller importerad. Dess konstnärliga kvalitet är hög.

R. HAMANN-MACLEAN / ARON ANDERSSON

REGISTER TILL UPPLAND BAND V

utarbetade av

KERSTIN HOLM, HILDA KAURI, LYDIA TUULSE och INGEBORG WILCKE-LINDQVIST

ORTREGISTER

Kursiverade siffror hänvisa till huvudbeskrivningen av en kyrka

- Aal, Ribe amt, Danmark, kyrkan 721
Abrahamsby, Gottröra sn 364, 383
Akaa, Finland, kyrkan 192
Alby, Fresta sn 172, 173, 174
Alby, Söderby-Karls sn 782, 830
Alunda,
kyrkan 116, 545, 594
tingsplatsen 594
Angarn, kyrkan 42, 51, 58, 59, 81—104, 916
Appuna (Ög), kyrkan 892
Arboga, franciskankerkyrkan 11
Arby (Sm), kyrkan 705
Aspsund, Söderby-Karls sn 676, 695, 782, 798,
857, 867, 906
- Beateberg (Målnekulla), säteri, Rö sn 304, 317,
350, 355, 357
Benhammar, Lilla och Stora, Vada sn 51, 64, 68,
70, 72, 74, 76, 135
Bergby (Bärby), Rimbo sn 226, 278, 284, 296
Bergen, museum 334
Bisslinge, Eds sn 156
Björklinge,
klockstapel 574
sn 282
Björnö, säteri, Frötuna sn 636, 637
Bladåker, kyrkan 10, 770
Blidö,
gamla kyrkan 575
klockstapeln 575
Borgby (Borby), Fresta sn 148, 163
Bottna, säteri, Roslags-Bro sn 842
Bro (Go), kyrkan 168
Broby, säteri, Söderby-Karls sn 782, 825, 842, 843
Brollsta, Össebygarns sn 4, 21, 32
Brottby, Össebygarns sn 4, 32
Brölunda, Söderby-Karls sn 782, 830, 848, 852
Burseryd (Sm), kyrkan 892
Bälinge, kyrkan 467, 594, 856
Bällsta, Vallentuna sn 106, 120, 124, 139
Bärby se Bergby
- Chartres, Frankrike, katedralen 722
- Dalby, kyrkan 378
Dalhem (Go), kyrkan 719
Danmark (Up), kyrkan 687
Degerö, säteri, Malsta sn 636, 655, 659, 662, 664,
665, 666
Dädesjö (Sm), kyrkan 721
- Ed, kyrkan 156, 168, 198, 920
Edebo, kyrkan 242, 384
Edsbro, sn 226, 874
Egby (Öl), kyrkan 705
Ekeby (Go), kyrkan 714, 718
Ekeby, Malsta sn 636, 637, 665
Ekeby, Söderby-Karls sn 782, 855
Ekebyholm, säteri, Rimbo sn 226, 227, 228, 232,
239, 250, 274, 275, 278, 279, 280, 282, 284, 285,
286, 295, 296, 299, 300, 430
Ekerö, kyrkan 196, 282
Ekskogen (Åby), säteri, Össebygarns sn 23
Eksta (Go), kyrkan 44, 46, *47
Eneby, by i Estuna sn 676, 752
Erikskulle se Söderby-Karls fornminnesförenings
museum
Esterna (nu Fasterna)
kyrkan 362—364, 366, 370, 373—386, 388, 389,
396, 397, 398, 400, 401, 402, 404, 405, 406, 407,
409, 410, 411, 413, 418, 423, 426—432, 438, 741,
928, 930
sn 367, 426, 427, 428, 429
Estuna,
kyrkan 571, 598, 646, 673—778, 787, 799, 809,
855, 868, 874, 878, 892
sn 571, 874, 936, 937
- Faringe, kyrkan 282
Fasta (nu ingående i Fasterna sn) 363
kyrkan 362—372, 380, 396, 398, 400, 401, 403,
404, 405, 410, 423, 424, 426, 427, 428, 930
sn 426, 427, 428, 429

- Fasterna,
kyrkan 361—364, 369, 370, 371, 372, 386, 387
—423, 426—432, 930, 931, 933
sn 226, 363, 425
- Fastnäs (Näs), Fasterna sn 364, 370
- Fellingsbro (Vs) 35
- Finland 196, 262
- Finnby, Rimbo sn 226, 238
- Finsta, säteri, Skederids sn 434, 435, 436, 437, 446,
456, 457, 459, 460, 462, 478, 480, 484, 488, 490,
492, 496
- Fjällsjö (Ån) 35
- Fogdö kloster (Sö) se Vårfruberga kloster
- Fresta,
kyrkan 146—184, 186, 187, 194, 212, 918, 919,
920, 938
prästgården 207
- Frötuna,
kyrkan 126, 598, 636, 646, 910
Löwenska gravkoret 368
sn 572, 636
- Funbo (Fundbo), kyrkan 64, 792, 802
- Fällebro (Fällbro), Täby sn 148, 172
- Färentuna, kyrkan 660, 700
- Galltorp, Söderby-Karls sn 867, 868
- Gamla Uppsala,
kungsgården 562
kyrkan 826
- Garn se Össebygarn
- Gillberga, säteri, Fasterna sn 364, 386
- Gimo bruk, Skäfthammars sn 156, 368, 432
- Gistad (Ög), kyrkan 617
- Glanshammar (Nä), kyrkan 272
- Gothem (Go), kyrkan 713
- Gotland 200, 314
- Gottröra, kyrkan 232, 928
- Granby, Fasterna sn 364
- Granby, Össebygarns sn 30
- Gräsö, kyrkan 533
- Gudby, Fresta sn 148, 150
- Gudmundrå (Ån), kyrkan 66
- Guldrupe (Go), kyrkan 520
- Gullunge, Skederids sn 562
- Gällsta, Vallentuna sn 106
- Götene (Vg), kyrkan 838
- Hablingbo (Go), kyrkan 470
- Hacksta, Össebygarns sn 4, 23, 30, 46
- Hakunge, Össebygarns sn 4, 22, 23, 25, 27, 28, 29,
30
- Hall (Go), kyrkan 334
- Hammarby, kyrkan 92, 148, 168, 173, 178, 185—
220, 825, 920, 921
- Hammarby, gård i Lohärads sn 572
- Hammarskog (Hamerbii), säteri, Dalby sn 364, 416
- Hamra, Närtuna sn 364, 413
- Hangvar (Go), kyrkan 168
- Harbo, kyrkan 856
- Harby, Fresta sn 172
- Harg, bruket, Hargs sn 612
kyrkan 246, 613
säteriet 906
- Hedesunda (Gä), kyrkan 126
- Hersby, Rö sn 300, 304, 319, 339
- Hilleshög, kyrkan 35, 472, 519
- Hjortsberga (Bl), kyrkan 168, 702
- Holmen, Hammarby sn 186, 204
- Husby-Sjuhundra (tidigare Husby-Lyhundra,
även kallad Husby-Skederid),
kyrkan 457, 460, 499—568, 586, 658, 882, 892,
935, 937
sn 435, 460, 501, 571, 572, 874
- Husbyby (Husbyskärie), Husby-Sjuhundra sn
502, 544, 548, 594, 634
- Husby-Ärlinghundra, kyrkan 700
- Håbo-Tibble, kyrkan 158
- Hållsta, Lohärads sn 572, 616
- Håmö (senare Broby, s d), säteri, Söderby-Karls
sn 782
- Hällefors bruk, Hällefors sn (Vs) 214
- Härkeberga, kyrkan 786
- Hässelby, säteri, Tuna sn 770
- Häverö, kyrkan 512, 797, 808
- Hörsne (Go), kyrkan 518, 520
- Igelsta, Söderby-Karls sn 782, 798, 898
- Ingarö, kyrkan 141
- Jomala, Åland, kyrkan 314, 715
- Julita (Sö), cistercienserkloster 519, 521
- Jäder (Sö), kyrkan 379, 385, 426, 428, 429
- Järfälla, kyrkan 702, 920
- Karlshamn (Bl), kyrkan 394
- Karls kyrka (nu ruin i Söderby-Karls sn) 116,

- 571, 594, 794, 828, 836, 839, 840, 841, 842, 843, 845, 846, 856, 859, 865—909, 916, 936
 Karls (Karlskyrka) sn (nu ingående i Söderby-Karls sn) 571, 781, 782, 833, 867, 874
 Karlungs kyrka se Karls kyrka
 Karlösa, säteri, Söderby-Karls sn 782, 867, 868, 875, 900
 Kattnäs (Sö) 118
 Kexholm, Finland 293, 294
 kyrkan 294
 Klockarbol, Össebygarns sn 21
 Knivsta, kyrkan 395, 797
 Knutby, kyrkan 371, 744, 808, 809, 813, 818
 Kragsta, Lohärads sn, gästgivargård 572, 624
 Kristineholm, säteri, Lohärads sn 139, 572, 600, 612
- Lagga, kyrkan 458
 Lappdal, Vada sn 51, 70
 Lemland, Åland, kyrkan 715
 Lidö, säteri, Vätö sn 278
 Lilla Benhammar se Benhammar
 Lilla Karby, Össebygarns sn 23
 Lindö, Vallentuna sn 106, 139
 Lingsbergs gård, Vallentuna sn 106, 125
 Lisinge, Rö sn 304, 321, 354
 Lohärad,
 kyrkan 516, 569—632, 644, 663, 826, 860, 874, 888, 891, 892, 896, 936
 sn 380, 636, 874, 931; Gillstugugärdet 577
 Lommaren, sjö, Husby-Sjuhundra sn 502
 London, National Gallery 32
 Loskälva, Lohärads sn 572, 616, 626, 936
 Lossa, kyrkan 575
 Lovisedal, Rö sn 304, 350
 Lovö, kyrkan 463
 Lund, Edsbro sn 435
 Lundby, Angarns sn 95
 Länna, kyrkan 35, 528, 610
 Lärbro (Go), kyrkan 714
 Löt, kyrkan 744
 Lövsta bruk, Österlövsta sn 214, 216
 Lövsätra, Vallentuna sn 106, 126, 131
- Malma se Norrmalma
 Malmen, Björklinge sn 574
 Malmlund, Rimbo sn 226
- Malsta 634, 636
 kyrkan 502, 633—670, 708, 709, 878, 937
 skolan 655
 Malstadha, sätesgård (nu försvunnen), Malsta sn 636
 Markim, kyrkan 470, 867
 Masku, Finland, kyrkan 836
 Mecheln, Belgien, Johanniskyrkan 32
 Medevi, Fasterna sn 364, 383, 384, 416
 Milano, Italien, Breragalleriet 655, 930
 Mjällby (Bl), kyrkan 168
 Molnby (Mölneby), säteri, Vallentuna sn 106, 133, 134, 139
 Mosjö (Nä), kyrkan 334
 Mälnekulla se Beateberg
 Mölltorp (Vg), kyrkan 272
 Mölneby se Molnby
 Mörby slott, Fasterna sn 363, 364, 367, 373, 378, 382, 383, 384, 405, 412, 416, *419, 431, 930
 Mörby, säteri, Fasterna sn 363, 364, 367, 374, 405, 413, 416, 420, 423, 426, 428, 429, 430, 431
 Mörkö (Sö), kyrkan 35
- Naumburg, Tyskland, kyrkan 715
 Nedertarf (senare Stjärnholm, s d), Estuna sn 676
 Nibble, Hammarby sn 138, 173, 186, 208, 209
 Nora, by i Estuna sn 676, 756
 Norr Järsö (Norra Jersjö), Söderby-Karls sn 782, 839, 867, 902
 Norr Marjum, Söderby-Karls sn 782
 Norra Nånö, by i Estuna sn 676
 Norrmalma, Estuna sn 676, 680, 746, 748, 756
 Norrsund (Roslagsbro sn?) 937
 Norrsunda, kyrkan 700
 Nousis, Finland, kyrkan 836
 Nyckelby, Lohärads sn 572, 622
 Nånö se Norra och Södra Nånö
 Näs se Fastnäs
 Näs, Rö sn 304, 306, 317, 318, 330, 344, 348, 350, 357
- Odenslunda, Fresta sn 148, 172, 178, 181
 Olhamra, Vallentuna sn 106, 124, 134, 139
 Opdal, Norge, kyrkan 724
 Ostpreussen 256, 258
- Padasjoki, Finland, kyrkan 192
 Paris, Musée de Cluny 858
 Pyhämaa, Finland, gamla kyrkan 614

- Rasbo, kyrkan 158, 396, 594, 802, 931
 Raumo, Finland, kyrkan 158
 Riala, kyrkan 312, 313, 330, 338, 516, 528, 586, 646, 892
 Rimbo
 kyrkan 223—300, 303, 312, 317, 382, 383, 536, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929
 Hornska graven (Ekebyholmsgraven) 256, 258, 288, 922, 924
 Rimbokrogs gästgivaregård 226
 skolan 232
 Rimsjö, by i Husby-Sjuhundra sn 502, 588
 Risslingby, Söderby-Karls sn 782, 843
 Roslagsbro, kyrkan 329, 513, 706, 838, 891, 904 sn 838, 874
 Runtuna (Sö) kyrkan 118
 Ryssel, Belgien (flamska namnet på staden Lille) 767
 Ryttern (Vs) se Stora Ryttern
 Råby, Fasterna sn 364, 366
 Tabatsberget 366
 Råby, by i Lohärads sn 572, 626
 Räcksta, säteri, Angarns sn 101
 Rånäs bruk, Fasterna sn 368, 425
 kapellet 364, 424—425, 426—428, 932
 kvarnen 366
 säteriet 363, 364, 367, 370, 371, 372, 389, 394, 397, 401, 404, 430, 431, 432
 Råfsta, by i Angarns sn 82, 95, 100
 Rättvik (Dr), kyrkan 198
 Rö, kyrkan 227, 228, 301—360, 366, 516, 586, 643, 644, 891, 929, 930
 Saint-Riquier, Frankrike, kyrkan 858
 Saltvik, Åland, kyrkan 262
 Samö se Sonö
 Sanda, Fresta sn 148, 178
 Sebende, Söderby-Karls sn 782, 830, 867
 Seglinge (Siglinge), säteri, Almunge sn 364
 Seneby, Vada sn 51, 70
 Sigtuna,
 Klostret 106
 Mariakyrkan 413
 S Pers kyrkoruin 116, 916
 Simlom, by i Husby-Sjuhundra sn 502, 542, 676, 740
 Singö, kyrkan 48, 906
 Sjonhem (Go), kyrkan 518
 Sjösås (Sm), kyrkan 195
 Skebo bruk, Ununge sn 782, 842
 Skederid (Skætharg),
 kyrkan 24, 304, 366, 433—496, 502, 522, 548, 549, 555, 639, 644, 681, 891, 932 sn 501, 502, 571
 Skedersby (Skiedereby), Skederids sn 434, 435
 Skedviken, sjö i Fasterna sn 363, 364, 373, 387
 Skenninge se Skänninge
 Skepptuna, kyrkan 513, 894
 Skiedereby se Skedersby
 Skjulsta, Lohärads sn 572, 616
 Skultuna bruk, Skultuna sn (Vs) 285
 Skålhamra, Fresta sn 148, 180
 Skånela, kyrkan 64, 700
 Skällnora (Sköldnora) Fresta sn 148, 155, 172, 174, 176, 918
 Skänninge, Norrsunda sn 204, 212
 Skætharg se Skederid
 Sköldinge (Sö), kyrkan 270
 Sköldnora se Skällnora
 Sollentuna, kyrkan 116, 155, 198, 378, 916, 920
 Sonö (Samö), Söderby-Karls sn 782, 837
 Sorunda (Sö), kyrkan 168
 Spånga, kyrkan 76, 116, 213, 617, 618, 916, 920
 Steninge, säteri, Husby-Årlinghundra sn 430, 600
 Stensta, säteri, Söderby-Karls sn 782, 842, 843, 867, 870, 878, 892, 900, 903, 904
 Stenstads kyrka (Karls kyrka) 842
 Stjärnholm (tidigare Nedertarf), Estuna sn 676, 752, 761, 772
 Stockholm,
 Adolf Fredriks kyrka 44, 78, 390, 391, 426, 428, 429
 Barnhuskyrkan 171
 Borgila AB, Atelier 280
 Brunssons vävskola 666
 Ersta paramentavdelning (1880—90-talen paramentförening) 350, 559, 560, 624, 766, 848
 Finska kyrkan 168
 Guldsmedsaktiebolaget 621
 Hedvig Eleonora kyrka 463
 Jakobs kyrka 96, 394, 855
 Johannes kyrka 96, 855
 Klara kyrka 575
 Kungsholms kyrka 394
 Libraria 288, 354, 410, 485, 486, 487, 624, 664, 666, 764, 766

- Licium, AB 406, 410, 485, 559, 561, 848
 S Olofs kapell 44
 Pietas 286, 287, 353, 486, 559, 561, 762, 764, 766
 Riddarholmskyrkan 11, 14, 121, 194, 378
 Storkyrkan 268, 679
 Stockholms-Näs, kyrkan 196
 Stora Benhammar se Benhammar
 Stora Karby, Össebygarns sn 4
 Stora Ryttern (Vs), kyrkoruinen 578
 Stora Väsby se Väsby, Hammarby sn
 Strängnäs, domkyrkan 14, 447, 933
 Strö (Vg), kyrkan 385
 Stånga (Go), kyrkan 899
 Sund, Åland, kyrkan 262, 314
 Sundsta, säteri, Husby-Sjuhundra sn 502, 506,
 508, 523, 534, 544, 552, 556, 557, 559, 561
 Sursta, Vallentuna sn 106
 Svanberga, by i Estuna sn 676, 756, 758, 782, 826
 Svista säteri, Össebygarns sn 23
 Svärlinge, Fasterna sn 364, 368
 Syninge, by i Husby-Sjuhundra sn 502, 564
 Sänga (Ån), kyrkan 64
 Säbohärad (Saebohaered) 363
 Säby, Rimbo sn 226, 288
 Säby, Össebygarns sn 4
 Sätuna, by i Husby-Sjuhundra sn 502, 506, 522
 Söderby sn se Söderby-Karls sn
 Söderby, Fasterna sn 364, 367, 370
 Söderby, Lohärads sn 572, 616, 622, 623
 Söderby, Össebygarns sn 4
 Söderby-Karl,
 kyrkan 62, 226, 772, 779—863, 867, 868, 885,
 886, 888, 895, 897, 900, 902, 903, 906, 912, 937
 sn 571, 572, 781, 782, 867, 874, 894, 896
 tingsplats 594
 Söderby-Karls fornminnesförenings museum
 (Erikskulle) 781, 867
 Söderhamn (Hs), kyrkan 394
 Söderköping (Ög), stadskyrkan 108
 Södermanland 116, 270
 Södra Nånö, Estuna sn 676, 774
 Södra Råda (Vr), kyrkan 716, 730, 733

 Tarf, by i Estuna sn 676, 710, 741, 758
 Tensta, kyrkan 88, 260, 687, 792
 Ticksta, gård, Rö sn 303, 304, 305, 317, 318, 330,
 340, 344, 356

 Tofta (Go), kyrkan 719
 Torslunda, by i Husby-Sjuhundra sn 502, 556
 Torslunda, Täby sn 148
 Torsåker, Hammarby sn 186, 208, 210
 Torsång (Dr), kyrkan 124
 Torvalla, by i Husby-Sjuhundra sn 502, 553
 Tosterup (Sk), kyrkan 180
 Trondheim, textilverkstad 353
 Trosa (Sö), landsförsamlingens kyrka 397
 Träkumla (Go), kyrkan 334
 Trönö (Hs), kyrkan 406
 Tumbo (Sö), kyrkan 198
 Tuna, kyrkan 792, 797, 836
 Täby 136, 176
 kyrkan 168

 Uddbyhemmanen, Estuna sn 676
 Uddeboö (Ön), säteri, Estuna sn 676, 749, 758,
 770, 782, 784
 Ultuna kungsgård, Bondkyrka sn 756
 Undra, Lohärads sn 572, 616
 Ununge,
 kyrkan 453, 475, 880
 sn 874
 Uppsala,
 domkyrkan 645, 928
 Helga Trefaldighetskyrkan 687
 Urnes, Norge, kyrkan 334

 Vada, kyrkan 20, 35, 50—80, 82, 191, 912, 915,
 917
 Vadstena (Ög), klosterkyrkan 466
 Vallentuna, kyrkan 105—145, 239, 594, 916, 920
 Vallentunasjön 105
 Valö, kyrkan 282, 740
 Veda, Angarns sn 82, 95, 98
 Vellinge, Danmark (?), kyrkan 285, 928
 Vernes, Norge, kyrkan 334
 Viby (Up), cistercienserkloster 519, 521
 Vidbo, kyrkan 118
 Wien, Belvedere 92
 Vik, Hammarby sn 138, 186, 208
 Vik, Söderby-Karls sn 782
 Viks hus, säteri, Rytterns sn (Vs) 256
 Villberga, kyrkan 726
 Vilunda, säteri, Hammarby sn 186, 204, 214
 Virmo, Finland, kyrkan 836

- Vitsjö (Hvittsjö), säteri, Estuna sn 676, 744, 756, 757, 764, 771
- Vårfruberga (Fogdö) kloster, Fogdö sn (Sö) 303
- Våla (Vg), kyrkan 195
- Vällingsö, Malsta sn 636, 656
- Vämblinge, Estuna sn 676, 752, 756, 757
- Väsby, Hammarby sn 135, 155, 156, 186, 198, 216
- Väsby, Söderby-Karls sn 782, 826, 842
- Väsby missionshus, Frötuna sn 658
- Västerlövsta, kyrkan 238
- Västeråker, kyrkan 14
- Västra Ryd, kyrkan 196, 282, 383
- Västra Vingåker (Sö), kyrkan 660
- Väte (Go), kyrkan 891
- Vätö, kyrkan 786
- Yttergran, kyrkan 56, 329
- Åbo,
domkyrkan 394, 485
slottet 314
- Åby se Ekskogen
- Åland (Up), kyrkan 368
- Årsta, by i Angarns sn 82, 100
- Älvkarleby kungsgård 562
- Ärentuna, kyrkan 11, 14, 153, 716
- Ön se Uddeboö
- Örsta, by i Angarns sn 82, 96
- Ösby, Rö sn 304, 344
- Össeby (Östby), kyrkoruin 21, 23, 24, 25, 27, 29, 30, 32, 34, 38—49
- Össebygarn, kyrkan 3—37, 39, 43, 44, 46, 48, 51, 78, 82, 153, 194, 910, 911, 913, 914
- Östby se Össeby
- Österåker, kyrkan 378
- Österängby, Fasterna sn 364, 371
- Östra Ryd, kyrkan 180, 926
- Övergran, kyrkan 196, 716
- Över-Järna (Sö), kyrkan 263, 266
- Överselö (Sö), kyrkan 294

SAKREGISTER

Siffror med * beteckna avbildning

- Abrahams offer 820
Absid 505
Absidssockel 505, *511, *512
Adam, dödskalle 253
Adam och Eva, syndafallet 322, *329, 330, 820
Akvarell 769, *893
Allegori över kristendomen och judendomen 253
Alphæus 166
Altaranordning *654, 922
Altarbord 63, 90, 123, 164, 197, 395, *598, 654, 912
Altarbrun 174, 228, 406, 485, 559, 847, 848, *849
Altardekoration, ritning till *397
Altarduk 350, 847
Altare 16, 124, 237, 250, 330, 394, 425, 462, 528, 598, 654, 655, 741, 824, 895
 bönealtare 704
 sidoaltare 896
Altarkläde 46, 384, 386, 847, 936
Altarkrucifix 528, 826
Altarnisch 339, 522, *524, 932
Altarpall 197
Altarring 16, 63, 90, 197, 250, 330, 395, 462, 598, 654, 740, 824, 895, *897, 912, 926, 932
Altarskiva 250, 824
Altarskåp *18—*19, *63—64, *65, *164—*165, 198, *256, *259, 260, *332, 370, 380, 382, 464—*465, *466—*467, *468, *471, *530—*536, 601—603, *604, 606, *631, 826, 895, 911, 912, 918, 926, 931
Altartavla 91, 252, *255, 258, 332, 368, 369, 379—380, 382, 394—395, *396, *654—655
Altaruppsats (altarprydnad) 44—*45, 63, 90, 123, *163—164, 197—198, *199, 250, *251, *255, 256—258, 260, 330, 382, *461, 462, *463, 464, 528, *529, 598, *599, *600, *601, 740, 741, 824, 825, 921, 926, 936
Ambrosius, kyrkofader 816
Ampel 843
S Andreas, aposteln 133, 158, 198, 226, 232, 239, 248, *267, 353, 406, *465, *469—*470, 810, 926
Andreas kors 232, 239
- S Anna själv tredje 323, 327, 380, 396, 397, *399, *465, *469, 820, 931
Antependium 27, 70, 132, 135, *141, 208, *209, 285—286, 350, 406, 485, 559, 665, 761, 846, *847, 848, 934, 935
S Antonius 64, *65
Anvåpen *421, *489, 490, 491, 928, 931, 934
Apostlar (se även under resp namn) 248, 352, 472, *474, 534, 602, 603
Aram och Booz se Kristi förfäder
S Augustinus, kyrkofader 816
- S Barbara 248, 408, 820
Bardisan 290—291
Bartolomeus, aposteln 159, 160, 248, 406, *531, 534, *536, 812
Bautasten 572
Begravningsfana *290, *903, 904, 928
Begravningskapell 108, 680, 920, 930
Begravningsredskap (mullåda och spade) 772, 854—856, *857
Begravningsköld *902, *903, 904
Begravningsvapen *27, *29, 30—31, 48, 74, 76, *77, *139, *140, *141, 178—179, *180, *213, 214, 288, *289, *353, 355—356, 382, 385, 416, 418—419, *420, *421, *422, *488, 490, 770, 850—851, 912, 918, 928, 931, 932, *933
Beslag 8, 13, 33, 57, 76, 87, 180—181, *239, 310, *315, *317, *455, *583, 624, 668, *691—692, 693—694, 771—772, *775, 787, *793, 801, 853—854, *855
Bibel se Böcker
S Birgitta 18, *63, 133, *137, 248, 250, *253, 260, 323, 327, 435, 456, 458, 472, *474—*475, 490, 492, 602 (?), 906, 934
Biskop, helig 198, 327, *465, *468, *470, *531, 534, 720, 918
Björnhud 371
Blindering 6, 57, 189, 232, *234, *235, *236, *237, *443, 457, 578, 645, *651, *686, 707—708
Bock med sköld och svärd 730, *736
Bogårdsmur *4, 5, 39, 52, 82, 106, 107, 148, 187,

- 226, 227, 228, 304, 317, 364, 387, 388, 502, 503,
573, 574, 636, 676, 782, 870, 918, 920, 932
- Bokdyna (-pall) 98, 210, 211, 339
- Bokstol (pulpet) 316, 340, 477, 897
- Bomärke 100, 912
- Bord 101, 181, 214, 492, 564, 624, 771, 855
- Boten, sakramentet 246—*247
- Brakteat 905
- Brudbänk 101, 170
- Brudkammare 914
- Brudkrona 46, 207, 280, *347, 348, 404, 482, 554,
555, 621, 756, *841, 842
- Brudpäll 354, 847, 848
- Brudskrud *347, 348, 384, 385
- Brunn se Offerbrunn
- Bård (av mönstrat siden) *722, *723, 724, 726,
847, 848, *851
- Bårhus 188, 388, 932
- Bårtäcke, 922, 936
- Bägare 404, 621, 664, 756, 928
- Bänkar se även Brud-, Herrskaps-, Klockar-,
Kor-, Nattvards- och Prästbänk 544, 932
- Bänkinredning *15, 20, 44, 66, 94, 124, 204, 270,
272, 340, 370, 382, 398, 425, 476, 477, *479, 542,
614, 616, *656, *657, 746, 827, 828, *829, 830,
900, 914
- Böcker 48, 140, 141, *142, 181, 182, 214, *215,
215, 292, 492, 625
- biblar 33, 101, 141, 292, 356, 423, 492, 625,
*627, 668, 769, 853, 935
- Bödlar 712—713 (*Pl IV: b), 722
- Christophorus *593, 595
- S Clara (?) 730
- Clipeus (ryggsköld) till korkåpa 406, *408, 409
- David och Goliat 812
- De tacksamma döda *324, *325, *326, 327, 329
- De tre levande och de tre döda 730, *736, *737
- Djävul 246, 730, *734
- bågsjutande 820
- kärnar smör *823
- Dopdräkt 371, 410, *412
- Dopfat 21, 94, 276, 341, 382, 383, 549, 661, 837,
932, 937
- Dopfunt 21, *23, 44, 66, *93, 94, 122, *125, 126,
172, *173, *205, *274, 275, 276, *341, 370, 382,
398, 400, *401, 478, 548, *549, *614, 618, *C59,
660, 661, *833, 836, 897
- skaft 748, *749, 914, 916, 918, 931, 932
- Dopfuntsfot 21, *24
- Dopkapell 122
- Dopskål 21, 44, 66, 94, 126, *127, 172, 205, *275,
276, 341, 370, *371, 382, 401, 618, 661, 748, 936
- Dopstall *274, 276, 549, 748, 836, 837
- S Dorotea 18, 406, *409
- Dorsal (dorsale) 539
- Dra gränja (tävlingslek), kalkmålning 726, *731
- Drake *596, 597, 814, *818
- Draperimålning *588, 914, 936
- Dropphål 514, 583
- Döden 730, *735
- Dörr 7, 8, 12, 13, 42, 54, 56, 57, 85, 87, 88, 116,
152, 191, 227, 233, 237, 238, *240, 310, *315,
316, 320, 368, 446, 447, *455, 515, 580, *583,
643, *691, *692, 693, 694, 695, 787, 790, *793,
795, 801, 926, 930, 937
- Dörring 310, *315
- Eleve (Elind) 164, 165, 166
- Elias himmelfärd 814
- S Elisabet av Türingen 406
- Elisabet, Johannes Döparens moder 164, 165
och Maria 246
- Emerentia 166
- Epitafium 416, *418, *422
- S Erik *322, 327, *337, 338, 610, 676, 814
- S Eskil *332, 930
- Esmeria (Hismeria) 164
- Evangelister se resp namn
- Evangelistsymboler 260, *261, 262, 263, 276, 327,
535, 536, *537, *539, 716, 724, *728, 820
- Evas skapelse se även Adam och Eva 820
- Fattigbössa se Fattigstock
- Fattigstock *490, 492, 565, *678, *679, 681, 898,
899, *902
- S Filippus, apostel 159, 198, 248, *531, 534, *536,
*537, 812
- Flykten till Egypten 248
- Flöjel (Vind-) 6, 83, 643, *694, 695
- S Franciscus stigmatiseras 730
- Fönster 6, *7, 8, *10, *11, 15, 41, *43, 54, 56, 84,
85, 87, 115, 119, 120, 151, 189, 191, 232, 233,
236, *308, 309, 313, 316—317, 366, 368, 374,

- 378, 389, 442, 443, 446, *449, *450, *451, 508, 509, 515—516, 579, 580—582, *585, 586, 638—639, *642, *645, 685—687, *707, 785—786, 795, 878, 920, 932, 937
- Förlorade sonen 730, 733, *735, *738
- Gavel** *317, 318—319
- Gavelröste 7, 42, 53, 57, 60, 85, *151, 152, 156, 189, 196, 232, *234, *235, *236, *237, 238, 239, 310, 313, 453, 457, 508, *514, *515, *577, 578, *648
- Genier, kvinnliga 252, 740
- S Gertrud 603, 820
- Gideon och ullskinnet 816, *817
- Gillestuga 577
- Gjutarmärke *491, 493
- Glasmålning 6, 54, 160, *161, 163, 189, 316—317, 446, *448, 786, 932
- Glugg 85, 88, 152, 706, *789, 796, 806, *814, 836, 878
- ljugglugg 112, *113, 517, 885, 886, *887
- Golv 7, 8, 13, 42, 54, 85, 120, 152, 156, 189, 191, 235, 236, 239, 310, 312, 389, 392, 447, 448, 514, 583, 585, 644, 698, 699, 794, 882, 883, *890, 912, 926
- Gravhus 680, *685
- Gravhäll (-sten) 15, *27, 28—30, 43, 46, 48, 72, *99, 100, 101, 102, 138, 139, 176, *177, 212, 213, 214, 288, 355, 385, 410, 412, 413, *414, *415, 416, *417, *418, 489, 490, 562, 563, 624, *625, 667, 850, *852, *853, *921, 922
- Gravkammare 378, 379, 459
- Gravkor 120, 121, 122, *223, *227, 228, 232, 238, 306, *307, 379, 680, 922, *923
- Gravkors 680, *685
- Gravkällare 798, 799
- Gravmonument 74, *75, 385, 916, *917
- Gravskrank 272, *273
- Gravtumba 228, 385
- Gravvalv 378, 699, 925, 934
- Gregorii mässa *165, 166, 327
- S Gregorius, kyrkofader 246, *817, 818
- Grip (krönt), kalkmålning 724
- Gud Fader *63, 252, 327
- Guds lamm (Agnus Dei) 23, 250, 553
- med korsfana 339, *751
- Gudsöga 287, 826
- Gårdskyrka 636, 875
- S Göran 201, *267, 268, *530, 534, 730, 814, *815, 926
- S **Hadrianus** 465—466, *471
- Hagioskop 878, 879, 880
- Handklocka se även Primklocka, Sanctusklocka 143
- Harpolekare 724
- Hattkräkla 854, *855
- Hedengranstavlör 32, 48, 180, 492, *560, 563—564
- S Helena 168
- Helgon (se även resp namn) 248, 406, *530, 531, 532, 583, *609, 610, 730
- Helgonbilder, medeltida *252, *253, *260, *609
- Helige Andes duva 54, *63, 197, 252, 253, 338, 339, 824
- S Henrik, helig biskop 198
- Herrskapsbänk 659, 900
- S Hieronymus, kyrkofader 246, *817
- Himerius 166
- Hoppet (Esperantia) 476, *477, 528, *529, 740, 824
- Håv (kollekt-) 27, 71, *98, 134, 174, 288, 354, 355, 410, 487, *559, 561, 562, 624, 666, 766, 767, 848, 937
- Hörnsten *510
- Innertak av trä 10, 54, 57, *86, 88, 89, 116, 696, *697, *698, 798
- Invigningskors se Konsekrationskors
- S **Jakob d ä**, apostel 44, *63, 64, 158, 164, 198, *531, 534, 811
- S **Jakob d y**, apostel 158, 164, 198, 812
- Jakobs dröm 820
- Jehovahsol 27, 70, 98, 132, 197, 394, 464, 528, *529, 542, 666, 740, 744, 824
- Joachim 166
- S Johannes, aposteln 158, 198, 250, *252, 260, 263, 327, *328, 463, *530, *533, 602, 603, 810, *822
- Johannes Döparen 44, 165
- S Johannes, evangelisten 164, 269, 327, *328, 350, 406, 820
- Jona, profeten 818, 820
- Josef 166
- Josef av Arimatea, rådsherre 720
- Judas Taddeus, apostel 158, *530, 534, 812
- Kakaltare** se Maltaltare

- Kakelugn *389
 Kalendarium 918, 919, 920
 Kalk (nattvardskärl) 21, 44, 46, 66, 94, *123, 126, 172, 205, 276, 277, *278, *306, 341, 342, *343, 344, 370, 383, 401, *402, *403, 478, 480, *481, 549, *550, 555, *615, 618, 619, *660, 662, 748, 749, *750, 751, *834, *837, 838, 902, 914, 936, 937
 Kalkkläde 27, 71, 98, 132, 174, 209, *210, *211, 286, 288, 350, 352, 355, 406, 486, *487, *556, *557, 559, 560, 623, 665, 666, 761, 762, 763, 764, *768, *769, 848, 916, 918, *919, 922, 935, 936
 Kalkmålningar 7, *13, 14, 15, 61, 62, *156, *157, 158, *159, 160, 235, 239, 242, *243, *244, *245, 246, *247, 248, *249, 316, 320, *321—*329, 330, 449, *453, *461, 462, 526, *527, 585, *588—*593, 595, *596, *597, 650, 651, *652, *653, *709, *712—713 (Pl. *I—IV), 713—717, *719, 720, *721—*723, *725, 726, *727—*729, 730, *731—*739, *741, 806, *807, 808—810, *811, 812, *813—*819, 820, *821—*823, *910, *911, 912, *915, 937
 Kandelaber 96, 173—174, *175, 664, *666
 Kanna se Vinkanna
 Karlung, lokalhelgon i Roslagen 868—870, 896, *899
 Kartusch 916, *917, 927
 S Katarina av Alexandria 248, 406, *409, *531, 534, 814, *815
 Kentaur, lutspelande, kalkmålning 823
 Kista 33, 76, 101, 140, 180—181, 214, 292, 356, 371, 492, 624, 668, 771—772, *775, 853—854, *855, 936
 Klocka (ring-) 33—35, 48, 76, 78, 102, 142—143, 182, 215—216, 228, 292—294, *295, 296, 356—357, 372, 385—386, 423, 425, 438, *491, 493, 565, 625—626, *628, *629, 668, 772, 774, 856—857, *905, 906, 930, 936
 Klockarbänk 164
 Klockarhus (klockarstuga) 150, 573
 Klockstapel *5, *6, 40, *50, *52, 53, *83, 108—109, 150, 187, *188, *223, *226, 227, 228, *305, *306, 365, *373, 374, 385, 424, *425, *435, *437, 438, 503, *573, 574—575, 576, *637, 638, *681, 682, *683, 783, *784, *785, 872, 922
 Klämtningshål 638, 682
 Knäfallet 197
 Kollektkista 101
 Kolonnettbas 885, *887
 Konfirmationen, sakramentet *243, 246, *247
 Konsekrationskors *243, 246, 248, *328, 330, *453, 462, *590, 595, 597, 644, 651, *652, *653, 730, 911, 912
 Konsoler 7, *13
 Konungar, Tre se De tre levande och de tre döda
 Kor 10, 115, 118, 316—318, 375, 378, 700—702
 Korbänk 830
 Korkåpa 133, *135, 136, *137, *284, *285, 286, 384, 406, *407, *408, *409, 847
 Kors se även Altarprydnad, Altarskåp, Altaruppsats, Triumfkrucifix *7, 8, 926
 Korskrank 170, 204, *271, 272, 340, 382, 542—544, *546, *547, *612, 614, 826
 Kristi brud 820
 Kristi grav 64, se även påskgrav
 förfäder *817, 818, 820
 himmelfärdsdag, ceremonier på 696, 706, 734
 vapensköld *822
 Kristus 126, *127, 141, 248, 252, 263, 320, 330, 334, 824
 avklädes 730, *733
 döpes 126, *127, 246, 248, 406, *408, *589, 595
 Ecce Homo 168
 flykten till Egypten 248
 frambärande i templet 246
 födelsen 44, 248, *249, 292, 816
 Getsemane 129, 292, 394, *395, 463, 821
 gisslingen 768
 gravläggningen 821
 herdarnas tillbedjan 254
 himmelfärden 528, *529, 734, *741
 i dödsriket *329, 330, 812, 822
 i Emaus 379, 740
 inför Pilatus 723, 724, 822
 in limbis se i dödsriket
 intåget i Jerusalem 732
 judaskysen 823
 konungarnas tillbedjan *30, 32, 48, 168, 248, *355, 356
 korsbärandet 127, 821
 korsfästelsen 532, 533, 667, 712—713 (Pl *I), 715, 718, 786, 820
 korsnedtagningen 292, *293, *712, 713, *714, 715, 719, 720, 768
 kvinnorna vid graven 712—713 (Pl *III), 714,

- 715, 720
lidande 48, 369
med gloria och kors 248, 730
nattvarden 44, 168, 197, 246, 252, 330, *354, 356, 462, *654, 655, 732, 824, 826
och de visa och de fåvitska jungfrurna *816, 817
och Maria Magdalena 734
pingstundret 734
pinoredskap 44, 129, 133, 810, *822, 823
på Golgata 44, *45, 76
på korset 92, 132, 141, 252—254, *255, 292, 327, *328, *530
som smärtornas man *243, 246
som världsdomare 327
två lärjungarnas fötter 732
uppståndelsen 44, 127, 356, 786
- Kristoffer se Christophorus
- Krucifix se även Altar-, Processions- och Triumfkrucifix 16, 18, 63, 90, 91, 250, 263, *264, 339, *367, 369, 380, 395, 396, 470, *476, 598, *599, 610, 655, 742, 744, 896, 918, 926, 931, 938
- Kungatal 292, 356, 423, 492, 563, 667, 769, 853
- Kunskapens träd se Adam och Eva, syndafallet
- Kvaderristning se Ristningar
- Kyrkofäder (se även resp namn) 246
- Kyrkogård 226, 304, 364, 373, 387, *388, 424, 425, *435, 436, 572, 636, 637, 676, 782, 870, 922, 932
- Kyrkogårdsgrind 5, 40, 83, *108, 148, 187, 227, 304, 305, 386, 502, 574, 678, 679, 680
- Kyrkogårdsingång 5, 83, *108, 148, 187, 227, 304, 388, 437, 439, 574, 637, 676, 677, 678, 679, 680, 782, 870, 916
- Kyrkogårdsmur se Bogårdsmur
- Kyrkohärbärke 108, 150
- Kyrkstall 388, 682
- Kyrkstock (straffstock) 772
- Kyrktupp 932
- Kyrkvaktarkäpp (kyrkstöt) 850
- Kyrkvaktarrock 99, 135, 410, *411, 562, 666, 849
- Kyrkvall 108, 186, 782, 932
- Kärleken (Caritas) 740
- Lasarus 918
- S Laurentius (S Lars) 19, 133, *137, 248, *258, 260, 269, *332, 380, 502, 676, 724, *903, 904
- Likkällare 784
- Ljudglugg se Glugg
- Ljudtak 66, *68
- Ljusarm 25, 46, 70, 96, 172, 208, 282, 350, 404, *554, 557, *621, 622, 757, 843, 844, 903
- Ljushållare 208, 846
- Ljuskrona 24, 25, 46, 70, 95, 130, *131, *132, 172, 208, 280, *281, 282, *348, *349, 350, 370, 383, 404, 482, *483, 484, *529, 555, 556, 557, *620, 622, *647, 664, *665, 756, *759, 842, 843, 844, 903, 912, *914
- Ljusplåt 25, 131, 173, 208, 282, 350, *484, *621, 622, 757, *760
- Ljusredskap se även Ampel, Kandelaber, Ljusarm, Ljushållare, Ljuskrona, Ljusplåt, Ljustake, Ljusstav
- Ljustake 26, 70, *95, 96, *130, 131, 132, 173, 208, 282, *283, 284, 285, 350, 370, 383, *395, *404, *405, 484, *485, *486, *554, *555, 557, 558, 623, 664, 758, 760, *761, *762, *763, *764, *765, *766, *767, 844, *845, 846, 903, 936
- Ljusstav *268, 269, 383, 655
- Longinus 718, 918
- S Lucia 408
- Lukas, evangelisten 269, *819, 820
- Lyckohjulet 820, *821
- Lykta 26, 98, 623, 665, 843
- Lyster (luster) 664, *666
- Lås 13, 33, 88, 191, 460
- Läktare 15, 20, 44, 66, 94, 124, 125, 170, *203, 204, 274, 275, 341, 368, 369, 398, 478, 544, 545, 617, 618, 658, 659, 748, *831, 832, 833, 835, 836, 900, 926, *929, 932
kungsläktare 545
- Länknappar (skjortknappar) *619, 621
- Löphål för klocksträngar 696
- Madonnan se Maria
- S Margareta *252, 260, 406, *531, 534, *535
- Maria *20, 126, 201, 263, *265, 334, *335, 602, 603, 896, 897, 930, 935
bebådelsen 19, 198, 246, 813, *814, 816
de tre Mariorna 276, 712—713 (Pl *III), 714, 720
kröning 19, 198, 320, 322, 329
med barnet *63, 164, 248, 263, *265, 281, 292, *294, 316, 334, *335, 380, 536, 537, 539, *540, 608, *609
med den döde Kristus 19, 380, 464, *465, *466
och Elisabet 246, 813, *814
och Johannes 250, *252, 260, 296, 463, *822

- och Josef 248
 som Ecclesia 718
 sörjande 250, *253, 260, *263, 463, *530, *532,
 533, 534, 602, 714, 720, 846, *847, 926, 929, 930
 vid Kristi grav 276
 Mariaaltare 16, 124
 Maria Kleophas 164
 S Maria Magdalena 18, 168, 248, *266, 267, 292,
 408, 463, 602, 603, 734, 918
 Maria Salome 164
 Markus, evangelisten 269, *819, 820
 S Martin 168, 382
 Maltaltare (Kakaltare, Ostaltare) 16, 258, 462,
 528, 532, 722, 742, 826
 Matta 354, 562, 666, 767, 768, 937
 Matteus, evangelisten 160, 198, 269, 406, 812, 820
 Mattias, aposteln 160, 198, 572, 812
 Mezzotintogravyr 141
 S Mikael 534, 539, *541, 868
 Minneshall 379, 385
 Minnestavla 76, 492
 Mjölkhare *823
 Monstrans 279, 344, 480, 554
 Moses 44
 med lagens tavlor 253, 254, *255, 726
 vid den brinnande busken 726, 816
 Muralmålning se Kalkmålning
 Musikanter, kalkmålning 730, *738
 Mynt (fyrk) 905
 Målkärl 129
 Män med rep, kalkmålning 739
 Mässhake 27, 46, 70, *73, *97, 98, 132, *133, 134,
 174, 210, 286, *287, *350, *351, *352, 353, 354,
 355, 368, 370, 371, 384, 386, 410, *411, 486, 487,
 *558, 560, 561, *623, 624, 655, 666, 848, 918,
 928, 931, 935
 Mässkjorta (mässesärk) 384, 935
 Möbler 292, 338, 356, 492, 564, 624, 853, *854
- Namnplåtar 770, *771
 Nattvarden, sakramentet (se även Kristus) 246
 Nattvardsbänk 170
 Nattvardskärl se även Kalk, Paten, Oblatask,
 Vinkanna, Sockenbudstyg
 Nikodemus, rådsherre 714, 720
 S Nikolaus 126, 133, 248, 332, *531, 534, *719, 720,
 *721, 722, 930
- Nisch 7, 8, *10, 42, 56, 57, 87, 152, 250, 316, 514,
 522, *582, 583, 823, 926
 Noak 253, 726, *731, *732
 Nummertavla 20, 21, *22, 66, 69, 94, 124, 169,
 201, 272, 340, 398, 478, *479, 544, *568, *613,
 616, 656, 657, *745, 746, 830
 Nyckel *775, 787, *793, 930
 Nyckelskylt 238, 310, *315, 317, *691, 693, 801
 Nådastolen 246, 312, 320, 322, 327, 338, *339, 602,
 603
- Oblatask 23, 46, 66, *94, 127, *128, *129, 172,
 207, 278, 279, 280, *346, 348, *369, 370, 383,
 401, *403, 480, 482, *552, 553, *617, 620, *662,
 752, *754, 839, *840, 902, 914, 916
 Oblatjärn 860, 937
 och stans *563, 564
 Offerbrunn 883, 884, *891
 Officersbricka (ringkrage) 356, *357
 Oljekar 480, 554
 Oljemålning se även Porträtt *30, 32, 44, *45, 48,
 76, 92, 141, *163, 164, 168, 197, 250, 252, 253,
 *255, 292, *293, *294, 330, *354, *355, 356,
 *394, 395, 463, 528, *529, *654, 655, 768, 769,
 824
 S Olof 19, 158, 198, 303, 315, *323, 327, 334, 335,
 *336, 338, 539, 610, 676, 814, 930
 Orgel 20, 66, 94, 124, 125, 170, *171, 204, 272,
 274, *340, 341, 354, 372, 398, 425, 478, 617, 657,
 658, 746, *747, 831, *832, 900, 926
 Ostaltare se Maltaltare
- Paten 24, 44, 94, *123, 126, 172, 206, *207, 276,
 *279, *343, 344, 345, 370, 383, 401, 480, 549,
 *550, *615, 619, *660, 662, *751, *835, 837,
 838, 902, 914, 936
 S Paulus, aposteln 18, 44, 158, 160, 198, 248, 408,
 *409, *530, *533, 602
 Paxtavla 555
 Pelikanen (offervilja) 44
 Peshguir 209, *920, 922
 S Petrus, aposteln 18, *157, 158, 198, 248, 253,
 254, *255, 327, 408, *409, *465, *468, *530,
 *532, 533, 810, *822, 823
 Pietà *18, *19, 464, *465, *467
 Pilgrimsmärke 906, *909
 Piscina 250, 883, 884
 Pliktball *564, 565, 624, 772

- Portal 7, 8, *11, *12, 15, *42, 43, 54, 57, *58, 85, *87, 115, *116, *150, 152, 189, 191, 232, 233, 236, 237, 238, 310, 313, *314, 316, 320, 366, 374, 388, 446, 447, *453, *454, 456, 457, 510, 511, *513, *526, 580, *642, *643, *650, 687, *690, *692, *693, 694, 708, 786, 787, *790, *791, 795, 800, 880, *882, *883, 924, *925, 933
- Portring 8, *12, 191, 801
- Porträtt *31, 32, 46, 179, *181, 491, 852, 924
- Porträttmedaljong 228, 307, 492, 922, *924
- Predella 260
- Predikstol *14, 19, 20, 44, *47, 64, *68, 90, *92, 93, 124, 168, *169, *202, *203, 204, *241, 256, *259, 260, 269, 270, 271, 272, 339, 340, 350, 368, 369, 370, 382, 398, *400, 425, 472, 475, 476, *477, 542, *543, 610, *611, 612, 613, *649, 655, 656, *701, *743, 744, 746, *825, 826, 827, 899, 900, 914, 926, *927, 932, 936
- Prestav 491
- Primklocka se Sanctusklocka
- Prinsessa, helig, kalkmålning 820
- Processionsfana 212, 371
- Processionskrucifix *166, 168, *262, 263, *264, 472, 473, 926
- Profet *259, 260
- Prästbänk 164, 477
- Prästvigningen, sakramentet *243, 246
- Putto 131, 178, 197, *199, *600, *601, *662
- Pyramid 542, 544, *547
- Pyxid 207
- Påskgrav 706
- Refill 713**
- Relikskrin 868, 896, *899
- Remstykke 86, 88, 152
- Ringare, kalkmålning 696, 724, *728
- Ristningar 514, *521, 880, *884, *885, *886, 892
- Ruminskrift 110, *112, *921
- Runsten *13, 28, 46, 72, 99, 100, 110, 111, 135, 136, 151, 174, 176, *212, 213, 238, 288, *453, 489, 562, 624, 666, 667, 770, 850, 903, 916, 918, 919
- Räv, bågskjutande, kalkmålning 730
- Rökelsekar 26, 46, *130, 208, 842, *843
- Röklin 72, 134, 488, 916
- Sakramenten, de sju katolska 246, *247, 253, 926
- Sakramenthus 897, 898, *901
- Sakramentskåp *33, *34, *269
- Sakristia *8, *9, 10, 42, 56, 87, 116, 118, 152, 191, 236, 237, 239, 307, 314, 316, 317, 319, 320, 375, 379, 389, 425, 439, *441, 442, 455, 456, 460, 514, 515, *523, 577, *584, *585, 586, 638, 644, 645, 702, 704, 794, 795, 796, 797, 798, 874, 892, 926
- Sanctusklocka (skrifteklocka) 35, 48, 78, 182, 856
- Sarkofag 228
- Schatull 181
- S Sebastian *63, 64, 380, *592, 595
- Series pastorum 292
- S Sigfrid *63
- Sigill 216, 912
- S Simon, aposteln 158, 198, 812
- Simon Judas 164
- Simson *245, 246, 812
- Sista smörjelsen, sakramentet 246
- Skalle, trollet 327
- Sked 278, 345, *553, 554, *619, 621, 663, 753, 838, 902
- Skrifteklocka se Sanctusklocka
- Skrivsand
dosa 492, *562, 564, 565, 624, 668, *859
påse *860
- Skrudskåp 926
- Skvallerhåll (dropphåll) 453, 696, 801
- Skådebröd 250
- Skålla av mässing 906
- Skåp 140, *561, 564
- Skärp (cingulum) 666
- Sockenbudskalk se Sockenbudstyg
- Sockenbudstyg 23, 24, *25, *26, 46, 69, 70, *71, 94, 126, 127, 172, 207, 276, 278, *345, 370, 402, *403, 480, 554, *618, 621, *663, 753, *757, 840, 841, 902, 912
- Sockenmagasin 682, 782
- Sockensigill 853, *863
- Solvisare (solur) 100, 101, 680
- Sorgfana 32
- Sparbössa *858, 859
- Spegel 181, 292
- S Stefanus, diakonen *337, 338, *531, 534, *535, 726
- Stefaton 719
- Stiglucka 5, 40, 52, 83, 108, 148, 150, 187, 227, 304, 305, 364, 374, 437, 439, 502, 503, 574, *635, 637, *673, 677—680, 870
- Stocklås 238, 310, 316, 515, 580
- Stol 33, 140, 181, 423, 492, 624, *667, 668, 771, *773, 937

- Stola 410, 766, 935
 Straffstock 214, 356, 624, 625, *626, 772
 Strid mellan lansbeväpnade knektar, kalkmålning 820
 Stridshammare *904, 905
 S Sylvester (Silvester) 126
 Syndafallet se Adam och Eva
 Säckpipblåsare (?) 730, *738
- Tak se Innertak och Yttertak
 Takryttare 366, 378, 695
 Takstol 8, 10, 86, 87, 88, 116, 122, 190, 196, *231, 234, 310, *441, 453, 454, 459, 511, 512, 513, 514, 582, 583, 695, 793, 794, *799
- Tal se Kungatal
 Tennfat 661, 662
 Textilier (försvunna eller försålda) 71, 72, 134, 135, 174, 211, 212, 354, 355, 370, 371, 384
 Timglas 20, *21, 44, 66, *69, 93, 124, 170, 204, 270, 340, 398, 476, *612, 613, 656, 746, 827
 Timglasstativ 542, *545
 Tjald 713
 S Tomas, aposteln *159, 160, 198, 248, *531, 534, 811
 Torn 111—114, 155, 388, 391, 516, 517, 518, 519, 522—524, 577, 578, *579, 586, *587, 588—590, 884—886, *887
 Trabes 752, 934
 Trappa 704, 705
 Triumfbåge 7, 10, 441, 590, 608, 612, 699, 700, *708, *709, 874, *877, 911
 Triumfkrucifix *16, *17, 18, 64, *67, *90, *91, 92, 167, 168, 198, 200, 201, *204, 260, *261, 262, 330, 332, *333, 380, *381, 382, 396, 470, *472, 534, 535, 536, *538, 539, 602, *605, 606, *607, *608, 742, 896, 911, 913, 918, 929, 931, 938
- Trollhare se Mjölkhare
 Tron (Fides) 528, 529, 824
 Träskulptur se även Altarprydnad, Altarskåp, Helgonbilder, Triumfkrucifix 20, 44, *256, *257, *258, *259, 260, *261, *262, *263, *264, *265, *266, *267, *268, 320, *331, *332, *333, 334, *335, *336, *337, 338, *339, *367, 380, *381, 396, 397, *399, 470, *472, *473, *474, *475, *476, 528, *530—*541, *598—601, *603, *604, 606, 746, 926
- Tumba 74, *75, 228, 306, 385, 410, *414, *415
 Tärningspel, kalkmålning 731
- S Ursulas färd, kalkmålning 813, *814
- Valv 316, 375, *445, 453, 643, 644, 696, 790, 792—794, *796, *797
 kryssvalv 237, 238, 316, 389, 513, 514, 583, 704
 ribbvalv 643, 644, 708
 stjärnvalv *230, 234, 312, 449, 452, *457, *512, *518, 644, 790, 880, 881
 tunnvalv 389, 696, 702
- Valvbricka 338, *339
- Vapen se även Begravningsvapen 228, 246, 274, 276, 317, 339, 340, *343, 384, 401, 404, 412, *414, *415, *418, *419, *423, 446, *448, 478, *658, *725, 761, *807, 808, 816, 850, *902, 912, 916, *917, 918, 926, 927, 931
- Vapenhus *9, *11, 13, *43, 57, 87, 118, 152, 153, 191, 196, 232, 237, 238, 239, *240, 307, 308, *313, 316, 319, 374, 375, 379, 439, 458, *459, 522, *525, 577, 578, 586, 638, 645, 646, *651, 707—709, 799, 800, 801, 874, 892, 924, 925, 926
- Vapentavla 416, *419
- S Veronica 168, 813, *814
- Vimperg 895, *898
- Vinbehållare 24, *26, 95, *128, 129
- Vindfång 233
- Vindskida 8, 87, 233, 932
- Vinflaska 24, 95, 482, 663, 664
- Vinkanna 23, 24, 46, 68, *71, 127, *128, 172, 206, 278, *280, 345, 346, 370, 402, *406, 480, 482, 549, *550, *551, 552, 533, *616, 619, 620, 662, 751, 752, 838, *839, 902, 927, 930
- Vinkällare 704, 926
- Votivskepp 33, 181, *291, 356, 772, 854, 928
- Vägbom 681
- Värja *488, 491
- Yttersta domen *321, 322, 323, 327
- Yttertak 8, 42, 56, 57, 58, 87, 119, 122, 152, 156, 191, 233, 310, 320, 378, 442, 459, 511, 582, 643, 695, 790, 880, 932
- Zacharias, Johannes Döparens fader 166
- Äktenskapet, sakramentet 246
- Änglahuvud 252, 269, 280, 292, 339
- Änglar 44, 129, 133, 197, 198, *199, 242, 245, *246, 248, 252, 253, *268, 269, *273, 280, 292, 327, *329, 330, 394, 464, 528, *529, 810, 816, 818, 822
- Öppen spis 237
- Öppning se glugg

PERSONREGISTER

Siffror med * beteckna avbildning

(s d) = se denna eller denne

- ADLERBERG, SARA ANDRIETTA, g m JOHAN LINDERSTEDT (s d) 34
ADLERSKÖLD, MAGDALENA, g m SVEN AGRICOLA LEIJONMARCK (s d) 434
AFZELIUS, MÄRTA, textilkonstnär 559, 935
AHLÉN, ERLING, guldsmed 937
—J, klockare 846
—M, g m J AHLÉN (s d) 846
AHLQUIST, NILS, kyrkoherde 668
AHLSTED, INGRID (von); inskrift 24
ALBERTUS PICTOR, ALBERT MÅLARE, målare och pärlstickare 134, *135, 242, 320, 595, 596, 808, 809, 810, 812, 846
ALBRECHT, HEDVIG CHARLOTTA, g m FREDRIK LEIJONMARCK (s d) 437
ALE (ALLE), namn på runsten 100, 922
ALMAAS se ELMÉN och ALMAAS
ALMFELT, LORENTZ AXEL FREDRIK, arkitekt, konduktör vid ÖIÅ 434, 462, *463, 478
ALMQUIST, BROR, arkitekt 122, 123, 143
AMUND LAURENTSSON, boktryckare 182
ANDERS ERIKSSON på Ösby, bonde; inskrift på klocka 34
—ERSSON till (i) Grävelstad, rusthållare; gravsten 138
ANDERS ERSSON i Malsta, kyrkovärd; donation 666
—ERSSON i Norr Marjum 798
—HANSSON 836
—JOHANSSON i Morsta (Molsta); donation 66
—LARSSON i Hårsby, smed; donation 319
—MATTSSON i Syninge (1738) 564
—MATTSSON i Igelsta (1797) 798
—MÄRT(EN)SSON i Norra Nånö, kyrkovärd 684
—PEDERSSON i Gudby 150
—PERSSON i Malmlund, torpare 226
ANDERSSON i Ticksta 340
ANDERSSON, CARL, i Igelsta 898
—JOHAN, kyrkovärd 564
—K, guldsmed 404
—PETER, kanngjutare 68
ANDOR, stenmästare 110, 116
ANDREAS LAURENTII, kyrkoherde i Vidbo 485
—MICHAELIS se CAMPANIUS
ANDSVAR (ANSUAR), namn på runsten 667
ANJOU, PHILIP JACOB, prost; inskrift på klocka 493; gravsten 489
ANNA till Molnby (Mölneby) se (ROSENSTRÅLE), ANNA ANDERSDOTTER
ANNA AXELSDOTTER se HÄLLEKISÄTTEN
—LARSDOTTER (UR ANNA LARSDOTTER) 306
—MÄNSDOTTER, g m HANS FRISELL (s d); donation 172; gravsten 178
ANREP, CHRISTINA ELISABET, g m GUSTAF GABRIEL APPELLMAN (s d); donation 173
APPELBOM, gravhäll 122
—ANDERS, friherre till Kristineholm, amiral 219; begravningsvapen 139
—OTTO JOHAN (ej OTTO JULIUS se släkttabelle) 219; begravningsvapen 139
APPELMANN, GUSTAF GABRIEL, friherre, general-löjtnant; donation 173
APPELMAN, JOHAN, Kronans inspektör över mått och vikt 752
ARDENSSON (namnet antagligen förvrängt), DOMICIAN, konstnär (Polen?) 371
ARF, NILS, guldsmed (1776—1819) 207, 922
ARFWEDSON, CHARLOTTA ELISABET, g m CASPER WREDE af Elimä (s d) 749
ASCHANEUS, MARTIN (MARTINUS LAURENTII), kyrkoherde, fornforskare 148, 151, 152, 158, 160, 162, 163, 186, 195, 203, 204, 212; donation 170, 214
ASPENÄSÄTTEN, vapen 491
(ASPENÄSÄTTEN), KRISTINA KNUTSDOTTER, g m BIRGER TROLLE (s d) 496
ASPMAN, GUSTAVA, g m CHRISTOFFER HUMBLE (s d); donation 556
ASSUR, namn på runsten 213

BAAZIUS, JOHANNES, d y, ärkebiskop 238, 587
BABEZIN, AUGUSTA MARIA, g m GUSTAF GABRIELSSON OXENSTIERNA AF KORSHOLM OCH WASA (s d) 431
BACKMAN, A M, på Holmen, grosshandlare; donation 204
BALCK, ANDREAS, komminister 367

- BANÉR, vapen 276, 289, 379, 382, 383, 404, 491
 —AXEL, friherre, riksråd 232
 —ANNA GUSTAFSDOTTER, g m GABRIEL BENGTSSON OXENSTIERNA AF KORSHOLM OCH WASA (s d) 362, 378, 386, 426, 428, 429, 430; donation 379, 382, 383, 384, 385, 386, 405, 426, 428, 429; grav 379; inskrift på klocka 386
 —INGEBORG AXELSDOTTER († 1675), friherrinna; g m BENGT HORN AF ÅMINNE (s d) 232, 238, 299; donation 276
 (BANÉR), INGBORG ISAKSDOTTER († 1596/97); g m AXEL MÅNSSON (SILFVERSPARRE; s d) 28; gravsten 29
 —SIGRID ESKILSDOTTER, g m MAGNUS KARLSSON (s d) 496
 BANÉR, SIGRID GUSTAFSDOTTER 362; donation 384
 BARCK, ULRIK, greve, riksråd 299
 BARCKENBOHM, CATHARINA, i Sätuna 506, 508
 BECKMAN & Co, JOH A, klockgjutarefirma 668, 856
 BEHM, HANS, snickarmästare 270
 BENEDICTUS, gravsten, Össeby kyrkoruin 48
 —namn på medeltida gravsten (1400-talet), Rimbo kyrka 288
 —JOHANNIS, kyrkoherde 555
 BENGT TOMASSON, Västra Ryd 66
 BENICK, HANS NILSSON, borgmästare; donation 344, *348, 349
 BENZELIUS, HENRIC, ärkebiskop 628, 681
 —LARS se BENZELSTIERNA
 BENZELSTIERNA, LARS (BENZELIUS, adl), bergsråd, tit landshövding 680; donation 746
 BERCHELT, SIGRID SIMONSDOTTER; g m HANS NILSSON BENICK (s d); donation 344, 349
 BERFELT, JOACHIM VON, rikstygmästare; begravningsvapen 178, *180; gravsten 176
 BERG, HANS CARLSSON, klockgjutare 182, 216
 —JONAS, guldsmed 840, 841
 BERG(EN) ZU KARMEL, Ösel, vapen 139
 BERGE, NILS ARON, konstnär 350, 719, 720
 BERGER, JOHAN se GRIPENBORG
 BERGGREN, BERTIL L, konsthantverkare 549
 BERGHOLTZ, FRANS MAURITZ, klockgjutare 295, 425, 932
 —KRISTIAN GABRIEL MAGNUS, klockgjutare 34
 — & Co, K G, klockgjuteri i Stockholm (1893—1952) 76, 565, 625
 BERGHULT, ELISABET, g m S A LEIJONMARCK (s d) 434
 BERGMAN på Bisslinge 156
 —CHRISTIAN, bruksbokhållare 32
 —HANS HANSSON, rusthållare i Bergby; donation 278
 —HERMAN, konstgjutare 758
 —MARIA, g m CHRISTIAN BERGMAN (s d) 32
 —NILS, i Bergby, kyrkovård; donation 282, 296
 BERGMARK på Veda, rektorskan; donation 98
 BERNEGAU, PETTER, guldsmed *130, 132
 (BESE, äldre ätten), GUNILLA (GUNHILD); g m ERIK TURESSON (BIELKE; s d) 51, 64; begravningsvapen 76; gravsten 72
 (BESE) JOHAN STENSSON till Herrsäter, riksråd, häradshövding 64; begravningsvapen 76
 BIELKE, vapen 289, 418
 (BIELKE), INGBORG, friherrinna; g m KNUT POSSE (s d); donation 70
 —MARGARETA, g m BENGT HORN AF ÅMINNE (s d) 232, 299
 (BIELKE AF ÅKERÖ), ERIK TURESSON 51, 64; begravningsvapen 76
 BIELKENHJELM, MAGNUS (SALAN, adl), assessor; begravningsvapen *27, 30
 BIERMAN, HANS JACOB, klockgjutaremästare 216, 372, 386, 626
 BILLINGSKIÖLD, HANS (JOHANNES; BILLING adl), kammarråd; donation 208, 209, 210, 212
 BIRGER GREGERSSON se (MALSTAÄTTEN)
 —PERSSON se (FINSTAÄTTEN)
 BIRGITTA BIRGERSDOTTER se (FINSTAÄTTEN)
 —GUSTAFSDOTTER (STURE) se (STURE)
 —HENRIKSDOTTER se (SNAKENBORG)
 —JANSSON, g m ANDERS ERSSON (s d); gravsten 138
 Björn, namn på runsten 100, 176
 BLANKENHAGEN, HENRIK, gränsinspektör i Finland 293; inskrift på klocka 293, 294
 BLIX, MARGARETA, g 1 m JOHAN ERIKSSON FURUBOM (s d) 96; 2 PETER OLOFSSON CARLING (s d); donation 95
 BLOM, J P, stenhuggare 155
 BLOMQUIST, JOHAN och A V LINDGREN, orgelbyggeri 340, 678
 BLOMSTEDT, ANNA SOFIA, g m CLAES HORN AF ÅMINNE (s d) 299, 924; donation 287; grav 228
 BLOT-SVEN se SVEN, BLOT-SVEN

- BOBERG, NIKLAS, guldsmed, Stockholm 69
—SVEN, bildhuggare 492
- BOESTADIUS, PETRUS JONÆ, prost 588
- BOHM, NILS PERSSON, snickare 476, 478, 528, 543, 544, 549
- BOMAN, MARGARETA, g m ANDREAS OS.ENGIVS (s d) 32
—PETER, komminister 32
- (BONDE), BIRGITTA TORSDOTTER 868
—SIGRID KARLSDOTTER, g m STAFFAN ULFSSON d y (s d) 904
- BONDE AF BJÖRNÖ, ELEONORA CHARLOTTA, g m VILHELM LUDVIG TAUBE (s d) 600
- BORGENSTIERNAN, CARL, generalmajor; donation 744, 764
- BOSTRÖM, J W, gelbgjutare 404
- BRAHE, vapen (grevligt) 419, *421; ätten 490
(BRAHE) BRITA JOAKIMSDOTTER, g m BIRGER NILSSON GRIP (s d) 296
- BRAHE, JOAKIM 496, 934
—MARGARETA, g m BENGT OXENSTIERNAN AF EKA OCH LINDÖ (s d); donation 278
—PETER, väpnare, häradshövding 496
- BRAHE (danska ätten), vapen 491
(BRAHE, danska ätten), JOHANNA TORKILSDOTTER, g m MAGNUS LAURENSSON (s d) 496
—STEN, danskt riksråd 492
- BRAND, MARGARETA, g m GABRIEL TRENTZ (s d) 532
- BRANDENSTEIN, vapen 176
—REBECCA VON, g m JOACHIM VON BERFELT (s d); gravsten 176
- BRANDT, BERGE, kronofogde, borgmästare; donation 752
—PEDER, gårdsfogde på Stensta 900
- BREDA, CARL FREDRIC VON, professor, målare 924
- BREHMER, VON, vapen *658
—JOHAN VON, friherre, tit landshövding 655; donation 655, 656, 658, 659, 664
- BRENNER, ELIAS, kopparstickare, fornforskare, assessor 838, 937
- BRITA, g m ANDERS LINDBERG (s d) 556
—ADAMSDOTTER, häradshövding i Norr-Nånö; donation 762
—STAFFANSDOTTER; gravhäll 48
- BROLIN, JOHAN, komminister, kyrkoherde 316, 930
- BROMAN, från Vada, bagareälderman; donation 93
- BRUMBERG, JOHAN, klockgjutare, Stockholm 668
- BRUNCRONA, ABRAHAM GUSTAF MATTIAS, kyrkoherde 623
—ANNA AUGUSTA FATIMA; donation 623
- BRUNNELIA, BEATA, g m LARS LYMAN (s d); donation 622
- BRYNJULV, namn på runsten 176
- BUDDENBROCK, MARGARETA, g m JOHAN VON KLINGSPOR (s d) 219; vapen 124
- BUNGE, SVEN, greve, riksråd 357
- BURE, JOHAN (BUREUS, JOHANNES THOMÆ), riksantikvarie 148
—MARIA, g m JOHAN WÄRN SCHÖLD (s d) 552; donation 556, 557
- BURG, LAMPRECHT VON DER, guldsmed 403
- BURMAN, HANS, i Husa, kyrkovärd; inskrift 35
- BÅÅT, vapen 419, *421
- (BÖLJA), ELSA NILSDOTTER, g m MÅNS PERSSON (SILVERSPARRE, s d) 28, 145
- BÖRJE HANSSON i Abrahamsby; donation 383
- CABILJAU, MARGARETA se SLOTS
- CAERS, CONSTANCE, på Torsåker; donation 210
- CÆSARIUS av Heisterbach, tysk cisterciensermunk 329
- CAMERARIA, MARGARETA, g m MARTIN VON CHEMNITZ 219; gravsten 138
- CAMPANIUS, ANDREAS MICHAELIS, kyrkoherde i Björklinge; donation 282
- CARLBERG, JOHAN, † 1855, arkitekt 575, 804
—JOHAN (levde 1862), byggmästare, Stockholm 804
- CARLING, PETER OLOFSSON, rådmann 96; donation 95, 97
- CARLSSON, C J, i Norr Marjum, kyrkovärd 786
—SVEN, konservator 807, 926, 936
- CARLSTEIN, P A, Söderköping 404
- CARLSTRÖM, NILS, säteriägare 456; donation 478; gravsten 490
- CAROLUS, gravsten 48
- CARSBERG, CHRISTINA REGINA, f MYRDAL, g m SIMON CARSBERG (s d); donation 288
- CARSBERG, SIMON, prost 288
- CECILIA MAGNUSDOTTER se (EKAÄTTEN)
- CEDERLUND, C G, instrumentmakare, orgelbyggare 204, 548, 658
- CHEMNITZ, vapen 124, 132
—SOPHIA ANNA VON; g m STAFFAN KLINGSPOR (s d) 219; donation 124, 132

- CLERCK, gravkor 120, 122
 —BEATA JOHANNA; donation 131
 —BRITA CHRISTINA, g m ANDERS APPELBOM (s d) 219; donation 131
 —HANS, friherre, president vid Göta hovrätt; anvapen 139
 —MAGDALENA CATHARINA 219; donation 131
 COLLIN, BENGT, guldsmed 838, 839, 840
 COOPER, BENJAMIN, tenngjutare, London *95, 96
 CRANACH, LUCAS, d y, tysk konstnär 180
 CRONHJELM, AXEL, greve, överste 22
 —EVA CHRISTINA, friherrinna; g 2 m AXEL CRONHJELM 22, 912
 —SALOMON, greve, riksråd; vapen 23
 CRONSTEDT, OTTO SIGFRID (SIGGE), greve, arkitekt 223, 232, 239, 270, 272, 296
 CRUUS, vapen 770
 (CRUUS AF EDEBY), ERIK NILSSON, hövitsman, härads hövding; vapen *725, 770
 CRUUS AF GUDHEM, BARBRÖ, g m GUSTAF GABRIELSSON OXENSTIERNA AF KORSHOLM OCH WASA (s d) 418, 431; donation 384, 410
- DAHL, DAVID, arkitekt, byggnadsråd 90, 94
 —ERNST, dekorationsmålare 223, 235, 242, 248
 DAHLBAUM, ANDERS, kronobefallningsman 460
 DAHLBERGH, ERIC, greve, arkitekt, fältmarskalk, generalguvernör *373, 436, 438, 932
 DAHLSTRÖM, NILS JOHAN (JEAN), snickarmästare 598, 630, 740, 746, 895, 918
 DALÉN, SVEN, konservator 713, 910, 911, 912, 921
 DANT, PETTER ELIÆSON, klockgjutare 774
 DAVID, stenmästare 110, 116
 DE GEER, släkttavla 220; vapen 164, 168, 197, 202
 —CHARLES, tit landshövding; donation 198, 202, 204
 —CHARLES, friherre till Leufsta, hovmarskalk 156; donation 155, 164, 921
 —EMANUEL, brukspatron 216
 —LOUIS, friherre, hovmarskalk; donation 216
 DEGERMAN, HANS, handlande, riksdagsman; donation 23, 46
 DEPPE, WILHELM (HELMER), snickare och bildhuggare på Mörby; donation 383
 DJÄRV, namn på runsten 213
 DOHNA, CHRISTOFFER DELPHICUS VON, greve, fältmarskalk, ambassadör 431
 DOHNOFF, vapen 139
- DOMICIAN se ARDENSSON
 DRAKE, vapen 132
 DRAKE AF TORP OCH HAMRA, JOHAN CHRISTERSSON, överste 219; begravningsvapen 139; donation 132, 133; gravkor 120
 DRENKLER, FIJTH FIJTHSSON, tenngjutare 485, *486
 DRISSEL, ERIC, prost 506, 508; inskrift på klocka 565
 DUFVA, A G, guldsmed 68
 DYCK, ANTHONIS VAN, flamländsk målare 92
- EBBA PEHRSDOTTER, g m ANDERS ERIKSSON (s d); inskrift 34
 ECKHOFF, EMIL, fil dr, antikvarie 806
 EDBERG (HEDBERG), ANDERS, mjölnare, byggmästare vid Finsta kvarn 434, 444, 462, 478, 932, 933
 —CARL 664, *665
 EDENSTRÖM, murare, Norrtälje 710
 EDMAN, HEDVIG ELISABETH, f STRÅLE AF EKNA; g 1 m JOHAN ERIC EDMAN (s d); donation 842—843
 —JOHAN ERIC, kammarråd 843
 EDSTRÖM, PETRUS, komminister 357
 EHRENSTEDT, SAMUEL (RYDELIUS, adl), härads hövding, hovkamrer; epitafium 178, *179; gravsten *177, 178
 EKAÄTTEN, vapen 491
 (EKAÄTTEN), CECILIA MAGNUSDOTTER, g m ERIK JOHANSSON (VASA; s d) 446, 496
 —KARL MAGNUSSON, riddare, riksråd, härads hövding 446, 496
 —MAGNUS KARLSSON, riksråd 496
 EKBERG, JOH FRED, byggmästare 51, 60
 EKEBLAD AF HEDÅKER, vapen 422, *423
 (EKEBLAD AF HEDÅKER), KRISTOFFER ANDERSSON 422
 EKENBERG, klockare (i Husby-Sjuhundra?) 502
 EKENBOM, JOHAN se EKENSTIERNA
 EKENGREN, JONAS, stolmakare, orgelbyggare 125, 171
 EKENSTIERNA, AXEL CARL, livdrabant, kapten; donation 557
 —JOHAN (EKENBOM, adl), kommissarie i Svea hovrätt; donation 662
 EKEROTH, GUSTAF, klockgjutare, Jönköping 626
 EKHOLM, C A, stadsarkitekt 804
 EKLUND, ANDERS, konstnär 528, 529

- EKVALL, ANNA SOPHIA, g m arkitekten JOHAN CARLBERG (s d) 575
- ELAVUS de Samö (ELOF i Sonö) 837
- ELFWENDAHL, murare (?) 686
- ELISABET CLAESDOTTER, g m OLOF PEDERSON (s d); donation 928; gravsten 288
- (LISA) JONSDOTTER, g m OLOF GUSTAFSSON (s d); donation 208; gravsten 213
- ELMÉN och ALMAAS, arkitektfirma 388
- ENANDER, SAMUEL E, arkitekt, konduktör vid ÖIÄ 306, 829, 832
- ENEBOM, hovrättskommissarie; gravsten 100
- ENGBRECHT i Wik, bokhållare; donation 208
- ENGELCRANTZ, Aurora; donation 666
- CLAES OTTO, ryttmästare 666
- LAETITIA, g m BROR OLIVIER MUNCK AF FULKILA (s d); donation 666
- EREANDER, ERICUS, komminister; inskrift 35
- ERIC ERSSON i Ekeby, tolvman; donation 665
- ERICH CLEMETSON SNIDKARL 203, 204
- ERICHSSON i Benhammar; donation 68
- LARSSON i Odenslunda, länsman; donation 172
- ERICK, prost 919
- ERICSSON, klockare (i Husby-Sjuhundra) 502
- ERIK BENGTTSSON i Räfstad 95; gravsten *99, 100
- ERIKSSON i Odenslunda, länsman 172
- ERSSON i Tarf, kyrkovård 710, 741
- GREGERSSON, Kungl silvertygsföreståndare; donation 124, 127, 134
- LARSSON i Granby 366
- MATSSON, byggmästare 190
- MICKELSON i Finnby 238
- MÄRTENSSON i Söderby, donation 622
- NILSSON se (VÄSBYÄTTEN), ERIK NILSSON
- ERIKSSON, E, byggmästare, Stolvreta 805
- E, orgelbyggare, Sundbyberg 125
- ERIKA, donation 34
- GUSTAF W, kyrkovård; donation 34
- J E, kyrkovård 548
- OLOF, kanngjutare 26, 132
- ERNANDER, ERIK, guldsmed 928
- ESKIL MATSSON, boktryckare i Uppsala 182
- EST, namn på runsten 28
- ETIENNE (ESTIENNE) DE BONNEUIL, fransk stenmästare 396, 931
- FAHLBERG, CARL NILSSON, guldsmed 660, 662, 663, 748
- FAHLSTEN, JOHAN, klockgjutare 182
- KRISTINA, f NÄSMAN 216
- FALCK, LARS GÖRANSSON, löjtnant; donation 345
- FALKENBERG, FREDRIK CARL CHRISTIAN, arkitekt 804, 861, 862, 863
- FANT, ERIK JOHAN, arkitekt 695, 711, 776, 777, 778
- FREDRIK, kyrkoherde i Järlåsa; donation 410
- FAST, UNO, kontraktsprost; gravsten 138
- FEIFF, ELISABETH, g m JOHAN HELLEDAY (s d); donation 94, 95
- HENRIK, guldsmed 95
- FELLDIN, LARS, upphandlingskommissarie; donation 839, 840
- FELLENUS, HALVAR, kyrkoherde 668
- FERNER, LARS, kyrkoherde 129
- (FINSTAÄTTEN), BIRGER PERSSON, riddare, lagman 435, 456
- BIRGITTA BIRGERSDOTTER, den heliga 435, 456, 458, 472, *474, *475, 490, 492, 906, *909, 934
- FISCH, JEAN LARSSON, sjöman; donation 844
- FLEMING, ERIK HERMAN, friherre, guldsmed 348
- FLITZ, CATHARINA, g m CARL REHN (s d) 126; donation 126, 132
- FLOBERG, ARVID, guldsmed 553
- FLORANDER (ej FROMANDER, FROLANDER), hovförgyllare i Husby by 292; donation 544
- FLÖRICH, DOROTHEA, donation 172
- HANS, rysstolk 172
- MAGDALENA 172
- FLÖTNER, PETER, tysk konstnär 934
- FOLCKER, GUSTAF, guldsmed 94, 172, 401, 402, *406
- (FOLKUNGAÄTTEN), KARL (DEN DÖVE) BENGTTSSON 869
- KARL ULFSSON 869, 870
- (FOLKUNGAÄTTEN, OÄKTA), GREGERS BENGTTSSON, riddare, riksråd; begravningsvapen 76
- MAGNUS GREGERSSON, riddare, lagman; donation 76
- FORSSMAN, HENRIK, bildhuggare († senast 1777) 528, 740
- NILS HENRIK, snickare, träsnidare (levde 1778) 528, 740, 837, 937
- FRANKENBERG, OLOF PETER, prost 786, 798, 802, 886, 893
- FRANSSON, CARL GUSTAF, prost; donation 846, 848; porträtt 852

- FREDENHEIM, CARL FREDRIK (MENNANDER, adl),
överintendent 389, 390, 833
- FREDRIK I, konung av Sverige 710, 856
- FRISELL, HANS, på Sanda; kungl stallstatsskräddare; gravsten 178
- FRONDIN, ANNA MARIA, g m CARL PEHRSSON PRINTZ (s d); donation 848
- FRONDINUS, ERIK PETRI, prost; gravsten 178
- FROSTE, namn på runsten 176
- FRÖBERG, PETTER, murmästare 437, 500, 504, 509, 525
- FRÖSTEN, namn på runsten 176
- FUCHS VON LEMNITZ, ERNST, sannolikt präst 138, 139
- FULCO, ärkebiskop 918
- FULLUGE, namn på runsten 213
- FURUBOM (-BOHM), JOHAN ERIKSSON, till Räfstad; slottsbokhållare, rådman; donation 95—96
- FÅK, JÖRGEN, arkitekt 787, 796, 798, 805, 861, 862, 863, 932
- FÄRLA, vapen 416, *418
- FÄRNGREN, JOHAN AUGUST, guldsmed 482
- GABRIEL JANSSON i Råby, bonde 366
- GAHN, MÄRTA FREDRIQUE, textilkonstnär 354, 485, 487, 666, 937
- GARDEMEIN, ANNA CATHARINA VON; g m CARL SÖLFFVERBERG (s d) 300; donation 354
- GAWELHOLM, ANDERS, kyrkoherde 628
- GEDNER, ELIAS, kyrkoherde; grav 572, 574, 589
- GEETE, vapen på klocka 78
—ERIK ERIKSSON (TRANEVARDIUS, adl), vicepresident i Åbo hovrätt 22, 29, 78
—JAKOB ERIKSSON, till Svistad 23; gravsten 30
- GERA, vapen 416, *418
- GERA, BEATA, g m KRISTIERN GABRIELSSON OXENSTIERNA AF EKA OCH LINDÖ (s d) 430; gravsten 413
- GERBJÖRN, namn på runsten 176
- GERDARUS (GERDHER), präst 148; donation 186
- GERINGIUS, ERIC ANDERS, komminister, kopparstickare 32, 560, 563
- GERMAN, ERIK, snickare 171
- GERTRUD, g m ELAVUS de Samö (s d) 837
- GESSNER, PETTER, byggmästare 310, 318
- GILLBERG, ANDERS, klockare 628, donation 616
—JOHAN, klockare 626
- GILLMAN, PETER, tenngjutare 341
- GILLÖG, namn på runsten 176
- GISMUND, namn på runsten 176
- GNOSPELIUS, kommissarie, Lövsätra; donation 131
- GOTFRIDIS, namn på medeltida gravsten 288
- GOTHUS, LAURENTIUS PAULINUS se LAURENTIUS PAULINUS
- GRAAN, JACOB, till Molnby (Mölneby); begravningsvapen 139
- GRANBERG, JOHAN JACOB, d y, klockgjutare 668
- GRANBÄCK, byggmästare, Norrtälje 575
- GRANHOLM, ERICH ADOLPH, kyrkoherde 21—22; donation 21, 23
- GRANSTADIUS, JOHAN, kyrkoherde; gravsten 74
- GREGERS BENGTTSSON se (FOLKUNGAÄTTEN, OÄKTA)
- GRILL, CLAES ERIK, överste 406
- GRIP, vapen 419, 478, *481, *488, 490
(GRIP), BIRGER NILSSON, friherre, riksråd 496
—Bo NILSSON, riddare, riksråd 496
- GRIP, ELISABET, g m ANDREAS KEITH (s d) 478, 485, 496; donation 480, 488, 492
- (GRIP), NILS BOSSON, väpnare, riksråd, lagman 496
- GRIP, NILS, till Tärna (Tärnö; ej till Finsta), friherre, riksråd 496; vapen *488, 489, 490, 493, 934
- (GRIP, äldre ätten), KATARINA KNUTSDOTTER, g m NILS ERENGISLESSON (s d) 496
- GRIPENBERG, JOHAN (BERGER, adl), underståthållare; donation 710
- GROEN, CASPER, borgmästare i Kexholm 293, 294
- GRUNDELS, CATHARINA (ej CATRINA GRÖNBERG), g m OLOF LARSSON (s d) 44
- GRUNDELSTIERNA, HEDVIG CATHARINA, g m PER STIERNCRONA (s d) 752
- GRUNDELSTIERNA (Göös, adl), JULIUS, advokatfiskal 219; donation 134, 141
- GRÖNBERG, CATRINA se GRUNDELS
- GRÖNWALL, CARL FREDRIK, klockgjutare 33, 48, 565, 626
—JOHAN PETTER, guldsmed 752
—SAMUEL CHRISTOPHER, klockgjutare 143
- GUDLÖG, namn på runsten 176
- GUDMUND, namn på runsten 72
- GUNNAR, namn på runsten 176
- GUSTAF II ADOLF, konung av Sverige 30, 51, 74; medaljong 292; namnchiffer *694, 695
- GUSTAF GUSTAFSSON AF VASABORG, greve 51, 72, 74

- GYLDENSTOLPE, EBBA BEATA se HORN AF ÅMINNE
—ULRIK, greve, generalmajor 286, 299
GYLLENADLER, CLAES JAKOB, lagman; gravsten 101
—SAMUEL JAKOB, landshövding 101
GYLLENBERG, gravkor 120
GYLLENBORG, vapen 824, 831, 850
—FREDRIK, greve, president i Bergskollegium 835, 836; donation 825, 827, 831, 842
GYLLENGRIP, CHRISTOFFER, häradshövding 675
GYLLENHORN, vapen 419
GYLLENSTIERNAN, vapen 418
GYLLENSTIERNAN AF FÅGELVIK, MARGARETA, g m ARVID BERNHARD HORN AF EKEBYHOLM (s d) 258, 300
GÅSE, ABRAHAM, kyrkoherde; porträtt 491
—ERICUS MICHAELIS, prost 514
GÄDDA, KATARINA (KARIN) JONSDOTTER, g m JOHAN STENSSON (BESE; s d) 64; begravningsvapen 76
GÖRTZ (stolpe), vapen 76
—KORT, tysk riddare 76
GÖTDJÄRV, namn på runsten 100
GÖTHE, ERIC GUSTAF, professor, bildhuggare 307

HAFVERBERG, KRISTOFFER STEFFANSSON, kann-gjutare *128, 129
HAGMAN, JAKOB JÖNSSON se NORDENCREUTZ
—JOHAN, byggmästare 709
HALL, PETTER, guldsmed 96
HALLBERGS GULDSMEDSAKTIEBOLAG, C G 621, 664, 756
HALLÉN, familjen, Lundby; donation 664
HALLONGREN, TORBERN, målare, förgyllare 464, 476, 542
HAMBREUS, JACOB, kyrkoherde 798, 799, 839; donation 844, 845, 903; porträtt 852
HAMILTON, CHARLOTTA ADOLFINA VENDELA LOVISA, f OXENSTIERNAN AF EKA OCH LINDÖ; g m HUGO JAKOB HAMILTON; donation 285
—HUGO JAKOB, överste; donation 285
HAMMERSTAÄTTEN; vapen 490, 717
(HAMMERSTAÄTTEN), NILS ERENGISLESSON, lagman, riksråd 496
HANS, mjölnare 545
HANS ERICH, länsman; gravsten 29
HANS JANSSON i Sättuna 522
—JÖNSSON, befallningsman; donation 70; gravsten 73
—JÖNSSON, murmästare 678, 710
—MATSSON i Södra Nånö 774
—MICKELSSON i Medevi, landbofogde på Mörby 383, 384, 416
—NILSSON se BENICK
—OLOFSSON i Fällbro, rådman; donation 172
HANSSON, ERIC, byggmästare 306
HASSELBERGH, SAMUEL, byggmästare 150
HASSELQUIST, byggmästare, Danderyd 53
HATON, CLAUDE, kopparstickare 32
HAUSWOLFF, VON, vapen 228, 276
—BRITA MARIA VON; g m CLAES HORN AF ÅMINNE (s d) 299; donation 276, 278, 280; grav 228
HAWERMAN, JOHAN ADOLF, professor, arkitekt 340, 341
HECHESSON, HARALD, sigill 912
HEDBERG, ANDERS se EDBERG
HEDENGRAN, AMBROSIUS, kopparstickare, tecknare, målare 32, 492, 560, 563
HEDENRICUS (Mäster HENRIK, HEYDENRIK), klockgjutare 48, 49, 491, 493, 494, 495
HEDENSKOG, NILS, guldsmed; donation 94, 95
HEDHOLM (EDHOLM), snickare 124
HEDIN, LUDVIG, arkitekt 804
HEDLUND, OLOF, från Malmen i Björklinge socken; allmogebbyggmästare 574
HEGARDT, PETER FREDRIK VON, friherre, statssekreterare 299
HELLBERG, NILS, guldsmed, Norrtälje 341, 756
HELLEDAY, JOHAN WILHELM, guldsmed; donation 94, 95, 918
HELLMAN, ANDERS, hovkamrer; donation 32
HELLMICK, GÖRGEN, murmästare 866
HENNING (GLÄSER), PETTER, guldsmed 206
HENRIK (HENRICUS CAROLI), ärkebiskop 58
HERKEPEUS, ANDERS GOTTLIEB, guldsmed 276, 278, 280, 480, 840
HERMANSSON, PER FRANS GUSTAF, arkitekt 747
HESSE, HANS, tysk träsnidare, Lübeck 467
HEYBROCK, FOLKE, konstnär 920
HEYDENRIK se HEDENRICUS
HEYSIG (HEYSA, HISIG), ANDREAS, bildhuggare *202, *203
HINRIK, snickare 66
HIORT AF ORNÄS, HELENA CHRISTINA, g 1 m N MEUNIER (s d); 2 C G RUCKMAN (s d); donation 752
HOFFBERG, NILS, d ä, guldsmed 914

- HOLM, JOHAN, stadsingenjör, Stockholm; donation 348
- HOLMDAHL, GUSTAF, arkitekt 711
- HOLMIN, JONAS, bildhuggare, spegelfabrikör 542
- HORN AF EKEBYHOLM, släkttavla 300
- ADAM, greve, riksråd, riksstallmästare 227, 272, 286, 300; donation 292
- ARVID BERNHARD, greve, kanslipresident 300, 431; donation 258
- FREDRIKA ELEONORA, g m GUSTAF LEONARD STENBOCK (s d) 431
- HORN AF KANCKAS, GÖRAN HENRIKSSON 72
- INGEBORG GÖRANSDOTTER; gravsten 72
- HORN AF ÅMINNE, grav 256, 258, 272, 288; gravkor *227, 228; släkttavla 299; vapen 228, 256, 269, 274, 276, 286, 290
- ANNA REGINA, g 1 m ERIK MATTIAS VON NOLCKEN (s d); 2 PETER FREDRIK VON HEGARDT (s d) 299, 318
- BENGT, friherre, fältmarskalk, generalguvernör 232, 233, 238, 239, 290, 291, 294—95, 299; donation 274, 276, 281, 286, 287, 289, 292, 299, 928
- CATHARINA EBBA, romersk riksgrevinna; g m ULRİK BARCK (s d) 299, 300; donation 275, 356
- CHRISTER BENGTSOON, friherre, kapten 299; donation 274, 275
- CHRISTER CLAESSON, friherre, lagman 299
- CHRISTER (GUSTAFSSON), friherre, överste 299
- CLAES, greve, generallöjtnant 274, 299; donation 276, 287; gravkor 228, 922, 925, 928
- CLAES CHRISTERSSON, friherre, riksråd 248, 257—258, 270, 289, 296, 299, 430; begravningsfana 290; donation 174, 239, 250, 256, 270, 271, 292, 294; grav 288; inskrift 256, 269, 292
- EBBA BEATA, grevinna; g m ULRİK GYLDENSTOLPE (s d) 276, 299; donation 286; grav 228; porträttmedaljong 228, 922, *924
- GUSTAF, greve 299; grav 228
- GUSTAF ADOLF († 1677), friherre, överste 299
- GUSTAF ADOLF († 1793), greve, president i Krigskollegium 274, 299; donation 250, 272, 926
- MAURITZ, assessor 299
- SIGRID, friherrinna; g m GÖRAN PAYKULL; donation 172, 174
- HORNER, GERHARD, klockgjutare i Stockholm 102
- HULT, SVEN NILSSON, hovmästare på Ekebyholm; donation 279
- HULTBOM, CARL FREDRIK, guldsmed 24
- HUMBLA, CARL; donation 201
- HUMBLE, CHARLOTTA MARGARETA, g m PHILIP JACOB ANJOU (s d) 489
- CHRISTOFFER OLSSON, prost i Frötuna 391, 523; donation 556
- (HUMLA), NILS, prost 493; gravsten 489
- OLOF CARL, prost; porträtt 491
- HUMLA se HUMBLE, NILS
- HUMMEL-GUMÆLIUS, STEN, arkitekt 425, 932
- HUSKARL, namn på runsten 46
- HUSMAN, SIGURD, träsnidare 744, 826
- HÅLM SNIDKARL 204
- HÅMING, namn på runsten 176
- HÅRD AF SEGERSTAD, BRITA LORENTIA; g m ELIAS GEDNER (s d) 572, 574
- HÅRD AF TORESTORP, GUSTAF, löjtnant 749
- HÅRLEMAN, CARL, friherre, överintendent, arkitekt; donation 133
- (HÄLLEKISÄTTEN), ANNA AXELSDOTTER, g m AXEL POSSE (s d) 289
- HÖIJER, ANNA CHRISTINA, g m GUSTAF ADOLF HORN AF ÅMINNE (s d) 250, 299
- PETTER (PER), tenngjutare 485
- IGUL, namn på runsten 100
- ILLUGE, namn på runsten 176
- ILLUNGE, namn på runsten 213
- IMMACULATAMÄSTAREN, tysk bildsnidare 912
- INGEBJÖRN, namn på runsten 28
- INGEBORG, namn på runsten 136
- INGEFAST, namn på runsten 28
- INGEGERD (IGEGERDIS), namn på medeltida gravsten 850
- INGEGERD, g m OLOF ADELIZAS (ADELHEIDSSON; s d); gravsten 27, 28
- INGEGÄRD FILIPSDOTTER (RUMBYÄTTEN); g m MAGNUS GREGERSSON (FOLKUNGAÄTTEN, OÄKTA; s d); donation 76
- INGEVALD, namn på runsten 46
- INGJALD, namn på runsten 176
- INSENSTIERNAN, CATHARINA; g m LARS BENZELSTIERNAN (s d) 680; donation 746
- ISAK THOMSON i Malma torp 708
- ISBERG, ERIC, kamrer; donation 174
- JAKOB ULFSSON (ÖRNFOT), ärkebiskop 62; vapen 246, 808
- JACOBUS DE VORAGINE, dominikanermunk, författare till Legenda aurea 329

- JAN HANSSON i Tarf, kyrkovård; donation 758
 JAN JANSSON i Hållsta; donation 616
 JAN JANSSON i Loskälva, kyrkovård 626
 —MATTSSON i Hammarby; donation 616
 —MATTSSON i Undra, kyrkovård; donation 616
 —OLOFSSON i Loskälva; donation 616
 —PERSSON i Råby, tolvman, kyrkovård 626
 JANSSON, EMMA, Nora by, Estuna socken; donation 756
 —ERIC, i Örsta; donation 96
 —HILDA, g m VICTOR JANSSON (s d); donation 623
 —KARL, Nora by, Estuna socken; donation 756
 —MATHILDA, Svanberga; donation 756
 —VICTOR, Söderby; donation 623
 JARLABANKE, namn på runsten 136, 176, 918
 JOAKIM FREDRIK, greve av Mansfeld, i svensk tjänst i Livland 344; vapen *343
 JOEN ERIKSSON, murmästare 378
 JOHAN III, konung av Sverige; donation 71
 JOHAN (JOAN) in Malstadium se MALSTAÄTTEN
 JOHAN ERICHSON 95, 98
 JOHAN ERIKSON, bokhållare, rådman; gravsten 100
 —GREGERSSON se MALSTAÄTTEN
 —JOHANSSON i Benhammar; donation 70
 —JOHANSSON i Fastnäs; donation 370
 JOHAN STENSSON se (BESE)
 JOHANNES, kyrkoherde i Rimbo (1480) 259
 JOHANNES sculptor 926
 JOHANSSON, JOHAN, tenngjutare 752
 —PER JOHAN, orgelbyggare, Ore 272
 JOHNSSON, J A, Duvbo, orgelbyggare 341
 —KARL, i Röksta, Roslags-Bro socken, smed 787
 JON JONSSON; gravsten 138
 JONAS NICOLAI, kaplan i Fasta och Esterna (1659) 367
 JONAS OLAI, kyrkoherde; gravsten 73
 —OLOFSSON, kyrkvaktare, Husby-Lyhundra 528
 —OLSSON, torpare 503
 JONSSON, ERIC i Kårsta, byggmästare 40
 JONSSON, S, guldsmed 480
 JORDAN, FREDRIK, hovslagare; donation 695, 856
 JORDAN MÅLARE 126
 JUVURFAST, namn på runsten 212
 JYLLÉN, JOHAN, guldsmed 749
 JÖNGREN, klockare i Malsta; donation 665
 JÖNS i Sundby 204
 JÖNS BENGTTSSON se (OXENSTIERNA)
 JÖREN, smed 66
- KAFLE, BRITA, g m GUSTAF HÅRD AF TORESTORP (s d); donation 749
 —ÅKE, kapten 746, 749
 KAGG, vapen 770
 KALLBERG, SALOMON JOHAN, komminister, kyrkoherde; donation 679
 KARIN ANDERSDOTTER, g m LARS LARSSON (s d); gravsten 416, *417
 —ERIKSDOTTER, g m JOHAN ERIKSSON FURUBOM (s d) 95; donation 96
 —JOENSDOTTER, g m MATTHIAS MARTINI STARCK (s d) 563
 —NILSDOTTER, g m JONAS OLAI (s d); gravsten 72
 —(KATARINA) NILSDOTTER (SPARRE AV ELLINGE), till Vik; vapen 418
 KARL X GUSTAF, konung av Sverige; vapen på klocka 294
 KARL BENGTTSSON se (FOLKUNGAÄTTEN)
 —MAGNUSSON se (EKAÄTTEN)
 —ULFSSON se (FOLKUNGAÄTTEN)
 KATARINA OLOFSDOTTER; g m MARTIN ASCHANEUS (s d); gravsten 178
 KATHRINA KARLSDOTTER; g m NILS BERGMAN (s d); donation 296
 KEITH, vapen 478, *481
 KEITH, ANDREAS, skotsk friherre, häradshövding 478, 496; donation 480, 485
 KELSON (KIELLSSON), KILIAN, guldsmed 23
 KERSTIN ERIKSDOTTER; g m HANS MICKELSSON (s d); donation 384; gravsten 416
 —(CIRSTIN) LARSDOTTER 405; gravsten 413
 KICKOW (KICK), JOHAN ULRIK, guldsmed 23
 KIHLMAN, MATTHIAS, snickare i Uppsala 270
 KINDSTRÖM, JOHANNA CHARLOTTA; g m CARL REHN (s d); donation 126, 129
 KINGREN (ej KINDGREN), LARS, amiralitetsbildhuggare 528, 937
 KJELLBERG, A W, gravsten 72
 —OTTO WILHELM, guldsmed 172
 KJERNÄS, C A, guldsmed (C A KJERNÄS EFTR, Göteborg 1913—1939) 401, 403
 KJERRMANSKÖLD, JULIANA VILHELMINA, g m AXEL DIDRIK REUTERSKÖLD (s d) 432
 KLERCKER, FREDRIK AF, generalmajor 406
 KLINGSPOR, gravkor 120, 131, 143—144, 145; vapen 122, 124, 132, 138, 139, 918
 —ADOLPH MAGNUS, överstelöjtnant; gravkor 120

- KLINGSPOR, JOHAN VON, överjägästare; vapen 124
 —JOHAN GUSTAF, jägmästare; begravningsvapen 139; donation 126
 —MARGARETA († 1630), gravsten 138—139
 —MARGARETA († 1718), g m JOHAN CHRISTERSSON DRAKE (s d); donation 132, 133
 —MATTIAS HENRIK, ryttmästare; begravningsvapen 139; gravkor 120
 —STAFFAN, generalmajor; begravningsvapen 139; donation 124, 132; gravkor 120
 KLINT, GUSTAF ADOLF, skulptör 922
 —JOHAN LUDVIG, guldsmed 341, 662, 756, 839
 KLOTZ (KLOS), JOHAN ANDREAS, klockgjutare 386, 856
 KNESEBECK, SIBYLLA LUCRETIA CLARA VON; g m GUSTAF HANSSON TAUBENFELT (s d) 344; donation 346
 KNOGE, CHRISTINA, g m NILS HUMBLE (s d) 489
 —LARS, prost 489; grav 490
 —MATS OLOFSSON, i Torvalla, häradsdomare 565; donation 553
 —PER, kyrkoherde; donation 936
 KNUT ERIKSSON, konung av Sverige 519, 520
 KOCK, JOHANNES se KÖCHER, JOHANNES CASPARI
 KOLBLAD, PETER, inskrift 844
 KOLMÖDIN, LORENTZ, murmästarålderman 523, 524
 KRAFT, LAURENTIUS BENEDICTI, kyrkoherde 758
 KRISTIAN JUL, stenhuggare 178
 KRISTIN, namn på runsten 922
 KRISTINA, regerande drottning av Sverige 774
 —KNUTSDOTTER se (ASPENÄSÄTTEN)
 KRUMMEDIGE, vapen 490
 (KRUMMEDIGE), EBBA ERIKSDOTTER, g m KARL KRISTIERNSSON (VASA, s d) 496
 KRUTENIUS, JOHAN, kyrkoherde; grav 850
 KURCK, CHRISTINA; g m GUSTAF GUSTAFSSON OXENSTIERNA AF KORSHOLM OCH WASA (s d) 431
 KUUTH, BRITA CARLSDOTTER, g m HANS NILSSON BENICK (s d) 344
 KÜSEL (KOSSEL, KÜNTZEL), JOHAN, guldsmed 752
 KÖCHER (KOCK), JOHANNES CASPARI, rektor, Kexholm 294; inskrift på klocka 293
 LAGERBERG, OLOF OLOFSSON (SKRAGGE, adl), överstelöjtnant 830; begravningsvapen 851
 LAGERFELT, gravkor 120, 122, 143, 144, 145
 LANG, JOHAN, kanngjutare 405
 LANGENBERG, CATHARINA MARGARETA VON, g m ANDERS HELLMAN (s d); donation 32
 LARS i Seneby, donation 70
 LARS LARSSON, befallningsman på Mörby 416; donation 405; gravsten 413
 —OLOFSSON i Hårsby, smed; donation 319
 LARSON, D 565
 LAURENTIUS MAGNI, kyrkoherde; gravsten 138
 —PAULINUS GOTHUS, ärkebiskop 824, 868, 883, 896, 899
 LAURITZ, guldsmed i Hälsingborg 346, 930
 LAXMAND, vapen 491
 (LAXMAND), Margareta Poulsdotter, g m IVAR AXELSSON (TOTT, s d) 496
 LE FEBURE, JEAN HENRY (adl), grosshandlare, brukspatron 364
 —MARIA GUSTAVA, g m AXEL DIDRIK REUTERSKIÖLD (s d) 363, 432
 —LILLIENBERG, JEAN, brukspatron, bergsråd 363, 364, 368, 379, 390, 931; donation 370, 389, 392; grav 388; vapen 419, *422
 LEIJONHUFVUD, vapen 419, 422, 665
 —BEATA, g m TURE OXENSTIERNA AF CRONEBERG (s d); donation 902
 —BRITA ERIKSDOTTER, g m GUSTAF OLOFSSON STENBOCK (s d) 665
 LEIJONMARCK, FREDRIK, hovjunkare 437; donation 464, 480, 486
 —SVEN AGRICOLA (ÅKERMARCK, adl), vice president i Åbo hovrätt, tit landshövding 434, 435, 459, 460
 LEMON, CARL, d ä, guldsmed *615, 618
 —JAKOB, tenngjutare 284
 LENÆUS, JOHAN ANDERSSON se WÄRNSCHÖLD
 —KNUT NILSSON, kyrkoherde 678, 696, 741, 742, 937
 LIEWEN, ULRIKA ELISABET VON, friherrinna, g m CHARLES DE GEER (s d); donation 209
 LILJENDAHL, JOHANNES GUSTAF, klockgjutare 423
 LILLIEHÖK, JAKOBINA CATHARINA, g m CHRISTER BENGSSON HORN AF ÅMINNE (s d) 299
 LILLIENBERG, MARGARETA CHARLOTTA, g m JEAN LE FEBURE-LILLIENBERG (s d) 368
 LINBERG, inspektör på Finsta; donation 484

- LINDBERG, ANDERS, Torslunda, länsman; donation 556; inskrift på klocka 565
- LINDBERG C F, tecknare 674, 712
- HARALD, konstnär 932
- OSKAR, professor, tonsättare 341
- PETTER, murmästare 41, 43, 49, 83
- LINDEMARCK, ELSA STENSDOTTER; g m PER LARSSON WELT (s d); donation 756
- LINDERSTEDT, JOHAN, hovrättsråd; donation 34—35
- LINDESTOLPE, JOHANNA EVA CHRISTINA, g m ERICH ADOLPH GRANHOLM (s d) 22; donation 23
- LINDGREN, A V se BLOMQUIST, JOHAN
- EVA, donation 350
- GUSTAF, arkitekt, hovintendent 831, 832
- HELGE 404
- LINDMARK, C O 44
- LINDSTRÖM, G, konservator 536, 539, 912, 914, 926
- LJUNG, JOHAN, Kungl hovbildhuggare *825, 826, 936
- SVEN PETTER (PER), professor, ornamentsbildhuggare 90, 93
- LJUNGQVIST, CARL FREDRIK, målaremästare 20
- LOBWASSER, AMBROSIUS, tysk psalmist 142
- LODE, CHRISTINA MARGARETA, g m ERIK MATTIAS VON NOLCKEN (s d) 318
- LODIN (LODINUS), JONAS, kyrkoherde 582, 588
- LODINUS, JOH, komminister 710
- LOELL, JOH CHR, länsbyggmästare 802, 892, 894
- LOFELT, ERIC, kapten; begravningsvapen 74
- LUND, byggmästare 638
- CARL, organist, Skederid 617
- JOHAN (JONAS), guldsmed 206
- JOHAN, orgelbyggare 274
- MATS ERSSON, Söderby; donation 370
- NIKLAS, guldsmed 753, 754
- LUNDAHL, ANDERS VICTOR, orgelbyggare 657
- LUNDBERG, ERIK, professor 842, 891
- LUNDBERG P 562
- LUNDGREN, C F, ingenjör; donation 285
- LUNDH, HENRIK THEODOR, målare, litograf, konduktör vid Kongl. museum 362, 363, 395, *397, 423
- LUNDQUIST, på Uddeboö, inspektör; donation 758
- LUNDSTRÖM, YNGVE, dekorationsmålare 15, 31, 317
- LUTHER, MARTIN, tysk reformator; porträtt 179, *181
- LYMAN, LARS, kyrkoherde; donation 622
- LÜTZOW, JOACHIM WILHELM, hovmarskalk 363, 364, 367, 368; donation 368, 369, 370, 371, 372, 401
- LÖFGREN, JOHAN ROBERT, konstnär 852
- LARS, tenngjutare 346
- LÖFMAN, ERIC, guldsmed 932
- LÖWENSTEIN, MARCA (ej MARIA) CHRISTIANA, grevinna; g m GABRIEL GABRIELSSON OXENSTIERNA AF KORSHOLM OCH WASA (s d) 431
- MAGNUS GREGERSSON se (FOLKUNGAÄTTEN, OÄKTÄ)
- KARLSSON se (EKAÄTTEN)
- LAURENSSON se (VINGAR, 2)
- MALIN OLOFSDOTTER, g m MATTHIAS MARTINI STARCK (s d); gravsten 562; inskrift 563
- MALM, CONRAD ERIK, murmästare 499, 500, 521, 545
- MALMBERGER, C U 929
- MALMÉN, TYRA, kommerserådinna; donation 756
- MALSTAÄTTEN 634, 636, 937; vapen 636 (MALSTAÄTTEN), BIRGER GREGERSSON, ärkebiskop 636
- JOHAN, in Malstadhun 636
- JOHAN GREGERSSON, väpnare 636
- MALMSTRÖM, JOHAN AUGUST, konstnär 719, 878
- MALSÜ, LUCIA DE, g m PETTER WESTBERG (s d); donation 842; grav 850
- MANNERHEIM, FREDRIKA CAROLINA se SILVERSTOLPE
- LARS AUGUST, friherre, justitieombudsman 306, 357; donation 348, 350
- MANSFELD, vapen *343, 344
- se JOAKIM FREDRIK, greve av Mansfeld
- MARCUSSON-STÅL, STEN, civilingenjör 784
- MARGARETA REINHOLDSDOTTER, g 1 m ÅKE CARLSSON MÅNESKÖLD (s d) 204; donation 205, 212
- STENSDOTTER, g m HANS JÖNSSON (s d); donation 70; gravsten 73
- MARIA, namn på medeltida gravsten 850
- ERIKSDOTTER, g m ERIK BENGTTSSON (s d) 95; gravsten 100
- MASDOTTER, g m HANS ERICH (s d); gravsten 29
- MARKSTRÖM, JOHAN, kommissionslantmätare 443, 445
- MARTINUS PETRI, kaplan i Kexholm 294; inskrift på klocka 293

- MATS JANSSON, klockare, Estuna 710
 MATTHIAS, curatus 106
 MATTHIAS, dominikanermunk 329
 —MARCI, kyrkoherde; donation 127
 —MARTINI se STARCK
 —SVENONIS se STARCK
 MATTS, klockare, Söderby 782
 MATTS, mjölnare 489
 MATTS, snickare 275
 MATTS JANSSON i Loskälva, kyrkovärd; donation 616
 MATTS LARSSON i Svärlinge, tolvman 368
 MATTS MATSSON i Österängby; donation 371
 MATS MÅRTENSSON, mjölnare från Västerlisa 438
 MATTS PERSSON i Hällsta; donation 616
 MATTS THOMSON i Aspsund 798
 MATTSON, JAN 83
 MATTSSON, A, antikhandlare 602
 MATTSSON, JOHAN, kyrkovärd, Estuna 772
 —JOHANNES, Svanberga; donation 758
 —LEANDER, kyrkovärd, Estuna; donation 761
 MEIJER, LARS, borgare i Norrtälje 484
 MEIJERFELDT, ANNA CATHARINA; g m ADAM HORN AF EKEBYHOLM (s d) 272, 300; donation 286
 MEUNIER, NICLAS, hovspegelfabrikör 752; donation 756, 757, 759
 MEYER, GERHARD, d ä, klockgjutare, kungl styckgjutare 565
 —GERHARD, d y, klockgjutare, kungl styckgjutare 35, 356, 372, 483, 484, 556, 626, 628
 —G S, kungl styckgjutare 357
 MICHEL, tornbyggare 52
 MICRANDER, ERIC, kyrkoherde 758
 —JULIUS, teol dr, superintendent, Härnösand 368
 MILLES, EVERT, arkitekt 108, 122, 125, 143, 144, 145, 916
 MILLICH, NICOLAES, flamländsk skulptör 178
 MOLIN, KARL S, byggmästare 680
 MUNCK AF FULKILA, BROR OLIVIER, överstelöjtnant 666
 MUNULV, namn på runsten 176
 MYRDAL, CHRISTINA REGINA se CARBERG
 MÅNESKÖLD AF SEGLINGE, vapen på klocka 78
 MÅNESKÖLD, BOTILDA CHRISTERSDOTTER; g 1 m MÅNS AXELSSON (SILFVERSPARRE; s d); 2 m ERIK ERIKSSON GEETE (s d) 23, 28, 78; gravsten 29
 MÅNESKÖLD, CHRISTER KARLSSON 28
 —MARGARETA se MARGARETA REINHOLDSDOTTER
 —ÅKE KARLSSON 204, 900; begravningsvapen *213, 214; donation 212
 MÅNSSON, HELLA, Brunsons vävskola 666
 MÅRTEN ERIKSSON i Wäsby 826
 MÅRTENSSON, JOHAN JACOB, klockgjutare 493
 MÖLLE, NICLAS, trädgårdsmästare; gravsten 214
 MÖLLER, HANS, Simlom, snickare 542, 740, 771, 792, 793, 824
 MÖRCK, ELISABET; gravsten 214
 —SOPHIA, g m EWERT WEYNHAGEN (s d); gravsten 214
 MÖRNER AF MORLANDA, CHRISTINA ELEONORA; g m CARL OXENSTIERNAN AF EKA OCH LINDÖ (s d) 612, 613
 NATT OCH DAG se även STURE (yngre ätten), vapen 418
 NENTWIG, CHRIST HINDR, på Odenslunda; donation 172
 —JOHAN CHRISTOFFER, grosshandlare 172
 NEOSANDER, JONAS, murmästare vid Uppsala akademi 368, 374, 376, 389, 426, 428, 429
 NERLUND, P, klockare; donation 48
 NEUMAN, MARGARETA, g m LORENTZ SPRINGER (s d); donation 208, 209
 NICOLAUS, namn på gravsten 48
 —JONSON, klockgjutare 295
 —RAGVALDI, ärkebiskop 76
 NILS ALLESSON (NICOLAUS ALLONIS), ärkebiskop 742
 NILS ERENGISLESSON se (HAMMERSTÄTTEN)
 NILSON, ALFRED, konservator, 18, 76, 392, 470, 526, 539, 566, 567, 568, 595, 648, 650, 824
 NILSSON, AXEL, Finsta; donation 484
 —ELSA, g m AXEL NILSSON (s d); donation 484
 —J och N, Lisinge; donation 354
 NOLCKEN, VON, grav 318, 355
 NOLCKEN, ERIK MATTIAS VON, friherre, hovkansler, president i Göta hovrätt 299, 317, 318, 330; donation 332
 NORBLAD, ALLAN, konservator 168
 NORDBERGER, CAROLINE; donation 762
 —LARS, kyrkoherde 710, 762
 NORDELL, EDOR, målare 807

- NORDENCREUTZ, JAKOB JÖNSSON (HAGMAN, adl),
lantmäteriöverdirektör; begravningsvapen och
gravsten 214
- NORDENSKJÖLD, KNUT, arkitekt 7, 15
- NORDENSTOLPE, LOVISA JOHANNA, g m FREDRIK
LEIJONMARCK (s d) 437
- NORDIN, BARBRO, textilkonstnär 935
- NOREEN, ÄRLAND, arkitekt 320, 340, 358, 375,
392, 427, 428, 429, 511, 524, 542, 566, 567, 568,
594, 630, 631, 632, 636, 643, 648, 668, 669, 670,
912
- NORMAN, CARL, snickare 44
—ERIC, Risslingby; donation 843
—TEODOR, kyrkoherde; donation 70
- NORMARCK, AUGUSTA MARGARETA, g m SAMUEL
EHRNSTEDT (s d); epitafium 178, *179
- NOTTBERG, ryttare 900
- NYBERG, MIKAEL, guldsmed 23, 94
- NYBLUM, A, folkskollärare; donation 661
- NYSTRÖM, AXEL, professor, arkitekt, hovintendent
125, 548
- NÜTZEL (NÜSEL, NÜSELL), JOHAN, guldsmed 126,
*127, 500, 549, 550, 918
- NÄNGREN, ryttare, Estuna 512
- OLAUS ANDREÆ, kyrkoherde 295
- OLAUSSON, HUGO, Edsbro 572
- OLEV, namn på runsten 72
- OLLERS, EDVIN, konstnär 558
- OLOF (ADELIZAS, ADELHEIDSSON?) i Säby; grav-
sten *27, 28
—ANDERSSON i Årsta; gravsten 100
—BJÖRNSSON, ärkebiskop 501, 572, 676
—ERIKSSON, tenngjutare 485
—GUSTAFSSON, Hammarby by, silverknekt; dona-
tion 208; gravsten 213
—JANSSON i Skjulsta; donation 616
—LARSSON (OLAVUS LAURENTII), ärkebiskop 58
—LARSSON, handlande, rådman; donation 44
—PEDERSSON i Säby, BENGT OXENSTIERNAS
landbofogde; donation 288, 928; gravsten 288
—PERSSON i Lisinge; donation 66
- OLOFSSON, JONAS, kyrkvaktare 528
- OLSSON, CARL FREDRIK, guldsmed 21
- ORÖKJA, namn på runsten 100
- OSTRÖM, NILS, i Husa, kyrkovård; inskrift 35
- OSÆNGIUS, ANDREAS, kyrkoherde *31, 32, 34, 35,
42, 46, 48, 912
- OWALD, OSVALD, konservator 320, 338
- OXENSTIERNNA, grav 378, 379; vapen *369, 370,
379, 380, 717, 918; ätten 364
- (OXENSTIERNNA), BENGT KRISTIERNSSON, riddare,
riksråd 430, 741; donation 379, 382
—JÖNS BENGTSOON, ärkebiskop, riksföreståndare
76, 118, 713; vapen 118, *140, 717
—KRISTIERN BENGTSOON, d y, riddare, riksråd
430
- OXENSTIERNNA AF CRONEBORG, GABRIEL TURES-
SON, greve, diplomat 878; donation 842, 903
—TURE, greve, landshövding, guvernör över
Ingermanland 431, 900; donation 902
- OXENSTIERNNA AF EKA OCH LINDÖ; släkttavla 430;
vapen 256, 269, 278, 412, *414, *415, 416, *418,
*419
—BEATA ELISABET, friherrinna; g 2 m JOHAN
ARNDT VON POST (s d); donation 748
—BENGT BENGTSOON (RESARE-BENGT), friherre,
riksråd 239, 284, 430; donation 278, 286, 927
—BENGT GABRIELSSON, friherre, häradshövding,
lagman 430; gravvård 385
—CARL, friherre, överhovstallmästare 906; dona-
tion 612, 613
—CARL CHRISTIERNSSON, friherre 430; epitafium
416, *418
—CHARLOTTA ADOLFINA VENDELA LOVISA se
HAMILTON
—CHRISTIERN GABRIELSSON, friherre, riksråd 430;
gravsten 413
—ERIK, friherre, ståthållare i Reval; donation 284
—GABRIEL CHRISTIERNSSON, friherre, riksmarsk
385, 430; gravvård 385, 412, 413, *414, *415,
vapen 416, *419
—SIGRID, g m CLAES CHRISTERSSON HORN AF
ÄMINNE (s d) 239, 256, 289, 299, 430; donation
269, 292, 294; inskrift 256
- OXENSTIERNNA AF KORSHOLM OCH WASA; grav 375,
378, 379, 385, 410, 418, 426, 428, 429; släkttavla
430—431; vapen *369, 370, 379, 382, 383, 401,
403, 404, 416, *420, *421, 422
—ANNA, g m CHRISTOFFER DELPHICUS VON
DOHNA (s d) 431; donation 384
—ANNA AUGUSTA, grevinna; g m AXEL SPARRE
(s d) 362, 385, 431; donation 379
—BEATA 431; donation 355, 383

- OXENSTIERNNA AF KORSHOLM OCH WASA, BENGT
GABRIELSSON, greve, kanslipresident 431, 927
—CARL LUDVIG GABRIELSSON, greve 431; vapen
418, 931
—CATHARINA 431; donation 384
—CHRISTINA 431; donation 383
—EVA MAGDALENA, g m MAGNUS STENBOCK (s d)
370, 403, 431; donation 404
—GABRIEL BENGTTSSON, greve, riksskattmästare,
riksamiral 355, 364, 374, 375, 378, 383, 384, 385,
412, 413, 426, 428, 429, 430; donation 379, 382,
383, 384, 385, 386, 400, 405, 426, 428, 429; grav
379; inskrift 386; vapen 416, *420 (se GUSTAF
GABRIELSSON OXENSTIERNNA AF KORSHOLM OCH
WASA) *933
—GABRIEL GABRIELSSON († 1656); vapen *421,
931, 932
—GABRIEL GABRIELSSON († 1673), greve, riks-
marskalk 431
—GUSTAF GABRIELSSON, greve, riksråd, rikstyg-
mästare 367, 383, 418, 431; vapen 416, *420 (ej
GABRIEL BENGTTSSON, felrestaurering) 418, *421,
422 (felaktigt för GABRIEL BENGTTSSON) 931
—GUSTAF GUSTAFSSON, greve, generalmajor 431
—JOHAN GABRIEL, greve, kommandörkapten; do-
nation 401
—MARGARETA, g m AXEL CARLSSON SPARRE (s d)
431
—MARGARETHA GABRIELLA; donation 401
—SIGRID, g m TURE OXENSTIERNNA AF CRONE-
BORG (s d) 431
—SIGRID GABRIELLA; donation 401
—SIRI, grevinna; donation 401
OXENSTIERNNA AF SÖDERMÖRE, AXEL, greve, riks-
kansler 379, 426, 428, 429
—CHRISTINA, g m GABRIEL OXENSTIERNNA AF
CRONEBORG (s d); donation 842, 878, 892, 903
- PALMBERGH, ELISABET MARIA, g m LARS FELLDIN
(s d); donation 839
PAULANDER, A, bildhuggare 18
PEDER (HÅRD), kyrkoherde 186
—SIGFRIDSSON, kyrkovård; gravsten 214
PEDERSEN, B (P?), konservator 713
PER JANSSON i Hammarby; donation 616
—OLOFSSON, snickare (?) 900
—PERSSON i Söderby; donation 616
PERSSON, I, byggmästare 40
- PERSSON, MATZ, byggmästare 150
PETER, kyrkomålare 812
—HANSSON, bergmästare; donation 69
PETRI, HENNING, guldsmed 662, 669, 670
PETRUS ELAVI (PETER ELOFSSON), präst 226, 239,
837, 838
—JONAS se BOESTADIUS
—OLAI ANGERMANNUS, kyrkoherde 868
PETTERSSON, A R, arkitekt *117, 122
—C J, byggmästare 570
—C WILHELM, konservator 595, 630, 631, 632,
786, 806, 814; donation 610
PINNOW, vapen 446, *448; ätten 446
—ARENT, väpnare 446
(PINNOW), BIRGITTA ARENTSDOTTER, g m KARL
MAGNUSSON (EKAÄTTEN; s d) 446, 496
PIPER, HENRIK, fogde i Kexholms län, Finland;
inskrift på klocka 293, 294
POHL, MICHEL, d ä, guldsmed 749
PORNE, ÅKE, arkitekt 922, 930
POSSE, vapen 289, 419
—AXEL NILSSON, väpnare, riksråd 289
—BRITA, g m BENGT GABRIELSSON OXENSTIERNNA
AF EKA och LINDÖ (s d) 430
—KNUT, friherre och greve, överståthållare; do-
nation 70
—MARGARETA HELENA, g m JOHAN EKENSTIERNNA
(s d); donation 662
POST, VON, familjen 680; gravkor 676, 680
POST, ADOLF GEORG VON, överstelöjtnant 757
—JOHAN ARNT VON, statskommissarie; donation
748, 766
PRECHT, BURCHARDT, skulptör 198, 339, 396, 463,
464
PRINTZ, CARL PEHRSSON, prost 848, 866
PSCHORN, HEINRICH GOTTFRIED, tenngjutare 484,
485
PSILANDERHIELM, ARVID, kommissarie 330
—GUNILLA ELISABET, g m ARVID PSILANDERHIELM
(s d) 330
PUTENSEN, JURGEN, klockgjutare 78, 293, 774,
906; inskrift 294, 856
- RADLOFF, FREDRIK WILHELM, provinsialläkare 843
RAGNVALD målare (RAUL maler) 321
RAM, O, inskrift på klocka 565
RAUL se RAGNVALD
REHN, CARL, hovbryggare; donation 126, 129, 132

- REHN, JEAN ERIC, professor, arkitekt 156, 168, 613
 REUTER, MARGARETA HELENA, g m JOHAN GUSTAF KLINGSFOR (s d); donation 126
 REUTERSKIÖLD, släkttavla 432; vapen 398
 —ADAM AXEL, friherre, kammarherre 432; donation 394, 406
 —ADAM DIDRIK, kammarherre 432; donation 394
 —AXEL DIDRIK, friherre, major, hovmarskalk 363, 364, 366, 389, 432; donation 398; epitafium 419, *422
 —CARL LEONARD, kabinettskammarherre, bruksdisponent 432
 —CASIMIR 394, 432
 —JEANNETTE CHARLOTTA HENRIETTA, g m FREDRIK AF KLERCKER (s d) 432; donation 406
 REUTERSKIÖLD, L 404
 —MARIA LOVISA EMILIA, g m CLAES ERIC GRILL (s d) 432; donation 406
 —OSKAR AXEL REINHOLD, friherre, löjtnant 432; donation 404
 REVENTLOV, vapen 912
 RHEN, ABRAHAM, kyrkoherde 366, 372, 382
 RIBBING, vapen 164, 168
 —CATHARINA CHARLOTTA, friherrinna; g m CHARLES DE GEER (s d) 220; donation 155, 164
 RIDINGER, JOH ELIAS, tysk målare och grafiker 141
 RIMMING, DAVID, kyrkoherde 367
 RINGSTRÖM, P G, glasmästare 786, 932
 RINK (RINCK), JOHAN WILHELM, tapetfabrikör, målare 44
 ROBERG, grosshandlare; donation 20
 RONANDER, JONAS THOMASSON, guldsmed 554, 914
 ROOS, OLOFF ERSSON, murmästare 59—60
 (ROSENBLAD), ANNA SIMONSDOTTER; g m BARTHOLOMÄUS RUUTH (s d); donation 23
 —GUSTAF SIMONSSON, amiralitetskapten 23, 46
 (ROSENSTRÅLE), ANNA ANDERSDOTTER; g m TURE MÅNSSON (SILFVERSPARRE; s d) 145; donation 134
 ROSLAGIUS, JOHAN JOHANSSON, kyrkoherde; porträtt 76
 RUBACH (RUDBACK), ANDERS, snickarmästare, bildhuggare 19, 20
 RUBACH, JOHAN, målarålderman 123
 RUBENS, PETER PAUL, flamländsk målare 76, *79, 356, 654, 655, 669, 768, 824, 930
 RUCKMAN, C G, häradshövding 752
 RUDBECK, vapen 912
 RUTH, JOHAN, kyrkoherde; gravsten 138
 RUUTH, BARTHOLD, assessor i kammarrevisionen; donation 23
 —BEATA ELISABETH, g m SVEN LARSSON SÖLVERBERG (s d) 300; donation 332
 RYBERG, SIMSON, guldsmed 127, *128
 RYDELIUS, SAMUEL se EHRENSTEDT
 SABEL, HELENA, g m ERIK SVINHUFVUD (s d) 30; donation 46
 —JOHAN, kapten; begravningsvapen 30
 —PEDER, major; begravningsvapen 30
 SALAN, MAGNUS se BIELKENHJELM
 SASSURR, namn på runsten 176
 SAXENBERG på Hakunge; donation 25
 SCHMITERLÖW, BERTRAM, kapten; donation 404
 SCHRÖDER, CASPAR, bildhuggare 198, *199, 825
 —GEORG ENGELHARDT, målare, porträttmålare 32, 463
 SCHWAB, EIGIL, målare, grafiker; donation 769
 SCHÜRER VON WALDHEIM, JOHAN VILHELM, godsägare 569, 601, 602, 603, 606, 607, 608, 618
 SCHÖNFELDT, LEVIN CASPAR, tenngjutare 484, 846
 SEHESTED se SESTED
 SEHL (ZEHL), FERDINAND, d ä, guldsmed 205, 207
 SEIPEL, FREDRIK, klockgjutare 423
 SEMIBYZANTIOS, gotländsk stenmästare, anonymnamn 891
 SERGEL, JOHAN TOBIAS, bildhuggare 626
 SERSANDERS, ANDRIES, holländsk ingenjörsofficer 74
 SESTED (ej SEHESTED), vapen 418, *421, 931, 932
 —ANNA, g m KRISTIERN BENGTTSSON (OXENSTIERNA; s d) 430, 932
 SETTERQUIST & SON, E A, orgelbyggeri 205, 425, 746
 SIGRID SIMONSDOTTER se BERCHOLT
 SIGSTEN, namn på runsten 28
 SIGVAST, namn på runsten 176
 SIGVASTUS i Söderby (SIGVAST OLOFSSON, uppsalakanik ?) 28
 SIGVAT, namn på runsten 28
 SIGFRID HAMPSPINNARE 203
 SILANDER, PETER, kommissarie 305, 330
 SILFVERSPARRE, begravningsvapen *140
 (SILFVERSPARRE), AXEL MÅNSSON, häradshöv-

- ding; begravningsvapen 31, 145; donation 27, 28; gravsten 29
- AXEL TURESSON, ryttmästare 145; begravningsvapen 139
- ELSA MAGDALENA (TURESDOTTER); g m GUSTAF STAKE (s d) 145
- SILFVERSPARRE, ERIC (ERTMAN) GUSTAF, major; begravningsvapen 214
- (SILFVERSPARRE), MÅNS (MAGNUS) AXELSSON 23; begravningsvapen 31; donation 27; gravsten 28, 29
- MÅNS PERSSON, häradshövding 28, 145
- TURE MÅNSSON 145; begravningsvapen 139; donation 134
- SILVERSTOLPE, gravkor 306, *307
- CARL FREDRIK, justitieråd 350
- FREDRIK AUGUST 306, 307
- FREDRIK SAMUEL, överintendent 306, 307
- FREDRIKA CAROLINA, f MANNERHEIM, friherinna; g m FREDRIK SAMUEL SILVERSTOLPE (s d) 306; donation 350—352
- KARIN, f WESTIN; g m CARL FREDRIK SILVERSTOLPE (s d); donation 350, 406
- SIMON, kyrkoherde 71
- SJÖBERG, ERIK, slottsmurmästare, Uppsala; donation 270
- SJÖSTRÖM, bildhuggare 274, 926
- SKOGSTRÖM, TURE, trädgårdskonsulent 636, 932
- SKRAGGE, OLOF se LAGERBORG
- SLAWEKA, medeltida adelsätt 364; vapen 379, 380
- (SLAWEKA), MÄRTA JOHANSDOTTER; g m BENGT KRISTIERNSSON (OXENSTIERNNA; s d) 430; donation 379, 382
- SLOTS (SLOTZ; CABILJAU), MARGARETA; g 1 m ANDRIES SERSANDERS; 2 m JAKOB TRELO (s d) 51, 72; gravmonument 74, *75, 916, *917
- SNAKENBORG, vapen 491
- (SNAKENBORG), BIRGITTA HENRIKSDOTTER; g m TURE JÖNSSON (SVARTE SKÅNING; s d) 496
- SNYFFELBOM, ANDERS, snickare 746
- SNÖBJÖRN (SNAYBIARN), namn på runsten 667
- SPARRE, vapen 276, 286, 787; friherl vapnet 422
- AXEL friherre, överste 431
- AXEL CARLSSON, friherre, riksråd 431
- CARL CARLSSON, friherre, hovstallmästare 418, 421, *422
- CHARLOTTA, friherrinna; g m SALOMON CRONHJELM (s d) 23
- SPARRE, MARGARETA; g m BENGT HORN AF ÅMINNE (s d) 232, 299; donation 276, 286, 287; inskrift 295
- SPARRE AV HJULSTA OCH ÄNGSÖ, vapen 419
- (SPARRE ÖVER BLAD), vapen 289
- SPERLING, EBBA, g m JOACHIM WILHELM LÜTZOW (s d) 364, 367; donation 368
- SPIEKER, MARGARETA CATHARINA, g m SVEN AGRICOLA LEIJONMARCK (s d) 434
- SPORRONG, mjölnare vid Nykvarn 228
- SPRINGER, ANNA SOPHIA, g m UNO FAST (s d); gravsten 138
- CHRISTOFFER, notarie 208; gravsten 138
- LORENTZ, kommissarie; donation 173, 208, 212
- STACKELBERG, anvapen 139
- STAFFAN ULFSSON d y se (ULV)
- STAFFENBURG, på Alby, sekreterare; donation 172
- STAFHELL, GUSTAF ANDERSSON, d ä, guldsmed 282
- STAKE, vapen 770
- GUSTAF, ryttmästare 145
- STARCK, MATTHIAS MARTINI, kyrkoherde; gravsten 562; inskrift 563
- MATTHIAS SVENONIS, kyrkoherde 588
- SVEN MATTHLÆ, kyrkoherde 587, 588
- STÉEN, DENIS, konstnär 932
- STEFFENS, murmästare 700
- STEN PEDERSSON (STALLARE), riddare, häradshövding, lagman 135; begravningsvapen 76
- STENBOCK, vapen 369, *370, 403, 419, 665
- (STENBOCK), CECILIA, g m GUSTAF JOHANSSON (TRE ROSOR; s d) 665
- STENBOCK, GUSTAF LEONARD, greve, lagman 363, 368, 431
- (STENBOCK), GUSTAF OLOFSSON, friherre, riksmarsk 665
- STENBOCK, MAGDALENA, g m BENGT GABRIELSSON OXENSTIERNNA AF KORSHOLM OCH WASA (s d) 431
- MAGNUS, greve, fältmarskalk 364, 431; donation 369, 370, 371, 372, 403
- STENFELDT, CASPAR, kvartermästare; donation 528
- STENRAT, JOHANNES, tysk bildhuggare, målare, Lübeck 465, 466, 467, 493, 494, 495
- STIERNNA, I H 32
- STIERNCRONA, grav 699; vapen 699, 824, 831, 850
- ELISABETH, g m FREDRIK GYLLENBORG (s d) 831, 850, 855; donation 825, 842
- LARS (WELT, adl), häradshövding 676; donation 752, 761; inskrift 770; vapen 761

- STIERNCRONA, PER, major; donation 752, 769
—SAMUEL, kammarherre 770, *771
- STIERNCRONA AF SÖDERBY, PETER, assessor 330
- STIERNELD, BRITA, g m LARS STIERNCRONA (s d) 768; donation 752, 761; vapen 761
- STRAËLI se STRALE, ANNA CATHARINA
- STRALE (STRAËLI; möjligen STRÅLE), ANNA CATHARINA; g m N MEUNIER (s d) 757
- STRAND, PEHR, orgelbyggare 125
—PEHR ZACHARIAS, orgelbyggare 20, 398, 427, 428, 429, 478, 747
- STRAS (STRAUS), JOHAN, guldsmed 126, *128, 839
- STURE (sjöbladsätten); vapen 491, 918
- (STURE), BIRGITTA GUSTAFSDOTTER; g m JOHAN KRISTIERNSSON (VASA; s d) 496
- STURE, STEN, d ä, riddare, riksföreståndare 62, 808; vapen 62, 76, *807, 808, 816
- STURE, yngre ätten se även NATT OCH DAG; vapen 289, 422
- (STURE), SVANTE NILSSON, riddare, riksföreståndare 868
- STYFF, INGA, g m OLOF OLOFSSON LAGERBERG (s d) 852
- SUNDGREN, ERIK, godsägare 534
- SUNDSTEDT, AUGUSTA och FRANS SUNDSTEDT; donation 558
- SUNE, namn på runsten 922
- SUNVAT, namn på runsten 100
- SVALA, soldat, Odensala 305, 306
- SVAN, JOHAN FREDRIK, gårdssmed på Björnö 637
- SVARTE SKÅNING, vapen 491
- (SVARTE SKÅNING), TURE JÖNSSON, riddare, riksråd, lagman 496
—ÖLLEGÅRD TURESDOTTER, g m PETER BRAHE (s d) 496
- SVEN, namn på runsten 28
—kyrkoherde i Frötuna 636
—BLOT-SVEN, konung (svearnas konung) 562
—MATTHIE se STARCK
- SVINFOT, GYNTERUS ERICI, kyrkoherde 781, 850
- SVINHUFVUD, ERIK, friherre, överste 30; donation 46
- SYLVESTER, påve 106
- SÄF (SÆF), JOHAN, kyrkoherde; gravsten 138
- SÄLLBERG, ANNA 562
- SÖDERBAUM, L, g m TEODOR NORMAN (s d); donation 70
- SÖDERBERG, JOHAN, på St Karby, arrendator; donation 46
- SÖDERBLOM, NATHAN, ärkebiskop 34, 661, 764
- SÖDERHOLTZ, W S, trumpetare; donation 558
- SÖDERSTRÖM, JOHAN, snickare 20
—NICOLAUS (NILS), orgelbyggare 274
- SÖLFFVERBERG; släkttavla 300; vapen 339—340
—ANNA CHRISTINA 300; donation 339, 340, 350, 354
—BARTHOLD 300
—CARL, kapten 300
—PETTER, löjtnant 300, 355, 356
—SVEN, kanslist 300, 355
—SVEN LARSSON (adl), kapten-mekanikus, övers-telöjtnant 300, 332, 340, 350; begravningsvapen *353, 355; donation 349
- TADDEL, MICHEL 173
- TAUBE, ANNA SOFIA, g m AXEL CARL EKENSTIERN (s d) 557
—CLAES JOHAN, ryttmästare 506
- TAUBE AF ODENKAT, VILHELM LUDVIG, friherre, överste, riksråd, överstemarskalk; donation 600, 936
- TAUBENFELT, GUSTAF HANSSON, legationssekreterare, häradshövding 344, 349; donation 346
- TAWAST, JOHAN, kommandant på Kexholms fästning, slottsfogde på Nöteborg 293, 294
- TECHAU, HENRIK, guldsmed 618, 619, 621, 663, 751
- TEGMAN, ERIK, teol dr, prost 227, 234, 238, 239, 315, 317, 319, 338, 340, 460
- TEGMANN, CHRISTINA ELISABET, f ULLSTRÖM; g m THEODOR TEGMANN (s d) 284; donation 280, 341
—SUSANNA; donation 282
—THEODOR, prost 282, 284, 930; donation 269, 284, 292; inskrift på klocka 357
- TEMPELMAN, OLOF SAMUEL, professor, arkitekt 363, 374, 375, *377, 389, *390, *391, 426, 428, 429, 922, *923
- TENGELIN, ÅKE, arkitekt 910, 911, 912, 914, 925, 926
- TERNELL, OTTO, på Lappdal, sekreterare; donation 70
- TESSIN, NICODEMUS, d y, greve, arkitekt, överstemarskalk 178, 198
- THEDE, JAKOB, guldsmed 554
- THOMAS MICHAELIS, kyrkoherde 675, 762

- THORSELL & ERIKSSON, orgelbyggeri, Göteborg 546
 THORSTENIUS, JOHANNES MUSICUS, kapellmästare 141, 142
 THORVALDSEN, BERTEL, dansk skulptör 16, 330
 THUNBERG, ERIC, snickarmästare 275
 THUNELL, HANS, arkitekt 920
 THUNVALL se TUNVALL
 TIESENHAUSEN, vapen 139
 TITUS CHRISTOFFERSON, Örebro 182
 TOKE, namn på runsten 100
 TOLLBRING, K G, trädgårdsmästare; donation 928
 TORBJÖRN, kyrkoherde i Estuna 676
 TORBJÖRN, namn på runsten 28, 100
 TORELL, grav 108
 TORGRIM, namn på runsten 28
 TORHAMN, GUNNAR, konstnär 740
 TORIR, namn på runsten 72
 TORSK, JAKOB ENGELBERTH, guldsmed 345
 TORULV, namn på runsten 100
 TOTT, vapen 418, 491, 717
 (TOTT), BEATA IVARSDOTTER, g m ARVID TROLLE (s d) 496
 —ERIK AXELSSON, riddare, riksföreståndare 717
 —IVAR AXELSSON, riddare, riksråd 496
 TOVA, namn på runsten 72
 TRANEVARDIUS, ERIK ERIKSSON se GEETE
 TRELO (TRELLOU), JAKOB, överfyrvverkare; begravningsvapen 74; gravmonument 74, *75, 916, *917
 TRENTZ, GABRIEL, kapten 532
 TRE ROSOR, vapen 418
 (TRE ROSOR), GUSTAF JOHANSSON, greve, riksråd 665
 —SIGRID GUSTAFSDOTTER, g m BENGT GABRIELSSON OXENSTIERNA AF EKA och LINDÖ (s d) 430
 TROIL, MARGARETA ELISABET VON, g m ADOLF GEORG VON POST (s d); donation 757
 —UNO VON, ärkebiskop 806, 842, 886
 TROLLE, vapen 384, 412, *414, *415, 416, *418, *419, 491
 (TROLLE), ANNA ARVIDSDOTTER, g m NILS BOSSON (GRIP; s d) 496
 TROLLE, ARVID (BIRGERSSON), riddare, riksråd, lagman 496
 (TROLLE), BEATA ERIKSDOTTER, g m GABRIEL CHRISTIERNSSON OXENSTIERNA AF EKA och LINDÖ (s d) 430; gravvård 412, *414, *415; vapen 416, *419
 TROLLE, BIRGER, d y, riddare, riksråd 496
 —GUSTAF, ärkebiskop 384
 TUNVALL, JACOB J, timmerman, Norrtälje 682
 TURE JÖNSSON se (SVARTE SKÅNING)
 TÄGN, namn på runsten 100
 UGGLA, vapen 317
 —ALBERT AXEL, överadjutant, major 317; donation 350
 —CARL FREDRIK ALBERTSSON, kammarherre; donation 317
 ULF, namn på runsten 176
 ULFSPARRE (av HJORTÖSLÄKTEN), INGEBORG 900
 ULFSTAND TILL ÅRBY, vapen 770
 ULRICH, ERIK OTTO, arkitekt 196
 ULRIKA ELEONORA d ä, drottning av Sverige 178
 ULRIKA ELEONORA d y, regerande drottning av Sverige 856; porträtt 32
 ULV, namn på runsten 100
 ULV, ÄTTEN 870; vapen 904
 (ULV), STAFFAN ULFSSON, d y, riddare, riksråd, lagman 904
 UNANDER, CATHARINA, g m PETER ÖFWERSTRÖM (s d); minnestavla 492
 —PÄR OLOF, handelsman 625
 UNESTAM, GUSTAF, prost 870, 872; donation 837
 UR ANNA LARSDOTTER se ANNA LARSDOTTER
 WADENSTIERNA, SOFIA, g m LARS AUGUST MANNERHEIM (s d) 306
 WAHLMAN, klockare 477
 WALLANDER, U 20
 WALLENBERG, ANNA ELEONORA CAROLINA, f VON SYDOW 402
 —AXEL, skulptör 126
 WALLÉEN, ERIC, vicepresident vid Åbo hovrätt; gravsten 48
 WALLENSTRÖM, DANIEL, orgelbyggare 66, 94, 124
 WALLIN, JOHAN OLOF, ärkebiskop, skald 78
 WALLQVIST, G, handlande; donation 131
 WALLRAVE, HERMAN, lantränsmästare; donation 170
 WARNBERG, HELENA, g m DANIEL WULFCRONA (s d) 24; gravsten 29
 VASA, vapen 490, 491
 (VASA), BEATA KARLSDOTTER, g m Bo NILSSON (GRIP; s d) 496
 —ERIK JOHANSSON, riddare, riksråd 446, 496, 934

- (WASA), JOHAN KRISTIERNSSON, riddare, riksråd 496
 —KARL KRISTIERNSSON, riksråd 496
 —MARGARETA ERIKSDOTTER; g 1 m JOAKIM BRAHE 496, 934
 WATTMAN, smed 227
 —CARL RUDOLF, kyrkoherde 216
 —V, smidesverkstad i Norrtälje 679
 WATTRANG, ZACHARIAS, livmedicus, rådman, häradshövding; donation 386
 WAXBOM, CARL, vice pastor 372
 WEDRUP, Bo, ingenjör, orgelbyggare 546
 WEIGANG, SAMUEL, tenngjutare 21, 208
 WEIGELT, JOHAN GOTTFRIED, murmästare 318, 460
 WELT, HELENA; g m PETTER SILANDER (s d) 330; donation 305, 330, 356
 —LARS se STIERNCRONA
 —PER LARSSON, vice slottsfogde i Uppsala 756
 WEMAN, HENRY, domkyrkoorganist 478
 WENNBERG, THURE, arkitekt, konduktör vid ÖIÄ 798
 VENUS, CARL WILHELM, ryttmästare 848
 VENUS, CATHARINA SOPHIA, f WIDMAN; g m CARL WILHELM VENUS (s d); donation 848
 WERNFELT, OTTO, amiral; vapen 139
 WERNSTEDT, CARL MELCHIOR, professor, arkitekt 226, 460, 494, 495, 934
 VERONESE, PAOLO, italiensk målare *30, 32
 WESTBAUM, VILHELM, överjägmästare 842, 843
 WESTBERG, PETTER, bruksförvaltare; donation 842; grav 850
 WESTER, BERTIL, fil dr 171
 WESTERBERG, CARL, kyrkvaktare 512
 WESTERLUND, JOHN, orgelbyggare 398, 657
 WESTERVIK, JACOB, orgelbyggare 746, 747
 WESTIN, FREDRIK, professor, konstnär 394, 395, 396, 427, 428, 429
 —JOHAN PETER, prost 406, 930; donation 410
 —S, donation 664
 WESTMAN, ABRAHAM, komminister 680
 WETTERQVIST, ANDERS SAMUEL, tenngjutare 661, 663
 WEYNHAGEN, EWERT, direktör; gravsten 214
 WIBOM, hovkamrer, auditör 44; donation 21
 WICKMAN, KRISTIAN, tenngjutare 846
 WIDÉN, SOFIA, textilkonstnär 406
 VIGUNN, namn på runsten 100
 WIJKANDER, ANDERS, kyrkoherde; donation 90
 VIKING, namn på runsten 176
 WILDT, JOHAN FREDRIK, guldsmed 278
 WILHELMI, gulddragare; donation 848
 WIMAN, mjölnare 784
 VINGAARDT, MATZ, boktryckare, Köpenhamn 492
 VINGAR, 2, vapen 491
 (VINGAR, 2), MAGNUS LAURENSSON, väpnare 496
 WINGE, MÅRTEN ESKIL, professor, historiemålare 492
 WINGÅRD, CARL FREDRIK AF, ärkebiskop 806
 VINSTORPÅTTEN, vapen 289, 419
 WINTER, HENRICUS THOMÆ, kyrkoherde i Kexholm 294; inskrift på klocka 293
 WISELL, C E, snickare 85, 89, 94, 103, 104
 WISTRAND, snickare 16
 VITKARL i Svalnäs (?), namn på runsten 176
 WITTFEETH, HANS, köpman i Åbo; donation 485
 WOLDNER, snickare 826
 WOLF i Vada, smed 83
 WREDE, ELSA BEATA; g m SVEN BUNGE (s d) 357
 WREDE AF ELIMÄ, CASPER, friherre, överstelöjtnant; donation 749
 WULFCRONA, DANIEL (WULFF, adl), kammarråd; begravningsvapen 31; gravsten 29
 WULFF, DANIEL, assessor i kammarrevisionen; donation 24
 WÄRNSCHÖLD, ANNA CATHARINA, g m CLAES JOHAN TAUBE (s d) 505, 506, 508; donation 553; inskrift 565
 —JOHAN ANDERSSON, (LENÆUS, adl); general-kvartermästare, krigsråd 506; donation 552, 556, 557
 (VÄSBYÄTTEN), ERIK NILSSON 76
 —KATARINA ERIKSDOTTER, g m STEN PEDERSSON (STALLARE; s d) 76
 WÄSSTRÖM, PETTER, kamfer 155
 YTRÆUS, OLOF, guldsmed 278, 402, 403, 620, 838
 ZETHELIUS, (ERIK) WILHELM se ZETHELIUS, FREDRIK & WILHELM
 ZETHELIUS, FREDRIK & WILHELM, guldsmeder 278
 ZIMMERMAN, JOHAN WILHELM, guldsmed *617, 620
 ÅBERG, DANIEL, smed; donation 24
 ÅHLSTRÖM, JONAS, murmästare 524
 ÅHLANDER, glasmästare 7

- ÅHRMAN, SAMUEL, kyrkoherde; inskrift på klocka 626
- ÅKERBLAD, ANDERS, arrendator; donation 843, 903
- ÅKERHJELM, ALRIC, friherre, kapten; donation 48
- ANNA, friherrinna; g m CLAES LYBECKER (s d); donation 205
- CONRAD, överstelöjtnant 744, 745
- ÅKERLUND, ERIK GABRIEL, godsägare, riksdagsman; donation 350
- ÅKERMAN, PER LARSSON, orgelbyggare 617
- ÅKERMAN & LUND, orgelbyggeri 20, 125, 831
- ÅKERMARCK, SVEN AGRICOLA se LEIJONMARCK
- ÅKERSTRÖM, familjen; donation 621
- ÅMAN, ANDERS, byggmästare, snickare 545
- ÅRRE, ERIC PETTER, kommissionslantmätare 523
- ÅSBJÖRN, namn på runsten 176
- ÅSGÖT, namn på runsten 28
- ÄRENMUND, namn på runsten 28
- ÖBERG, ANDERS, klockare; inskrift på klocka 35
- JOHAN, komminister; inskrift på klocka 216
- ÖFWERSTRÖM, PETER, bokhållare, mönsterskri-
vare; donation 487; minnestavla 492
- ÖPIR, runristare 28, 176, 562, 667
- ÖSELL, CARL, komminister, kyrkoherde; inskrift
på klocka 626
- ÖSTERLUND, JOHN, konservator 156, 158
- ÖSTERMAN, MARGARETA HENRIKSDOTTER; g m
DANIEL WULFF (s d); donation 24

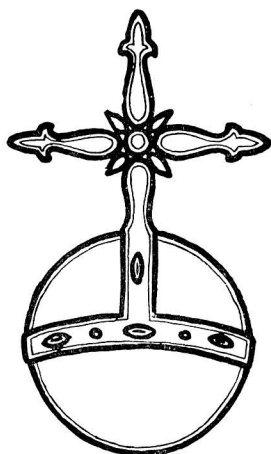
SVERIGES KYRKOR

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

PÅ UPPDR. AV K. VITT. HIST. O. ANT. AKAD.

UTGIVET AV SIGURD CURMAN

OCH ARMIN TUULSE

UPPLAND

BAND V
HALVBAND 1

S. 1—496

GENERALSTABENS LITOGRAFISKA ANSTALTS FÖRLAG
STOCKHOLM 1953—58

UTGIVET MED BIDRAG AV
STATENS HUMANISTISKA FORSKNINGSRÅD

UPPLAND

BAND V
HALVBAND 1

VALLENTUNA OCH
SJUHUNDRA HÄRAD

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

till Band V, halvband 1.

<i>Karta</i> över det i band V behandlade området	IV
<i>Utgivarnas förord</i> till band V	VI
<i>Förkortningar</i> använda i band V	VIII
<i>Vallentuna härad</i> av Ingegerd Henschen och Armin Tuulse	
Össebygarns kyrka	3
Össeby ruin	38
Vada kyrka	50
Angarns kyrka	81
Vallentuna kyrka	105
Fresta kyrka	146
Hammarby kyrka	185
Släkttavlor	219
<i>Sjuhundra härad</i> av Ingeborg Wilcke-Lindqvist	
Rimbo kyrka	223
Rö kyrka	301
Fasterna kyrkor, källor och församlingshistoria	361
Fasta kyrka	364
Esterna kyrka	373
Fasterna kyrka	387
Rånäs kapell	424
Släkttavlor	430
Skederids kyrka	433
Halvband 2.	
<i>Karta</i> över trakten omkring Norrtälje vid 1700-talets mitt	IV
<i>Lyhundra härad</i> av Ingeborg Wilcke-Lindqvist	
Husby-Sjuhundra kyrka	499
Lohärads kyrka	569
Malsta kyrka	633
Estuna kyrka	673
Söderby-Karls kyrka	779
Karls kyrkoruin av Rune Norberg och Ingeborg Wilcke-Lindqvist	865
<i>Rättelser och tillägg</i> till band V av Ragnhild Boström, Erland Lagerlöf och Ingeborg Wilcke-Lindqvist m fl	
.	910
<i>Register</i> utarbetade av Kerstin Holm, Hilda Kauri, Lydia Tuulse och Ingeborg Wilcke-Lindqvist	
Ortregister	939
Sakregister	945
Personregister	953

FÖRORD

till

UPPLAND BAND V

Förarbeten till kyrkoberskrivningarna i detta band av SVERIGES KYRKOR utfördes redan i slutet av 1910-talet i Sjuhundra och Lyhundra härad av dåv. fil. lic. GERDA BOËTHIUS och från 1921 i Vallentuna härad av dåv. fil. lic. INGEGERD HENSCHEN. Den senare avlämnade manuskript 1924, Gerda Boëthius undersökningar kommo däremot på grund av mellankommande förhinder aldrig att slutföras, men de vunna resultaten publicerades delvis i hennes doktorsavhandling, De tegelornrade gråstenskyrkorna i norra Svealand (1921). Samtidigt utfördes uppmätningar av arkitekterna ALB. FLINK, F. FAUCHALD NARUM, NILS GRAFSTRÖM och STEN WESTHOLM. På grund av de ekonomiska svårigheter, med vilka SVERIGES KYRKOR på den tiden hade att kämpa, blev emellertid slutredigeringen och tryckningen så länge uppskjuten, att en omarbetning till sist visade sig nödvändig, helst nya rön under mellantiden gjorts vid restaureringar av de berörda kyrkorna. Då de ursprungliga medarbetarna nu icke hade tillfälle till en sådan omarbetning måste den anförtros andra personer. Sålunda reviderade prof. ARMIN TUULSE (från 1948) kyrkoberskrivningarna i Vallentuna härad och fil. lic. INGEBORG WILCKE-LINDQVIST fick 1952 i uppdrag att beskriva kyrkorna i Sjuhundra och Lyhundra härad. Hon utförde därvid också den nödvändiga excerperingen ur kyrkböckerna. Uppmätningarna kompletterades av ingenjör JOHN SÖDERBERG.

De båda häften, som behandla kyrkorna i Vallentuna härad, utkommo 1953, resp. 1954, kyrkorna i Sjuhundra härad (två häften) 1956, resp. 1958, kyrkorna i Lyhundra härad (två häften) 1961, resp. 1966. Det sista, här föreliggande Lyhundrahäftet innehåller en beskrivning av Karls kyrkoruin, utförd i samarbete med fil. lic. RUNE NORBERG, som tidigare lett utgrävningen av ruinen. SIGURD CURMAN hann före sin bortgång genomläsa manuskriptet till denna beskrivning. Häftet innehåller även RÄTTELSER OCH TILLÄGG samt REGISTER till hela landet.

Registren äro utarbetade av mag. phil. fru LYDIA TUULSE och fil. lic. fru INGEBORG WILCKE-LINDQVIST (sakregistret av fru Tuulse ensam) med värdefull hjälp av antikvarie HILDA KAURI och fru KERSTIN HOLM.

RÄTTELSER OCH TILLÄGG bygga dels på korrigerande uppgifter och andra upplysningar, som lämnats från olika håll, dels på iakttagelser, som i efterhand gjorts av författarna själva, dels slutligen bero de på förändringar av kyrkorna, deras omgivning och inventarier, som skett efter respektive häftens tryckning.

Vid utarbetandet av RÄTTELSER OCH TILLÄGG ha Gustaf Lovéns anteckningar om Lyhundra härad i VHAA:s arkiv (med påskrift 'Brevsamlingen 2' och underrubrik 'Uppland, Roslagen, Ur Lovéns samlingar') genomgått. Beträffande kyrkornas byggnadshistoria och inventarier ha de icke givit något nytt, men de innehålla också lokalsägnor och liknande stoff, som visserligen här icke utnyttjats, men som säkert äro av intresse.

Till alla ovannämnda medarbetare, liksom till de många — ingen nämnd och ingen glömd — som bistått med goda råd och nyttig kritik vilja utgivarna rikta ett varmt tack. För hjälp och gästfrihet, som kommit medarbetarna till del under arbetet ute i socknarna, önska vi också framföra vårt uppriktiga tack.

Stockholm i oktober 1967

STEN KARLING

ARMIN TUULSE

PER-OLOF WESTLUND

FÖRKORTNINGAR ANVÄNDA I DETTA BAND

Övriga förekommande förkortningar i överensstämmelse med förkortningsregistret i Nordisk Familjebok, 3:e uppl.

- AFRITNINGAR = Afritningar af Kyrkor och Kyrko-vapen i Upland. Ms i KB, sign. F.I. 3:a och b. Teckningarna utförda åren 1680—1685 av Antikvitetskollegiets tecknare Johan Leitz och Petrus Helgonius. — I tryck utgiven av Erik Vennberg under titeln: Johan Hadorphs resor: Afritningar af Kyrkor och Kyrkovapen i Upland 1676—1685, Sthlm 1917.
- ALMQUIST, Frälsegodsens = Joh. Ax. Almquist, Frälsegodsens i Sverige under storhetstiden med särskild hänsyn till proveniens och säteribildning. 1: 2, Stockholm 1931. (Skrifter utg. av Svenska Riksarkivet, 1).
- ARV = Arv. Tidskrift för nordisk folklivsforskning (Kgl Gustav Adolfs Akademien), årg. 1—; 1945—.
- ATA = Antikvariskt-topografiska arkivet i VHAA, Stockholm.
- ATS = Antikvarisk Tidskrift för Sverige, utg. av VHAA. D. 1—22, Stockholm 1864—1924.
- BOËTHIUS = Gerda Boëthius, De tegelornrade gråstenskyrkorna i norra Svealand, Ak. avh. Stockholm 1921.
- BP = Biblia pauperum, De fattigas bibel, en träsnittsbok med bibelillustrationer, som utkom i en 40-bladig upplaga omkring 1463 och senare även i en utökad 50-bladig upplaga. Jfr SvK Up III, s. 235, not 3 och s. 292, not 2.
- BSt = Kgl Byggnadsstyrelsens arkiv, Stockholm.
- CORNELL- WALLIN = Henrik Cornell och Sigurd Wallin, Uppsvenska målarskolor på 1400-talet, Stockholm 1933.
- D 346 = Matricula Templi Estharninsis, ms påbörjat år 1630 i KB (se vidare s. 362, not III).
- DAHLGREN, Glossarium = F. A. Dahlgren, Glossarium öfver föräldrade och ovanliga ord och talesätt i svenska språket, 1—3, Lund 1914—1916.
- dep. = deponerad, deposition.
- DIPL. SVEC, se SD.
- Domkap. = Ärkestiftets domkapitel och dess arkiv.
- DU CANGE = C. Du Fresne du Cange, Glossarium mediæ et infimæ latinitatis . . . Ed. nova, T. I—X, 1883—1887.
- E 126 f: 1 = Kronologiska anteckningar gjorda på 1600-talet i dåvarande Esterna socken. Ms i UUB.
- ED handl. = Kgl Ecklesiastikdepartementets konseljhandlingar i RA.
- ELGENSTIERNA = Gustaf Elgenstierna, Den introducerade svenska adelns ättartavlor, I—IX, Stockholm 1925—1936.
- EXK. PROT. = exkursionsprotokoll.
- F = fäderne.
- F.e. 23 = N.R. Brocmans Berättelse om åtskilliga Ålderdoms Lemningar i Anledning af den på Kongl. Maj:ts allernådigsta Befallning . . . förrättade resa till Helsingland år 1763. Ms i KB med signum F.e. 23.
- F.h. = förra hälften.
- F.h. 34 = Ms i KB med detta signum. Gammalt signum L 23. U.å. Innehåller diverse anteckningar och ritningar »att inskiuta ibland Peringskiölds samlingar».
- FORNV. = Fornvännen. Meddelanden från VHAA 1906—.
- GILLINGSTAM = Hans Gillingstam, Ur Fasterna (Fasta och Esterna) historia, Norrtälje 1947.

- GRAU = Olof Grau, Hushålds anmärkningar under resan igenom Upsala och Stockholms län år 1748. Tillika med socknekyrkior uti Upsala och Stockholms läner, aftecknade wid deras förbiresa år 1748. Ms i Västerås läroverksbibliotek utg. av Sven T. Kjellberg. UFT 8: bil. 1. 1919.
- GSstplr = Svenskt silversmide 1520—1850, IV, Guld- och silverstämplor av E. Andrén, B. Hellner, C. Hernmarck och Kersti Holmquist, Stockholm 1963.
- HADORPHS »ANNOTATIONSBOOK» = opaginerade anteckningar i 8: o av Joh. Hadorph, tidigare inbundna i slutet av PER. MON. III, men uttagna ur denna volym 1955. Ms i KB, sign. F. f. 10.
- hd = härad.
- HERDAM., HERDAMINNET = Upsala ärkestifts herdaminne 1—3, Upsala 1842—1845; 4, 1893.
- HILDEBRAND, Sv. Med. = H. Hildebrand, Sveriges Medeltid I—III, 1879—1903; IV. Register, Stockholm 1953.
- HILDEBRAND, Ö. Uppl. = H. Hildebrand, Berättelse om en resa i östra Uppland. Ms inlämnat till VHAA 1868.
- HOLMBÄCK = L.-M. Holmbäck, Klockor och klockringning, Stockholm (tr. i Malung) 1951.
- IHRFORS = Eric Ihrfors, Uplandia sacra, 5 bd, 1894—1899, ms i VHAA.
- INV. = inventering, inventarieförteckning.
- INV. 1829 = en på grund av en kgl förordning 17/4 1828 företagen inventering av forntida minnesmärken i kyrkor och på kyrkogårdar. Protokollen, som fördes av prästerna, utskrevos i flera exemplar, varav en serie förvaras i resp. kyrkoarkiv och en serie i ATA.
- KA = Kammararkivet, Stockholm.
- KB = Kgl Biblioteket, Stockholm.
- kh = kyrkoherde.
- KLINGSPOR = C.A. Klingspor, Anteckningar under resor i Uppland, UFT bd I—II, Stockholm 1871—1890.
- kmt = kopparmynt.
- KR. PROT. = kyrkorådsprotokoll.
- KÄLLSTRÖM = Olle Källström, Medeltida kyrksilver från Sverige och Finland förlorat genom Gustav Vasas konfiskationer. Ak. avh. Uppsala 1939.
- LRK = Kgl Livrustkammaren, Stockholm.
- LSt = Kgl Lantmäteristyrelsens arkiv, Stockholm.
- LUKI = Lunds universitets konsthistoriska institution.
- LUNDBERG I = Erik Lundberg, Byggnadskonsten i Sverige under medeltiden 1000—1400, Stockholm 1940.
- LUNDBERG II = Byggnadskonsten i Sverige. Sengotik och renässans 1400—1650. Stockholm 1948.
- LÖFGREN = Albert Löfgren, Det svenska tenngjutarehantverkets historia. Del 1, band 1—3, Stockholm 1925—1950.
- M = möderne.
- MBL. = VHAA:s Månadsblad, årg. 1—34 (1872—1905).
- mem. = memorial.
- ms = manuskript.
- NESCHER 63 = Nescherska samlingen nr 63, ms i KB, numera med signum F.m. 18.
- NORDIN = Nordinska samlingen, ms i UUB.
- NORDM = Nordiska Museet, Stockholm.
- NORD. TIDSKR. = Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri, utg. av Letterstedtska föreningen 1—; 1878—.
- PALMSK. SAML., PALMSKIÖLD = Palmskiöldska samlingen, Topographica, ms i UUB.
- PERINGSKIÖLD, se PER MON.
- PER. MON. I—X = J. Peringskiöld, Monumenta Sueo-gothorum antiqua et recentia, I—X. Ms i KB,

- sign. F.h. 1—10. I slutet av vol. III fanns före 1955 inbundna anteckningar av J. Hadorph, se HADORPHS »ANNOTATIONSBOOK».
- PER. MON. RUNICA = Monumenta runica præsentæ Dn Iohanne Hadorphio ab Iohanne Peringer delineata anno 1684 Mense Majo, en skissbok med runstensavbildningar i KB med signum F.I. 5: 1.
- PHT = Personhistorisk tidskrift, utg. av Personhistoriska samfundet. 1—; Stockholm 1898—.
- PROT. = protokoll.
- RA = Riksarkivet, Stockholm.
- RABÉN = Hans Rabén, Träskulptur och snickarkonst i Uppsverige under renässans och barock. Ak. avh., Stockholm 1934.
- RADLOFF = F.V. Radloff, Beskrifning öfver norra delen av Stockholms län, d. [1]—2, Ups. 1804—1805. — Nytryck under titel »Beskrifning öfver Roslagen», Norrtälje 1910.
- RANNSAKNINGAR = Rannsakingar efter antikviteter på [VHAA]Akademiens uppdrag utg. under redaktion av C.I. Ståhle, bd I, Upps. 1960. Efter Ransakingar om antiqviteterna 1667—1684. ms i KB, sign. F.I. 9: 1.
- RANSAKN. = Ransakingar om antiqviteterna 1667—1684. Ms i KB, sign. F.I. 9: 1.
- RAÄ = Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- RHEZELIUS = I.H. Rhezelius, Monumenta Uplandica. Reseanteckningar från åren 1635, 1636, 1638. Utg. af C.M. Stenbock och Oskar Lundberg [efter ms i KB sign. F.c.6], Upps. 1915—1917, UFT bd 7 (1913—1917): bil.
- Rig = Rig. Tidskrift utg. av Föreningen för svensk kulturhistoria i samarbete med Nordiska museet och Folkliivsarkivet i Lund 1—; 1918—.
- Riksreg. = Riksregistraturen, ms i RA.
- RÄK. = räkenskaper.
- SALVIUS = Lars Salvius, Beskrifning öfver Sverige, T. 1, Uppland, Stockholm 1741.
- SBL = Svenskt Biografiskt Lexikon, Stockholm 1918—.
- SD = Svenskt diplomatarium 1—6 (t.o.m. år 1355) och [ny ser.] 1—4 (åren 1401—1420), Stockholm 1829—1959.
- S.h. = senare häften.
- SHM, StHM = Statens Historiska Museum, Stockholm.
- sk. = skilling.
- skr. = skrivelse.
- smt = silvermynt.
- sn = socken.
- SNABBINV. = en preliminär inventering av de svenska kyrkornas föremålsbestånd av konst- och kulturhistoriskt värde, utförd under åren 1917—1932. I Uppland genomfördes en viss snabbinventering i samband med förarbetena till UPPS. UTST. 1918. På grund av omständigheterna blev denna inventering ofullständigare än de senare genomförda snabbinventeringarna i övriga landskap. — Samtliga snabbinventeringslistor förvaras i ATA. Ett ex. har tillställts varje inventerad kyrka samt vederbörande domkapitel.
- STF = Svenska Turistföreningen.
- stpl, stplr, stpld = stämpel, stämplar, stämplad.
- ST. PROT. = sockenstämmoprotokoll.
- St. Tidn. = Stockholms-Tidningen.
- STYFFE = C.G. Styffe, Skandinavien under unionstiden, 3 uppl., Stockholm 1911.
- SvD = Svenska Dagbladet.
- SVERIGE = Sverige. Geografisk-topografisk-statistisk beskrifning . . . IV, utg. av K. Ahlenius m. fl., Stockholm 1909.
- Sv fmpl = Svenska fornminnesplatser. Vägledning utg. genom VHAA. Nr 1—; 1926—.

- SVK = Sveriges Kyrkor, konsthistoriskt inventarium, utg. på uppdrag av VHAA, Stockholm 1912—.
- SV. ORTER = Svenska orter. Atlas över Sverige med Ortsbeskrivning. D. 1—3, Stockholm 1932—1952.
- SVR, SV. RUNINSKR. = Sveriges runinskrifter utg. av VHAA: bd 6—7 (= Upplands runinskrifter, granskade och tolkade av E. Wessén och Sven B. F. Jansson, d: 1—2), Stockholm 1940—1946.
- TEXT. KAT. 1929 = Kyrklig textilkonst i Sverige under åtta århundraden, katalog, Stockholm 1929. Med supplement.
- THAM = Wilh. Tham, Beskrifning öfver Stockholms län, Stockholm 1850.
- TILAS, SOCKNE-SKRIFWARE = Sockne-Skrifware eller Svenska Resesamlingar, ms i KB, författat av Daniel Tilas 1751—1764, sign. M. 25: 1—3.
- tj.mem. = tjänstememorial.
- TUULSE = Armin Tuulse, Mörby, en adelsborg i Uppland (VHAA handl. 77), Stockholm 1952.
- UB, UUB = Uppsala universitetsbibliotek, Uppsala.
- UFT = Upplands fornminnesförenings tidskrift, Uppsala 1871—.
- ULA = Landsarkivet i Uppsala.
- UNESTAM = Gustaf Unestam, En bok om Söderby-Karl, Uppsala 1954.
- UNT = Uppsala Nya Tidning.
- UPMARK = Gustaf Upmark, Guld- och silversmeder i Sverige 1520—1850, Stockholm 1925.
- UPPLAND, årsboken = Upplands Fornminnesförenings årsbok, Uppsala 1940—.
- UPPLANDS KYRKOR = Upplands kyrkor. Konsthistorisk vägledning [utg. av] Stiftsrådet i Uppsala ärkestift, I—; Uppsala 1945—.
- uppm. = uppmätt, uppmätning.
- UPPS. UTST. KAT. = Katalogen till Utställningen av äldre kyrklig konst i Uppsala 1918.
- VHAA = Kgl Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien, Stockholm.
- VHAA handl. = VHAA:s handlingar, Antikvariska serien, D. 1—; Stockholm 1954—.
- vis. = visitation.
- ÄMB. BER. = ämbetsberättelse avgiven före visitation av kh till domkap.
- ÖIÄ = Överintendentens Ämbetet (efter 1918 BSt), Stockholm.
- ÖIÄ skr. = skrivelser från ÖIÄ till Kgl Maj:t (inrikes-civildep.) i RA.

I FÖRENING MED MÅTTUPPGIFTER

B = bredd, D = diameter, Dj = djup, H = höjd, L = längd. Sv. f. = svensk fot (29,7 cm). Samtliga mått äro, där ej annat angives, i cm.

Väderstrecken förkortas: N S Ö V.

Silverstämplar tydda enl. UPMARK och GSstplr.

Tennstämplar tydda enl. LÖFGREN.

LANDSKAPSNAMNENS FÖRKORTNINGAR

Bl = Blekinge	Jä = Jämtland	Up = Uppland
Bo = Bohuslän	La = Lappland	Vb = Västerbotten
Dr = Dalarna	Me = Medelpad	Vg = Västergötland
Ds = Dalsland	Nb = Norrbotten	Vr = Värmland
Go = Gotland	Nä = Närke	Vs = Västmanland
Gä = Gästrikland	Sk = Skåne	Ån = Ångermanland
Ha = Halland	Sm = Småland	Ög = Östergötland
Hr = Härjedalen	Sö = Södermanland	Öl = Öland
Hs = Hälsingland		

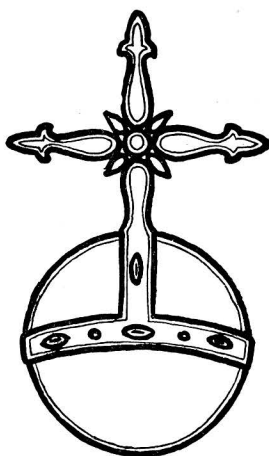
SVERIGES KYRKOR

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

PÅ UPPDR. AV K. VITT. HIST. O. ANT. AKAD.

UTGIVET AV SIGURD CURMAN

OCH ARMIN TUULSE

UPPLAND

BAND V
HALVBAND 2

S. 497—972

GENERALSTABENS LITOGRAFISKA ANSTALTS FÖRLAG
STOCKHOLM 1961—67

UTGIVET MED ANSLAG FRÅN
STATENS HUMANISTISKA FORSKNINGSRÅD

UPPLAND

BAND V

HALVBAND 2

LYHUNDRA HÄRAD

SAMT

RÄTTELSER, TILLÄGG

OCH REGISTER

TILL BAND V

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

till Band V, halvband 2

<i>Karta över trakten omkring Norrtälje vid 1700-talets mitt</i>	IV
(Karta över det i band V behandlade området, Utgivarnas förord samt Förkortningar, se halvband 1)	
<i>Lyhundra härad</i> av Ingeborg Wilcke-Lindqvist	
Husby-Sjuhundra kyrka	499
Lohärads kyrka	569
Malsta kyrka	633
Estuna kyrka	673
Söderby-Karls kyrka	779
Karls kyrkoruin av Rune Norberg och Ingeborg Wilcke-Lindqvist	865
<i>Rättelser och tillägg</i> till band V av Ragnhild Boström, Erland Lagerlöf och Ingeborg Wilcke-Lindqvist m. fl.	910
<i>Register</i> utarbetade av Kerstin Holm, Hilda Kauri, Lydia Tuulse och Ingeborg Wilcke-Lindqvist	
Ortregister	939
Sakregister	945
Personregister	953

(Forts från omslagets 2:a sida)

- STOCKHOLM. (49) Band VIII, h. 1. *Bromma kyrka och Västerledskyrkan*. Pris 3 kr.
» (83) Band VIII, h. 2. *Spånga och Hässelby kyrkor*. Pris 13 kr.
» (102) Band VIII, h. 3. *Brännkyrka, S. Sigfrids och Enske kyrkor*. Med register till Bd VIII. Pris 25 kr.
» (53) Band IX, h. 1. *Skeppsholmskyrkan*. Pris 5 kr.
- SÖDERMANLAND. (100) Band I, h. 1. *Strängnäs domkyrka, medeltidens byggnadshistoria* (2 vol.). Pris 50 kr.
- UPPLAND. (7) Band I, h. 1. *Danderyds skeppslag*, mellersta delen. Pris 6: 60.
» (29) Band I, h. 2. *Danderyds skeppslag*, östra och västra delen. Pris 6: 50.
» (62) Band I, h. 3. *Värmdö skeppslag*. Pris 8: 25.
» (64) Band I, h. 4. *Åkers skeppslag*. Med register till Bd I. Pris 8: 75.
» (8) Band II, h. 1. *Häverö och Vaddö skeppslag*. Pris 4: 40.
» (50) Band II, h. 2. *Bro och Vätö skeppslag*. Pris 4 kr.
» (58) Band II, h. 3. *Frötuna och Länna skeppslag*. Pris 6 kr.
» (74) Band II, h. 4. *Frösåkers härad*, norra delen. Pris 14 kr.
» (75) Band II, h. 5. *Frösåkers härad*, södra delen. Med register till Bd II. Pris 16 kr.
» (12) Band III, h. 1. *Långhundra härad*, norra delen. Pris 7: 50.
» (67) Band III, h. 2. *Långhundra härad*, södra delen. Pris 6 kr.
» (69) Band III, h. 3. *Närdsinghundra härad*, västra delen. Pris 10 kr.
» (70) Band III, h. 4. *Närdsinghundra härad*, östra delen. Med register till Bd III. Pris 10 kr.
» (1) Band IV, h. 1. *Erlinghundra härad*. Pris 4: 50.
» (11) Band IV, h. 2. *Seminghundra härad*. Med register till Bd IV. Pris 17 kr.
» (71) Band V, h. 1. *Vallentuna härad*, östra delen. Pris 7: 50.
» (72) Band V, h. 2. *Vallentuna härad*, västra delen. Pris 7: 50.
» (78) Band V, h. 3. *Sjuhundra härad*, sydvästra delen. Pris 9 kr.
» (80) Band V, h. 4. *Sjuhundra härad*, nordöstra delen. Pris 9: 25.
» (88) Band V, h. 5. *Lyhundra härad*, sydvästra delen. Pris 28: 50.
» (110) Band V, h. 6. *Lyhundra härad*, nordöstra delen 1. Pris 40 kr.
» (113) Band V, h. 7. *Lyhundra härad*, nordöstra delen 2. Med rättelser och tillägg samt register till Bd V. Pris 35 kr.
» (73) Band VI, h. 1. *Färentuna härad*, västra delen. Pris 13 kr.
» (77) Band VI, h. 2. *Färentuna härad*, mellersta delen. Pris 10 kr.
» (79) Band VI, h. 3. *Färentuna härad*, östra delen. Pris 8: 50.
» (81) Band VI, h. 4. *Sollentuna härad*, södra delen. Pris 12 kr.
» (82) Band VI, h. 5. *Sollentuna härad*, norra delen. Med register till Bd VI. Pris 13 kr.
» (76) Band VII, h. 1. *Bro härad*, Pris 13 kr.
» (94) Band VII, h. 2. *Håbo härad*, södra delen. Pris 38 kr.
» (98) Band VII, h. 3. *Håbo härad*, mellersta delen. Pris 30 kr.
» (111) Band IX, h. 1. *Åsunda härad*, södra delen. Pris 40 kr.
- VÄRMLAND. (18) Band I, h. 1. *Grums härad*, norra delen. Pris 4: 75.
» (19) Band I, h. 2. *Grums härad*, södra delen. Pris 3: 25.
- VÄSTERGÖTLAND. (2) Band I, h. 1. *Källands härad*, norra delen. Pris 5: 40.
» (4) Band I, h. 2. *Källands härad*, sydöstra delen. 4: 50.
» (15) Band I, h. 3. *Källands härad*, sydvästra delen. I. Pris 5 kr.
» (16) Band I, h. 4. *Källands härad*, sydvästra delen. II. Med register till Bd I. Pris 5 kr.
- ÖLAND. (108) Band I, h. 1. *Inledning. Översikt av de skriftliga källorna*. Pris 20 kr.
- ÖSTERGÖTLAND. (13) Band I, h. 1. *Bankekinds härad*. 1. (Askeby, Svinstad). Pris 7 kr.
» (14) Band I, h. 2. *Bankekinds härad*. 2. (Vårdsberg, Örtomta). Pris 6: 50.
» (99) Band I, h. 3. *Bankekinds härad*, mellersta delen. Pris 32 kr.
» (43) Band II, *Vreta klosters kyrka*. Med register till Bd II. Pris 7: 50.

Häfte 1 f. o. m. 11 (avser de inom parentes angivna numren) slutsålda från förlaget.

SVERIGES KYRKOR

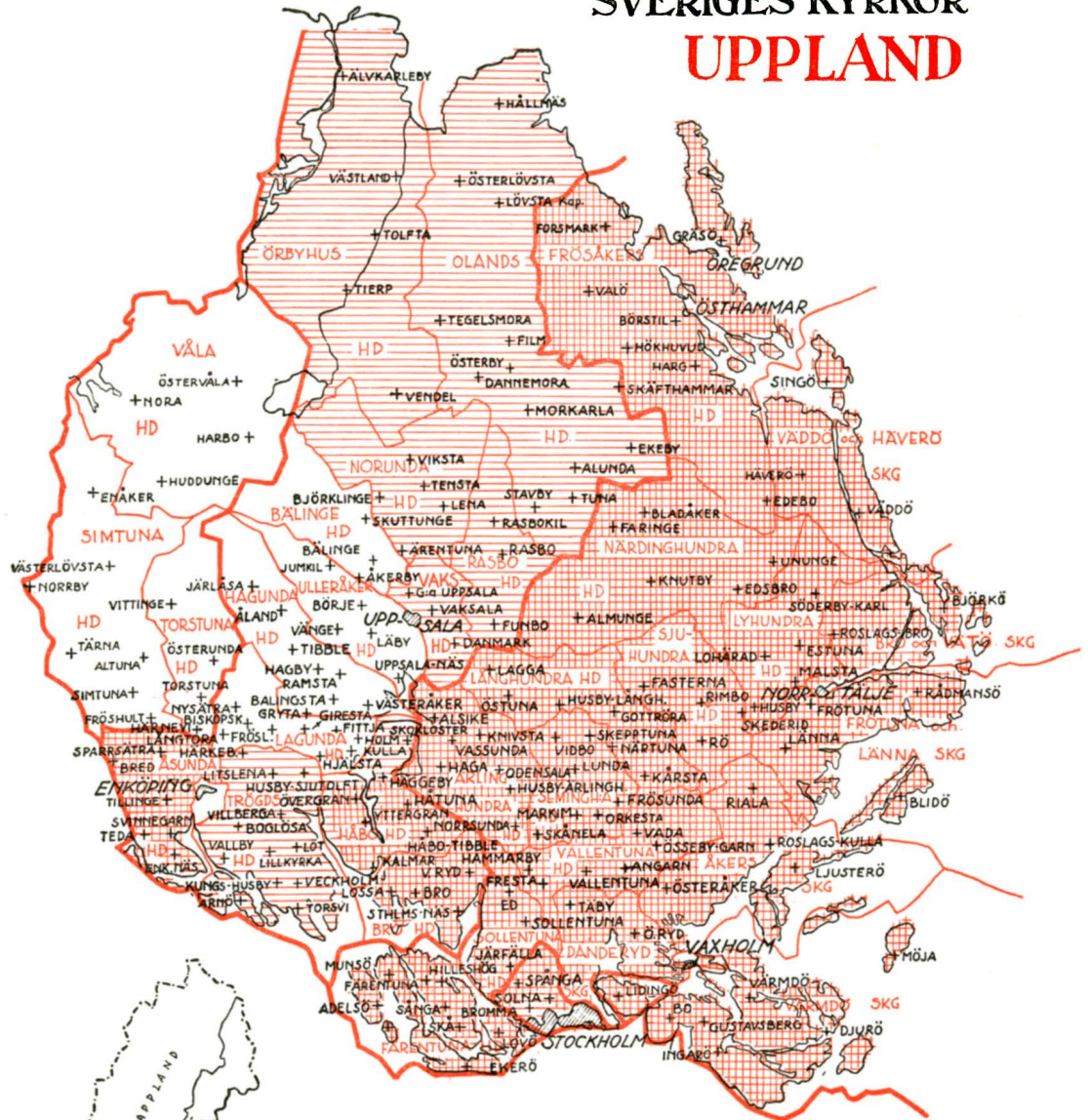
utgives och försäljes häftesvis och kan erhållas i bokhandeln eller direkt från

GENERALSTABENS LITOGRAFISKA ANSTALTS FÖRLAG

Vasagatan 16, Stockholm 1

Tel. 22 95 00, 08/22 95 40

SVERIGES KYRKOR UPPLAND

**PUBLICERAT
OMRÅDE**

**UNDER UT-
ARBETNING**

BAND V. HÄFTE 7.

SVERIGES KYRKOR

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

*På uppdrag av Kgl Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien
utgivet av Sten Karling, Armin Tuulse och Per-Olof Westlund*

Arbetet avser att giva i enhetlig form utförda, rikt illustrerade vetenskapliga beskrivningar över Sveriges kyrkliga konst- och kulturminnen, sådana dessa bevarats i våra kyrkobyggnader och deras inventarier. Dessa landets rikaste konst- och kulturhistoriska skattkammare äro ännu alltför litet kända. Verket SVERIGES KYRKOR vill i lättillgänglig form göra dessa skatter bekanta för allmänheten, som i denna publikation skall finna ett underbart rikt, intressant och mångsidigt material framlagt i vetenskapligt vederhäftiga beskrivningar och i ett rikt och vackert avbildningsmaterial.

SVERIGES KYRKOR

utgives och försäljes häftesvis och kan erhållas i bokhandeln
eller direkt från

GENERALSTABENS LITOGRAFISKA ANSTALTS FÖRLAG

VASAGATAN 16, STOCKHOLM 1

Tel. 22 95 00, 08/22 95 40

Pris 35: —